

ԼԵՎՈՆ ՇԱՆԹ / ՇՂԹԱՅՎԱԾԸ

Խաղ մեր Միջնադարեն

«Զումն Արտաւազդ անուն արգելեալ իցէ դիւաց, որ
ցայժմ կենդանի կայ, եւ նա ելանելոց է եւ ունելոց զաշխարհս»:
ԵԶՆԻԿ ԿՈՂԲԱՅԻ

«Զրուցեն զսմանէ եւ պառաւունք, եթէ արգելեալ կայ յայրի միում,
կապեալ երկաթի շղթայիւք. եւ երկու շունք հանապագ կրծելով զշղթայսն՝
ջանալ ելանել եւ առնել վախճան աշխարհի. այլ ի ձայնէ կռանահարութեան
դարբնոց զօրանան, ասեն, կապանքն: Վասն որոյ բազումք ի դարբնաց
յաւուր միաշաբաթոջ երիցս բախեն զսալն, զի զօրացին, ասեն,
շղթայքն Արտաւազդայ»:
ՄՈՎՍԷՍ ԽՈՐԵՆԱՅԻ

ԱՌԱՋԻՆ ԱՐԱՐ

ԱՌԱՋԻՆ ՏԵՍԱՐԱՆ

ԱՆԻԻ ՄԻՋՆԱԲԵՐԴԸ, ԴԱՀԼԻՃ

Ճակատը արաբական կամար վարագույրով, կեղրոնը փոքրիկ ավազան մը և շատրվան. արևի պայծառ խուրձ մը ինկած է շեղակի շատրվանի վրա, շուրջը գորգեր ու բարձեր: Մուտքեն աջեն ու ձախեն վարագույրներով:

1

Էմիրի շքախումբեն հինգ-վեց հոգի, բոլորն ալ ճոխ հագված գույնզգույն նկարեն կերպասներով, գլուխնին փաթթոցներ ու զինված:

ՍՈՒԼԵՅՄԱՆ – (Հսկա մարդ մը, խաղցրնելով ձեռքի մերկ սուրը) Լավն է, շատ լա՛վն է, մարդուս զարնելը կուգա, ու մե՛կ զարկով կթոչի անհավատի գլուխը: Արդեն սուրը ա՛ն է, որ մեկ զարկով: Տղամարդը ա՛ն է, որ մե՛կ զարկով: Այդպես է իմ

սովորությունս.արյունը շատրըվանիպես ցատկե, և մարդը դեռ կեցած ըլլա, երբ գլուխը գետինն է արդեն: Ա՛ռ, բարով վայլես:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՄԸ – Իսկ կո՞թը, կոթը տեսա՞ր. ի՛նչբանվածք է, ի՛նչ փորվածք, շատ վարպետ մատներ ունի ատ շուն հայր:

ՀԱՁԻ – (Խիստ գեր) Մե՛ծ է Աստված և մեծ իր Մարգարեն: Աստված վարպետ մատներ է տըվեր հայուն, որ քերե, փորե. ուժեղ մատներ է տըվեր թուրքին, որ խլե՛, վայլե:

ԻԲԲԱՀԻՄ – (Նուրբ ու նիհար դեղին մարդ մը) Եվ ի՛նչ վայելք: Նայեցե՛ք, քարեր շատ կան մատնիս վրան, բայց ամենեն արժեքովը, ամենեն գեղեցիկը այս մեջտեղի կարմիր յախուտն է: Մեր այս հարուստ ու անսպառ Անին, ահա այդ յախուտն է շրջակա բոլոր Էմիրություններուն մեջ. չկա նմանը:

2

Կամաց մը կբացվի աջի դռան վարագույրը, և դուրս կուգա Էմիրը գոռոզ և հանդիսավոր: Ետեն Ապտուլլահը չոր ու կնճռոտ ներքինի մը՝ տարիքեն կըքած: Ամենքը ետ կքաշվին ու կխոնարհին:

ԷՄԻՐԸ – Իբրահի՛մ, ուրեմն շուրջի Էմիրներուն հետ կուգեիր համեմատես ինձի. ա՛ֆերիմ: Եվ ո՞րը, Կարսի՞ Էմիրը, Դվինի՞, Մանազկերտի՞: Անոնք թող իրենց վարտիքը կապեն ամենեն առաջ և ետքը գան Մանուչեի տան հետ մրցումի մտնելու:

ԻԲԲԱՀԻՄ – Էմիրն ապրած կենա, իմ ըսածս ալ ատ է:

ԷՄԻՐԸ – Այս Անին, ի՛մ Անին, ո՛չ թե յախուտ է, այլ ադամանդ, մանավանդ այն օրեն, երբ հայրս զարկավ սուրը, բացավ անոր դռները ու ըսավ՝ «Ես եմ տերը»: Որովհետև ադամանդը կվայլե միայն այն ձեռքին, որուն բռնած սուրը ադամանդները կկտրե. իսկ իմ հայրս ինքը սուր մըն էր ադամանդե: Ո՞վ կրնա մրցիլ ինձի հետ, ինձի՛, Մանուչեի տղո՛ւն:

ՄԵԿԸ – Ո՞վ կհամարձակի, Էմի՛ր, բախտավոր է այն հողը, որուն վրա քու ոտքը կկոխե:

ՍՈՒԼԵՅՄԱՆ – Մանուչեի տղա՛, ցո՛ւյց տուր ինձի ախոյանդ, ջարդեմ:

ՀԱՋԻ — (Պաշտոնական) Թող ներե ինձի Էմիրը, որ իրեն բարի լույս մաղթեմ իմ ու իմ ընկերներուս կողմեն: Կհուսամ քունին քաղցրությունը...

ՇԵՇ ՀԱՍԱՆ – Թող ներե ինձի Էմիրը, որ իրեն բարի իրիկուն մաղթեմ իմ ու իմ ընկերներուս կողմեն, քանի որ հիմա արևը...

ՀԱՋԻ – Այ շե՛շ, նորեն մեջ ինկար:

ՇԵՇ ՀԱՍԱՆ – Եվ ո՞վ է ըսեր, թե գիշերը քունի համար է. հավերու այս հին սովորությունը մեր ապարանքին մեջ վաղուց է ջնջված: Գիշերները ստեղծված են շատ ավելի հետաքրքիր ու կենդանի գործերու համար. այնպես չէ՞, Էմիր:

ԷՄԻՐԸ – Ճշմարտությունը աղբյուրի պես կհոսի այս շեշի բերնեն: Իրա՛վ է, գիշերները ստեղծված են քեֆի համար: (Դառնալով ետ քաշված կարճիկ մարդու մը) Իսկ ո՞ւր էիր դո՛ւն երեկ գիշեր:

ԿԱՐՃԼԻԿԸ – Մեջքիս և գլխուս հին ցավերը, տե՛ր:

ԷՄԻՐԸ – Հիմար մեջք ունիս ու շատ ավելի հիմար գլուխ: Զրկվեցար: Այս անգամ խոհարարս գերազանցեր էր ինքզինքը:

ՀԱՋԻ – Այս տեսակ փորը լեցուցած գառը դուն դեռ կյանքիդ մեջ չես կերած: Բրնձին հատը այսքա՛ն-այսքան. քիշմիշ, մեխակ, նուշ, շագանակ...

ԿԱՐՃԼԻԿԸ – Վա՛յ, ափսո՛ս, ափսո՛ս...

ՈՒՐԻՇ ՄԸ – Վրայեն ալ սքանչելի եղնիկի խորոված:

ԷՄԻՐԸ – Եվ ի՛մ նետիս զարկած եղնիկը:

ՇԵՇ ՀԱՍԱՆ – Հապա՛, և իմ նետիս զարկած եղնիկը:

ԷՄԻՐԸ – Քու նետի՞, դուն ինչացու ես:

ՇԵՇ ՀԱՍԱՆ – Իմ նետս այնքան հանցավոր է, ինչքան քու նետը, Էմիր:

ԷՄԻՐԸ – (Բարկացած): Ըսե՛լդ ինչ է, ա շե՛շ, իմ նետս չէ՞ր, որ գլորեց ահագին կենդանին:

ՇԵՇ ՀԱՍԱՆ – Վա՛հ, իհարկե՛, ի՞նչ ըսելու բան է, իմ նետը հո չէ՛ր: Իմ նետս հիմար չէ ինձի պես, որ քու նետի գործին խառնվի:

ՀԱՋԻ – Վրայեն ալ կերանք խմորեղեն.ամենապատվական, թեթև, շերտ-շերտ, տակի հյութը մեղրի նման ծոր տալով:

ԿԱՐՃԼԻԿԸ – Հա՛յ, ափսո՛ս, ափսո՛ս...

ԻԲԲԱՀԻՄ – Վեր կանչեցինք խոհարարը, պարել տըվինք: Հաջին իր ձեռքովը շերպետ հրամցուց. իսկմեր առատաձեռն էմիրը երեք կյավուրի գյուղ նըվիրեց անոր՝ իրենց բոլոր եկամուտներովը. երե՛քգյուղ:

ՇԵՇ ՀԱՍԱՆ – Առաջին գյուղը անոր համար կդառնա փորը լեցուցած գառը. երկրորդգյուղը՝ եղնիկի խորոված, իսկ երրորդ գյուղի կյավուրներն ալ հունցե, հունցե ու խմոր բանա իր համար: Չէ՞ որ խեղճ մարդը ինքն ալ պետք է կշտանա:

ՀԱՋԻ – Ով որ ուրիշի փորը այսպես կշտացնել գիտե, արժանի է, որ իր փորն ալ կուշտ ըլլա:

ՇԵՇ ՀԱՍԱՆ – Սուրբ Ղուրանեն է քու բոլոր խոսքերդ, ո՛վ Հաջի:

ԻԲԲԱՀԻՄ – Եվ մինչև լույս խաղցուցինք չինկյանեին աղջիկը. շա՛տ բան կորուսիր:

ՀԱՋԻ – Օձ կնմանի շան աղջիկը:

3

ԾԱՌԱ ՄԸ – Պահլավունի Վահան իշխանը:

ԷՄԻՐԸ – Հա՛: Թողե՛ք ինձի մինակ: Ապտուլլա՛հ, նե՛րս հրամցուր:

Մյուսները կքաշվին աջի դռնեն:

ՀԱՋԻ – (Երթալու ատեն) Արժե՞, Էմիր, որ այսքան երես կուտաս այդ անհավատ հայուն:

ԱՊՏՈՒԼԼԱՆ – Խելացի հովիվը իր շները լավ կնայի, հաջի՛, (Չախեն դուրս):

4

Էմիրը կտեղավորվի ծալապատիկ: Չախեն կմտնե Պահլավունի Վահան իշխանը, ետևեն Սաղաթել ու Ապտուլլահ: Իշխանը հիսունի մոտ առույգ ու խոհուն: Սաղաթել՝ անհանգիստ աչքերով, փոքրիկ, ալեխառն:

ԻՇԽԱՆԸ – Ողջո՛ւյն իմ Էմիրին:

ԷՄԻՐԸ – Առողջություն քեզի, Իշխա՛ն: Իսկ դո՞ւն, ոսկիի տոպրա՛կ, դո՞ւն ինչպես ես:

ՍԱՂԱԹԵԼ – (Խոր գլուխ տալով) Մարդուս աչքը դուրս գա, քան անունը: Եղած չեղածը բուռ մը դրամ է, ան ալ փեշքեշ իմ Էմիրին:

ԷՄԻՐԸ – Չի՛ երևար: Ո՞ւր է սինին:

ՍԱՂԱԹԵԼ – Պիտի բերեմ:

ԷՄԻՐԸ – Դեռ չտեսա՛նք: Երեկ մոտս էր ձեր սևագլուխը, Իշխա՛ն:

ԻՇԽԱՆԸ – Անիի եպիսկոպո՛սը:

ԷՄԻՐԸ – Թող չե՛ն տալու, որ մարդ քիչ մը հանգիստ օր վայլէ:

ԻՇԽԱՆԸ – Այդպես է, Էմի՛ր: Ո՛ր սեմեն, որ ներս մտնե հոգևորականը իր փեշերը ժողված, հոնկե անպատճառ դուրս կելլե անհամություն մը:

ԷՄԻՐԸ – Կիսնդրե՛, որ ետ առնեմ արհեստներու վրա դրած տուրքիս վերջին հավելումը: Իսկ դուն ինձի խորհո՛ւրդ տըվիր: Կըսե՛ շատ ծանր է. մեջերնին, կըսե, կան, որ բոլորովին անոթի են:

ԻՇԽԱՆԸ – Հի՛ն պատմություն: Տուրք ըսածդ միշտ ծանր կերևա վճարողին:

ՍԱՂԱԹԵԼ – Եվ քիչիկ մը անոթի ըլլալը վնաս չունի.անոթությունը հնարագետ արհեստ է:

ԷՄԻՐԸ – Կա ավելին.գորքերսթալաներ են եղեր չգիտեմ վարի որ գյուղերը. կարծես թե զինվոր ըսածդ պարտական է քաղցած պտտելու: Չի ալ ամչնար՝ եկեր է վրաս գանգատի քանի մը հավի ու քանի մը չուլի համար:

ԻՇԽԱՆԸ – Թո՛ղ, Էմիր, ժողովուրդ ըսածդ միշտ կտրտնջա, միշտ ալ բեռը շալակը առած քաշ կու տա.այդպես է անոր հնադարյան սովորությունը:

ԱՊՏՈՒԼԼԱՅ – Հա՛, բայց պետք չէ մոռնան այն բացառիկ ապահովությունը, որ անոնք կվայլեն Շիրակի մեջ: Շուտով երեք տարի պիտի ըլլա, որ կոնիվ չէ եղած Էմիրի հողերուն վրա, եթե չհաշվինք Քել Հասանի մանր-մունր արշավանքները:

ԷՄԻՐԸ – Իշխա՛ն, նշանակած տուրքերս պետք է վճարվին:

ԻՇԽԱՆԸ – Տուրքերը կվճարվին, Էմիր: Թող անպակաս մնա մեր վրայեն Մանուչեի տան հովանին:

ԷՄԻՐԸ – Սրտա՛նց կխոսիս:

ԻՇԽԱՆԸ – Այդ հարցումը պետք չէ տայիր: Դուն գիտե՛ս, ես մարդ մըն եմ, որ կսիրեմ իշխելը: Իսկ ով կուգե, որ խոնարհին իր առջևը, (Խոնարհելով) պետք է ինքը խոնարհիլ գիտնա իրմե ուժեղին առջևը: Մանուչեի տունը բախտը ավելի բարձր է դրեր, քան իմ տունս:

ԷՄԻՐԸ – Եվ Մանուչեի տունը միշտ բարեկամ է եղեր քու տանդ:

ՍԱՂԱԹԵԼ – (Աչքերը կծկելով) Միննույն ժամանակ վրաց Դավիթ թագավորին ալ մոտիկ: Գուցե և զգուշ տեսակցություն մը:

ԻՇԽԱՆԸ – Եվ կարծեմ պետք պիտի ըլլա նվեր մը, սա՛նկ, արքայավայել: Հը՞, Սաղաթե՛լ, ի՞նչ կըսես:

ՍԱՂԱԹԵԼ – (Նշանակալից խոր շունչ մը քաշելով) Հա՛, իհարկե՛ պետք պիտի ըլլա: Ինչքա՛ն է ուզածդ:

ԻՇԽԱՆԸ – Դեռ կխոսիմք: Իսկ դուն հոս ասոնք զբաղեցուր, մանավանդ Ապտուլլահը, որովհետև Էմիրին աչքերը այդ քավթառի տափակ քթին երկու քովերն են զետեղված:

ՍԱՂԱԹԵԼ – Ուրեմն հույս ունի՞ս Դավիթի վրա:

ԻՇԽԱՆԸ – Վրացիք միշտ դանդաղ են, երբ գործը գորք դրկելուն կուգա, ոչ թե խոսք: Բայց... բայց ազատեմ պիտի, ազատեմ պիտի այս քաղաքը ինչ ալ որ ըլլա. կտրեմ պիտի թուրքերուն ոտքը այս հողերեն: Ազատվինք սա գարշելի լուծեն. ազատ շունչ քաշենք մենք, քիչ մը ազատ շունչ քաշե և մեր խեղճ ժողովուրդը, նորեն վերջապես ամեն ինչ անցնի հայու ձեռքը: Հերի՛ք է:

ՍԱՂԱԹԵԼ – Ինչքա՛ն սիրտ կհասցնես, Իշխա՛ն, այս քաղաքին վրա. չգիտեմ՝ իսկի արժե՞ն:

ԻՇԽԱՆԸ – Կկատարեմ իմ պարտքս: Պապերս դարերով աշխատեր են այս ժողովրդի համար: Չե՞ որ Անին, իսկն ըսած, իմ քաղաքս է, ի՛մ: Որքա՛ն Պահլավունի արյուն է թափված Անիի պարիսպներուն վրա:

ՍԱՂԱԹԵԼ – Հա՛, հապա՛:

ԻՇԽԱՆԸ – Քալե՛, քալե՛ երթանք:

ՍԱՂԱԹԵԼ – Ես դեռ պետք է տեսնեմ այս քավթառը:

ԻՇԽԱՆԸ – Վերջը ինձի կուգաս: Կսպասեմ: (Դուրս):

6

ՍԱՂԱԹԵԼ – Իհարկե որ կսպասես: Եվ կըսես՝ Անին ի՛րն է: Հիմա՛ր: Անին ի՛մս է, ի՛մս: Ես եմ Անիի միակ տերը: Ի՞նչ էք որ դուք բոլորդ առանց ինձի, առանց իմ սինիիս: Անիին տե՞ր կուզեք: (Քննական շուրջը նայելեն ետքը՝ կամաց մը ծոցեն կհանե փողի քսակը): Ա՛յ, Անիին տերը, իշխանը, Էմիրը. ա՛յ, աշխարհքի Էմիրը: Դուք կովեցեք,

կովզտեցեք, խառնեցեք իրար գորք ու արհեստավոր, հայն ու թուրքը, մորթեցեք իրար, ջնջեցեք իրար: Հարցնող ըլլա՝ որո՞ւ համար: Ո՞վ է մեջտեղը շահողը: Սա՛-դա՛-թե՛-լը՛: Անոնք կկարծեն՝ իրենց ծառան է Սաղաթելը, իրենց գործիքը, իրենց կթան կովը ու չեն տեսներ, որ Սաղաթելն է բոլորին խաղցընողը իր մատներուն վրա. Էմիր, Իշխան ու Ապտուլլահ: Ով կուզե ըլլա: Սա-դա-թե-լը...

ԱՊՏՈՒԼԼԱՅ – (Չախի դռան մեջեն) Սա-դա-թել:

ՍԱՂԱԹԵԼ – (Արագ քսակը պահելով, խեղճացած ու խոնարհ) Հա՛, քեզի կսպասեի. եկա՛, իսկո՛ւյն, խոնարհ ծառադ... (Դուրս):

7

Ճակտի վարագույրը թափով ետ կերթա ու ներս կնետվի հարձը, թարմ ու թուխ գեղեցիկ աղջիկ մը, ետևեն Էմիրի ավագ կինը-տարիքը առած, սնկուրված, լայն ու փարթամ հագուստներով. անոր ետևեն ալ կմտնե Այիշեն, ուրիշ հարձ մը, հազիվ 15 տարեկան, ոսկի մազերով:

Երկու հարձերն ալ հերարձակ են, իրենց գագաթին փոքրիկ արախճի ոսկի բանվածքով-թավիշ բաճկոնը լայն բաց կթողնե թևերն ու կուրծքը. լայն վարդագույն վարտիք մինչև սրունքը. բոպիկ ոտքերնուն ոսկի բանված մաշիկներ:

ԿԻՆԸ – (Գրգռված) Ո՞ւր կվազես, ատ ո՞ւր, ատ ո՞ւր նորեն. քեզի՛ կըսեմ, նորե՞ն Էմիրին գանգատի: Սըվոր քավածքը նայեցեք, սըվոր նայվածքը: Մելիք-Շահի աղջիկը ըլլա կարծես: Այս տան տիրուհին է՛ս եմ, դուն իմ ստրուկս ես ու սպասուհիս, աղեկ հասկցիր: Որ մտեր ես Էմիրի անկողինը՝ կկարծես մե՞ծ բան մըն ես դարձեր: Մուխերուն ու մոխիրներուն մեջեն դուրս քաշված հասարակ հարձ մըն ես դուն ու կյավորի մը ձգնածը: Խելքդ գլուխդ ժողվե՛: Եթե մյուս անգամ գանգատի ես ելեր Էմիրին, կքրքրեմ միսերդ, մազերդ թել-թել կփետտեմ: Ասիկա ականջիդ օղ շինե: Դե՛, հիմա գնա՛ գանգատե նայիմ: (Դուրս վարագույրի եզերքեն)

ԱՅԻՇԵ – (Լեզու կհանե կնոջ ետևեն ու առաջ գալով) Քա՛, չըլլա թե սիրտդ կոտրես: Նախանձեն է. պառավեր է ջատուկը ու նախանձեն կճաթի: Ականջ մի՛ կախեր: Եկո՛ւր, նստե: Նայե՛, ի՛նչ գով է հոս: Օխա՛յ, ի՛նչ լավ է հո՛ւս: (Թներով երեսին հով կուտա կանոնավոր շարժումներով ու երազկոտ) Օխա՛յ, օխա՛յ, ա՛յ այսպե՛ս, այսպե՛ս, այսպես

թներ ունենայի ու բանայի, թափթափ տայի, սլանայի, վերանայի: (Պտույտ գալով ինքն իր վրա ու ավագանին շուրջը) Ու պար գայի ու դառնայի ու դառնայի ու դառնայի ու դառնայի... (Կանգ առնելով աղջկան դեմ) Ա՛խ, երանի՛ թռչունի պես երկու հատ թև ունենայի: Հը՞, լավ չէ՞ր ըլլար:

ՀԱՐՃԸ – Ինչու չէ: Բայց վարի թթենիներուն ծայրը ալ չէր մնար հատ մը սև թուր:

ԱՅԻՇԵ – Հա, սև թուրը շատ կսիրեմ. և պարելը: Գիտե՞ս, Էմիլը որ կկանչե, միշտ կուգե, որ պարեմ:

ՀԱՐՃԸ – Գեղեցիկ ես.թարմ ու ճկուն մարմին ունիս:

ԱՅԻՇԵ – Բայց Էմիլի սիրականը դուն ես: Չէ՛, չկարծես՝ կխանդեմ: Ուրիշը որ ըլլար՝ կխանդեի, աչքերը կփորեի, բայց քեզի՛ ո՛չ: (Կշոքի ընկերուհիին կից) Այս հարեմին մեջ կրողս տանին բոլորը. մեկը փքված, մյուսը փտտած ու բոլորը գազազած: Քեզի կսիրեմ, սև թուրի պես կսիրեմ. ինչո՞ւ կսիրեմ: Հա՛յ թե թռչուն դառնայի, պարեի՛, պարեի՛, մեյ մըն ալ թներս բանայի ու թը՛ռռ... թե կրնաս՝ բռնե:

ՀԱՐՃԸ – Ինչքա՛ն նման ես քրոջս, Այիշե՛.ան ալ քեզի պես ուրախ էր այդպես, անհոգ ու թովռուն: Ի՛նչ լավ բան է երեխա ըլլալը:

ԱՅԻՇԵ – Ես երեխա՞:

ՀԱՐՃԸ – Հապա ի՞նչ:

ԱՅԻՇԵ – Ե՛ս: Իսկ ո՞ւր է հիմա քու պզտիկ քույրդ:

ՀԱՐՃԸ – (Գլուխը կախելով) Չգիտեմ:

ԱՅԻՇԵ – Թողիր տո՞ւնը:

ՀԱՐՃԸ – Ես տուն չունիմ:

ԱՅԻՇԵ – Ինչպե՞ս, անտո՞ւն:

ՀԱՐՃԸ – (Հանկարծ) Այրեցի՛ն, մեր տունը, տեղը, ինչքը, ամեն ունեցածը:

ԱՅԻՇԵ – Ինչո՞ւ:

ՀԱՐՃԸ – Հայրս դիմադրեց, ինծի թող տալ չէր ուզեր.մինչև ինկավ ինքը աչքերուս դեմը:

ԱՅԻՇԵ – Մա՛յր ալ չունիս:

ՀԱՐՃԸ – Վերջին անգամ տեսա մեր տան բոցերուն մեջեն, երբ Էմիլի զինվորները ինծի դուրս կքաշեին:

ԱՅԻՇԵ – Խեղճ: Տե՛ս, այդ բոլորը չէր ըլլար, եթե մյուսյուլման եղած ըլլային: Ինչ լավ է, որ դուն մյուսյուլման ես դարձեր: Ես ալ անգամ մը այդպես մեծ հրդեհ եմ տեսեր: Այրը վեցավ ամբողջ շուկան, ինչքա՛ն շենքեր: Հրաշալի՛ քան է. այնպե՛ս գեղեցիկ էր, այնպե՛ս գեղեցիկ էր: Կայծերը աստղերու պես կնետվեին վեր, հարյուրներ, հազարներ, էլի հազար, վերեն, վարեն, կողքերեն. ետքը կարծես երկնքեն կթափեի՛ն, կթափեի՛ն, ուղղակի կթափեին:

ՀԱՐՃԸ – (Սառած ու կարկամ խոսվածքով) Այո՛, երկրնքեն: Երկրնքեն կթափեին: Ուղղակի երկրնքեն:

ԱՅԻՇԵ – (Բերկրանքով) Եվ բոցե՛րը, բոցե՛րը, որ խենթի պես վեր կցատկեին, կթեքվեին, կկռանային, կփաթթվեին իրարու և կպարեին, գիտե՞ս, անոնք ալ կպարեին, ի՛նչ կպարեին:

ՀԱՐՃԸ – (Նույն քարացումով ու աչքերը բևեռած) Կպարեին. այո՛, կպարեին: Եվ առաստաղը կճարճաթեր... գերանները կքակվեին... զենքերը կշաչեին... ու կպոռային այրըվողները. ա՛, ի՛նչ կպոռային:

ԱՅԻՇԵ – (Ոտքի ցատկելով) Է՛, խենթ բաներ մի՛ ըսեր, մի՛ վախցրներ ինձի: Հրդեհը իմ ամենեն սիրած բաներես մեկն է: Բոցերը բոլոր պատուհաններեն դուրս, բոցերը բոլոր դռներեն դուրս, կդառնան, հա՛, կդառնան: Ա՛յ, եթե ես ալ կարենայի այդպես պարեմ Էմիրին առջևը, բոցերու պես պարեմ: Ա՛յ, այսպե՛ս, տե՛ս, այսպե՛ս: (Ինքն իր վրա թեքվելով ու պարելով դեպի ճակտի վարագույրը) Պատուհաններեն դո՛ւրս ու վեր, ու դռներեն դո՛ւրս ու վեր, կդառնան, հա՛, կդառնա՛ն, դառնա՛ն... դառնա՛ն... դառնա՛ն... (Դուրս է ելած վարագույրեն):

ՀԱՐՃԸ – (Լայն բացած աչքերը գամած է շատըրվանի ցայտին, ծանր խոսվածքով) Բոցերը կդառնա՛ն, բոցե՛րը, բոցե՛րը... և բոցերուն առջևը... բոցերուն ետին... բոցերուն մեջը... բոցերուն մեջեն... բոցերուն մեջեն... ա՛հ... (Սարսափահար կծածկե հանկարծ աչքերը երկու ձեռքով ու կկծկվի ինքն իր վրա):

8

ՊԱՌԱՎԸ – (Զգուշ ներս մտնելով ու մոտենալով անոր) Ա՛յ աղջի՛կ, նորե՞ս: Այդպես կծկրվեր ես նորե՞ս:

ՀԱՐՃԸ – (Կամաց կբարձրացրնէ գլուխը, քիչ մը կդիտէ և հանկարծ կցատկէ ոտքի ու կշտկվի ամբողջ հասակովը) Իսկ ան ըսավ... ըսավ՝ պիտի գա, ըսավ՝ դուրս պիտի գա Ազատ Մասիսի խորին խորքերէն, ըսավ՝ պիտի գա Արտավազը ու պիտի քանդէ աշխարհքը: Ան այդպէ՛ս ըսավ. ան այդպէս ըսավ: Իսկ ինչպէ՞ս պիտի քանդէ. այրե՞ պիտի, ըսէ՛, պիտի այրե՞: Ա՛խ, ինչ լավ կըլլար՝ վառելով քանդէր, կրակ տար, վառեր այս տունն ու տեղը, բերդն ու հարեմը, հետն ալ իմ տերը:

ՊԱՌԱՎԸ – Լռե՛, հիմա՛ր աղջիկ, լռե՛: Հոս պատերը ականջ ունին:

ՀԱՐՃԸ – Իսկ ան ըսավ... ըսավ՝ գա պիտի Արտավազը ու քանդէ պիտի այս աշխարհը: Եվ տեսնելու էիր, թէ ինչպէս կվառվէին իր աչքերը, երբ ան կխոսէր, հո՛ն, այն ահագին բազմության դիմաց:

ՊԱՌԱՎԸ – Թո՛ղ, մոռցի՛ր այդ Նաղաշը:

ՀԱՐՃԸ – Ես նորե՛ն տեսնել կուզեմ Նաղաշը, նորեն կուզեմ հասնի ականջիս իր խոսքը, իր ձայնը:

ՊԱՌԱՎԸ – Երբե՛ք. այն մեկ անգամվան քաշած դողս հերիք է ինձի:

ՀԱՐՃԸ – Տա՛ր նորեն: Կըլլամ խելոք, կըլլամ զգուշ, չի՛ ճանչնար ոչ ոք: Թող նորեն անգամ մը վրաս իյնան իր աչքերը. իր վառվող աչքերը, իր այրող, իր վառող աչքերը: Այդ աչքերու բոցերուն մեջէն կնայի Արտավա՛զը, այդ աչքերու բոցերուն մեջէ՛ն պիտի գա Արտավա՛զը այս անիծած աշխարհքը քանդելու:

ՊԱՌԱՎԸ – Ինչե՛ր կխոսիս, միամի՛տ աղջիկ, հերիք է. թո՛ղ քու Նաղաշն ու իր Արտավազը. դեռ չե՛ լրացած Աստըծու կամքը, դեռ չե՛ լրացած տանջանքի կյանքը, ու դարբինները դեռ կզարնեն, կզարնեն դարբինները ամեն կիրամուտքի կռանը սային, որ ամրանան շղթաները Արտավազի: Թո՛ղ, աղջիկ, թող, դեռ շատ հեռու է աշխարհքի վերջը:

ՀԱՐՃԸ – (Գրգռված ու ցրված) Հա՛ կզարնեն դարբինները, ու կզարնեն դարբինները կռանը սային, կզարնեն սային, շղթաներուն, շղթաներուն... (Հանկարծ գետինը մատնանիշ և ուշադիր) Կլսե՛ս, կլսե՛ս, պառա՛վ, կլսե՛ս... (Կլսվի կանոնավոր կռանահարություն նախ աղոտ, հետզհետե որոշ):

ՊԱՌԱՎԸ – Ի՞նչը. չեմ լսեր ոչինչ:

ՀԱՐՃԸ – Կզարնեն, ա՛խ, կզարնեն. չէ՞ որ կիրամուտք է, հապա կիրամուտք է: (Լալով) Կարծես հոգիիս կզարնեն... Ա՛խ, ինչո՛ւ կզարնեն, ինչո՛ւ կզարնեն...

Դանդաղ կձածկվի տեսարանը: Իսկ կռանահարությունը կշարունակվի միշտ, հետզհետե ավելի մոտենալով ու սաստկանալով, մինչև կբացվի հաջորդ տեսարանը:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԵՍԱՐԱՆ

ԴԱՐԲՆՈՑ

Աջ կողմը լայն ու երկփեղկ դուռն է դեպի ներս բացված, ձախ կողմը թեք դիրքով հնոցն ու փուքսը: Ճակտի պատին վրա փոքրիկ քառակուսի պատուհան մը: Դարբնոցի կեղրոնը սալն է: Ամեն կողմ շինված ու շինվելիք երկաթեղեն ինչպես և գործիք ու կտորտանք:

1

Դարբինը երեսունի մոտ առույժ, մորվեղ ու մուրի մեջ կորած: Բռնած է ունելիով շիկացած երկաթ մը և աշակերտին հետ դեմ-դեմի՝ կանոնավոր հարվածներ կիջեցնե:

Հայրը նստած է գետին, պատին տակ, կռնակը տված դռան փեղկին. կույտ մը մեխ դիզած է կողքը, որոնց ծայրերն ու զլուխները կխարտոցե, կնետե մյուս կողմի կույտին վրա: Կաշխատի չափազանց դանդաղ շարժումով մը, երբեմն անշարժ է, կարծես կնիրհե: Խուլ է:

Դռան մեջ կերևա Դանիելը, ալեխառն մարդ մը, զինավաճառի պաշտոնյա. իր բոլոր շարժումներուն ու խոսվածքին մեջ վախկոտ ու վարանոտ բան մը ունի:

ԴԱՆԻԵԼ – (Մեմեն) Բարի հաջողո՛ւմ: (Ներս մտնելով) Բարի հաջողում, վարպե՛տ: (Քիչ մը սպասելեն ետքը) Բարև կուտամ, ա՛յ մարդ, պատասխան չտա՞ս:

ԴԱՐԲԻՆԸ – Չոռ ու ցա՛վ, ա՛յ քեզի պատասխան: (Ծեծած երկաթը կնետե ջուրը):

ԴԱՆԻԵԼ – Մա մարդավարությո՞ւն է:

ԴԱՐԲԻՆԸ – Մարդավարությո՞ւն, հորդ ողորմի. և որո՞ւ հետ: Մեյ մը քեզի՛, մեյ մըն ալ տիրո՛ջդ: Եվ ինչո՞ւ պիտի ըլլամ մարդավարի. ո՞վ է եղեր իմ երեսիս մարդավարի:

ԴԱՆԻԵԼ – Խաչ որ, նորեն ձիդ հակառակ ես հեծեր այսօր: Դանակները պատրա՞ստ են:

ԴԱՐԲԻՆԸ – Հրամանք ես, պատրաստ են: (Ոտքով կգարնե գետինը դրված լիքը տոպրակի մը) Ա՛յ, պատիվ ըրե, անգամ մը այդ պատվական մեջքդ ծռե՛ ու տե՛ս. ի՛նչ ամուր ու ծայրը սուր: Ա՛ռ, վերցո՛ւր, տա՛ր տիրոջդ խանութը. հագցուցե՛ք կոթերը, սրեցե՛ք, սրեցե՛ք բերանը ու տարեք ծախեք թուրքին, գորքին, ավազակին և ձեր ոսկին դիզեցեք: Մինչև որ օր մըն ալ անոնք գան, ձեզմե գնած դանակները, այդ իմ կռած սուր-սուր դանակները, կոխեն ձեր կողը, կոխեն ձեր փորը, իլեն ու տանին ձեր բուրդ դիզածը: Ա՛յ, մեկ Աստված տա, է՛, այդ ուրախ օրը, ի՛նչ քե՛ֆ եմ ընելու:

ԴԱՆԻԵԼ – Հիմա այդ խոսքդ մարդու վայե՞լ կատակ է:

ԴԱՐԲԻՆԸ – Տո՛, ի՛նչ կատակ: Երդում եմ տըվեր, այդ օրը որ գա, կավ մը գինի եմ կոնծելու քու պարոնիդ լույս հիշատակին, կավի տակի մրուրն ալ քու մութ հիշատակին:

ԴԱՆԻԵԼ – Ավա՛գ, խաչ որ, ալ ոտքս քու դարբնոցը չեմ դներ:

ԴԱՐԲԻՆԸ – Հապա թե մարդ ես:

ԴԱՆԻԵԼ – Տես, է՛, ըսես ինքը ըլլա մեզի հաց տվողը:

ԴԱՐԲԻՆԸ – Ձեր տված հացը ձեր գլուխն ուտե:

ԴԱՆԻԵԼ – Վա՛յ:

ԴԱՐԲԻՆԸ – Կըսե՛ դարբնոցս չե գալու: Կուգա՛ս, կուգա՛ս: Ո՞նց կապրիք դուք, ո՞նց առանց իմ ձեռքիս աշխատանքին:

ԴԱՆԻԵԼ – Այդ մեկը իրավ է: Բնությունդ շա՛տ անպիտան, լեզուդ ա՛լ ավելի, բայց պատվական է ձեռքիդ աշխատանքը:

ԴԱՐԲԻՆԸ – Կուգա՛ս, կուգա՛ս: Ո՞նց կապրիք դուք, ո՞նց, առանց իմ քրտինքս ծծելու:

ԴԱՆԻԵԼ – Վա՛հ, ի՛նչ է եղեր քեզի այսօր, ա մա՛րդ:

ԴԱՐԲԻՆԸ – Հայդե՛, հայդե՛, փեշերդ հավաքե, գնա՛ պարոնիդ ինձմե շատ բարև ըրե ու իրեն այսպես ըսե. կուգա՛ս, կուգա՛ս, ըսե՛. ո՞նց կապրիս, ըսե, առանց դարբին Ավազի քրտինքը ծծելու: Չմոռնա՛ս, ալդպես ըսե՛: (Աշկերտին, ու ոտքը զարնելով գետնի տոպրակին) Վերցո՛ւր, շան ձագ, քաշ տուր ետևեն:

ԴԱՆԻԵԼ – Մարդ չգիտե ինչպես խոսի քեզի հետ. խաչ ո՛ր չգիտե: (Աշկերտի հետ դուրս):

ԴԱՐԲԻՆԸ –(Ցուցամատով սրբելով ճակտի քրտինքը) Կուգա՛ս, կուգա՛ս: Չէ՞ որ ոսկի է, ոսկի՛, ա՛յ այս ամեն մեկ կաթիլը ձեզի համար, հատուկ ձեզի՛ համար, մաքուր, իստակ ոսկի: Ա՛խ ձեր հերը...

2

Կմտնե՛ ջուլհակը ու տանու սովոր կմոտենա շիտակ դարբինին: Անոր տարիքն է, բայց խիստ նիհար, դեղնած և ուտերը դուրս ցցված:

ՋՈՒԼՀԱԿԸ – Ա՛յ տղա՛, հերիք է:

ԴԱՐԲԻՆԸ – Հը՛, խեր ըլլա, ջուլհա՛կ եղբայր, դո՞ւրս ես սողացեր մանոցիդ փոսեն: Բարո՛վ եկար:

ՋՈՒԼՀԱԿԸ –Ա՛յ տղա՛, լավ չէ՛: Նստեր եմ, կբանիմ այդ անտեր պատին ետևը, կբանիմ ու կլսեմ. լավ չէ,Ավա՛գ, այդպես կարելի չէ: Կա հարուստ, կա աղքատ. ուժեղը կա, խեղճը կա, ես ու դո՞ւն պիտի փոխենք աշխարհքի կարգը: Վերջը-վերջը գլխուդ փորձանք մըն ալ կբերես: Անոնք ալ մարդ են, կկատողին:

ԴԱՐԲԻՆԸ – Ասկե վատթարը ի՛նչ է ըլլալու: Մուրթ մուրթ մուր ու քրտինքի մեջ, զարկ հա՛ զարկ այս անիծած չորս պատին ետևը: Թե ի՛նչ է. պիտի պահես երկու պառավ, մեկը կողինքին, մյուսն ալ, ա՛յ, գետնին, պիտի կերակրես անտեր մնալու կնիկ մը ու յոթը երեխա. հա՛, հա՛, հա՛, յո՛թը երեխա: Կըսե՛ փորձանք. ասկե ավելի փորձա՞նք:

ՋՈՒԼՀԱԿԸ – Մեղա՛ Աստծու, մեղա՛ Աստծու:

ԴԱՐԲԻՆԸ – (Հանկարծ կիսկե կռանը սալին վրայեն ու կնետե անդին) Կշտացեր եմ այս բոլորեն.սա կյանք չէ. սա գերություն է, գերություն:

ՋՈՒԼՀԱԿԸ -«Ճակտիդ քրտինքովը ուտես քու հացը».այդպես է գրված, այսպես է կարգը:

ԴԱՐԲԻՆԸ –Հա՛, ինձի ու քեզի նման էշերու համար: Այդպես կարգ դնողը թող այնպես դըներ, որ իմ աշխատանքս օր ու ցերեկով չգային ու չխլեին շունն ու գայլերը: Թո՛ղ ամենուն քրտինքը մնար իրեն:

ՋՈՒԼՀԱԿԸ – Կտեսնեմ, իզուր է քեզի հետ խոսիլը: Այդ մարդը քու գլուխդ ալ շուռ է տրվեր: Քիչ ման եկուր, քի՛չ, այդ Նաղաշին ետևեն:

ԴԱՐԲԻՆԸ – Ինչո՞ւ, սուտ է ըսածը: Անհիծված են այս աշխարհի բոլոր կարգերը:
Անե՛ծք կա մեր կյանքի վրա:

3

Կմտնեն ժամկոչը՝ միջին տարիքի ու կաղ, ներկարարը՝ երեսունի շուրջ, և
երիտասարդ դարբին մը: Երեքն ալ հուզված են ու կխոսին իրար բերնէ խլելով:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԸ – Ինչո՞ւ չեկար, վարպե՛տ:

ՆԵՐԿԱՐԱՐԸ – (Իր կապույտ ձեռքը օղին մեջ շարժելով) Ափսսո՛ւ, վարպե՛տ,
ափսսո՛ւ:

ԺԱՄԿՈՉԸ – Այսօր պետք է եկած ըլլայիր:

ՆԵՐԿԱՐԱՐԸ – Այսօրվան պէս դեռ խոսած չունէր:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԸ — (Արտասանելով) Մինչև այսօր, կըսէ, խոսած էի ձեզի կես
ճշմարտությունը: Իմ խոսքերուս մեջ Արտավազը ոչնչացումի հույսն էր, կըսէ, վերջին
մխիթարանքը անճար խոնարհ ժողովուրդին: Արտավազի գալը, կըսէ, հանուր ոյս մըն
էր, անուժ վրեժ մը ձեր բոլորի կրած անչափ տառապանքին: Բայց հասուն է արդեն օրը
և հասուն եմ արդեն ձեր ականջները: Այսօր, կըսէ, ձեզի տալ կուզեմ ամբողջ
ճշմարտությունը: Ո՛չ հույս է, ո՛չ ոյս, այլ... կոնիվ է Արտավազը:

ՆԵՐԿԱՐԱՐԸ – Դարեր ու դարեր ձեզի խաբեր են, կըսէ, հավատացուցեր են, թե
Արտավազը եթէ դուրս գա, քանդէ պիտի Աստծու շինած աշխարհը. ձեր ուսերուն
հեծնողներն են, կըսէ, հնարեր այդ սուտը, որ ավելի պինդ հեծնեն ու ավելի երկար
նստին ձեր կռնակը:

ԺԱՄԿՈՉԸ – Արտավազը, այո՛, գա պիտի ու քանդէ պիտի, կըսէ, բայց ո՞ր
աշխարհը: Մարդու շինածը. կողոպուտի ու բռնության ու գողերու աշխարհը:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԸ – Տիրողներու, հարուստներու ու թուրքերու աշխարհը:

ԺԱՄԿՈՉԸ – Պիտի քանդէ, կըսէ, ու պիտի գան նոր օրեր, նոր
ժամանակ. արդարություն, հավասարություն բոլորի համար:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԸ – Մարդու ու մարդու մեջ խտրություն պիտի չըլլա:

ԺԱՄԿՈՉԸ – Արտավազի շղթաներուն հետ պիտի խորտակվին ժողովուրդի բոլոր
շղթաները:

ՆԵՐԿԱՐԱՐԸ – Բայց այդ օրերը, կըսե, իրենք իրենց չեն գալու: Կռիվ է Արտավազը:
Այդ օրերը, կըսե, ձեր ձեռքով են գալու: Այդ օրերը, կըսե, դուք եք բերելու, ձեր կամքովը,
ձեր զենքովը: Դուք պիտի խորտակեք Արտավազի շղթաները, դուք պիտի ազատեք
Արտավազը: Դարբի՛ն, դո՛ւն, դո՛ւն պիտի ազատես Արտավազը:

ԴԱՐԲԻՆԸ — (Սաստիկ հուզված) Ե՞ս... ե՞ս... ես պիտի ազատե՞մ, ո՞վ ըսավ:

ԺԱՄԿՈՉԸ – Ի՛նքը:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԸ – Ի՛նքը, ինքը:

ՆԵՐԿԱՐԱՐԸ – Այսօր կիրամուտք է, ըսավ, գացե՛ք ըսեք ձեր դարբիններուն, որ
դարբնոցները փակելէ առաջ ալ թող չզարնե՛ն կռանը պարապ սալին, ալ չիջեցնե՛ն
Արտավազի զարկը, ալ չամրացնե՛ն անոր մաշած շղթաները:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԸ – Եվ թող բոլո՛րը, բոլո՛րը հետևին ձեր դարբիններու օրինակին:

ԺԱՄԿՈՉԸ – Կյանքի բոլոր տեսակի դարբինները, բոլոր կյանքի դարբինները: Կռիվ է
Արտավազը:

ՆԵՐԿԱՐԱՐԸ – Մի՛, մի՛ ամրացրնեք, կըսե, ձեր շղթաները, մի՛ աշխատիք ուրիշի
հաշվին, ձեր աշխատանքը մի՛ տաք ուրիշին. ո՛չ հարկ տվեք, ո՛չ տուրք, ո՛չ մաքս, ո՛չ
տասնորդ. մի՛ թողեք, որ կողոպտեն ձեզի. ձեր կռանները իջեցուցեք անոնց գլխուն,
որոնք իրենց ձեռքը կերկարեն ձեր աշխատանքին:

ԺԱՄԿՈՉԸ – Անիծված են անոնք, որ նստեր են, կըսե, ու կլափեն ձեր արյուն
քրտինքը իրենց մեծ-մեծ պալատներուն մեջ և այդ անհավատ անգղը, որ թառեր է հոն
միջնաբերդի ժայռերուն ետին ու կճզմե ամեն ինչ ու ամենքին:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԸ – Ալ չես զարներ, վարպե՛տ, կիրամուտքի զարկը:

ՋՈՒԼԷԱԿԸ – Կզարնե՛ս, կզարնե՛ս, պիտի զարնե՛ս: Մի՛ մոռնար, Ավա՛գ, հոր անեծքը
կա Արտավազի վրա, մեր հայրերու անեծքը: Ով կռանը չիջեցնե կիրամուտքին, անոր
գլխուն կիյնա այդ անեծքը և անոր գլխուն և անոր աշխարհին, մեր բոլորի գլխուն: Դուն
մեր դարբինն ես, իրավունք չունիս, դուն ծեծես պիտի: Տե՛ս, ըսի քեզի՝ քու պարտքը քու
երեսիդ. դուն չզարնելու իրավունք չունիս:

ՆԵՐԿԱՐԱՐԸ – Իսկ ո՞վ ես դուն, դուն ի՞նչ իրավունք ունիս այդ լեզվով խոսելու:

ՋՈՒԼԷԱԿԸ – Ես ձեր ջուլհակն եմ, մեր քաղաքի խեղճ ու անճար ջուլհակը. սև օր ու
սև ցավ շատ եմ տեսեր, լավ սերտած եմ ուժեղներուն բարկությունը, հարուստներուն

խստությունը ու թուրքերուն գազանությունը: Ես ձեր ջուլհակն եմ, ձեր քաղաքի խեղճ ու անճար ջուլհակը: Դուք բոլորդ ձեր Նաղաշի տաք խոսքերուն կհավատաք, իսկ ես իմ պաղ տեսածիս ու պաղ ապրածիս:

ԺԱՄԿՈՉԸ – Աղե՛կ. վարպետը լսեց քեզի ալ, մեզի ալ, թող վճռե՛:

ՆԵՐԿԱՐԱՐԸ – Դարբինը թող վճռե՛:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԸ – Ավա՛գ, բոլոր դարբիններս կնայինք քեզի ու քու տալիք օրինակիդ, խոսե՛:

ԴԱՐԲԻՆ – (Կվերցնե մեծ կռանը, կկենա վայրկյան մը լուռ, ետքը կտրուկ ու հանդիսավոր) Թող չորնա իմ այս աջ ձեռքս և թող Արտավազդի անեծքը իջնե գլխուս, եթե այս սալին վրա մյուս անգամ իջեցնեմ Արտավազդի զարկը:

Ամենքը կեցած են լուռ ու անշարժ, երբ դարբնի ետևեն հայրը, որ զարմանքով ելած է ոտքի ու կդիտե. կամաց մը ետևեն ձեռքը կդնե դարբնի ուսին: Դարբինը կցնցվի, բայց գլուխը չի դարձներ: Ծանր շարժումով կքաշվի ետ, հայր ու որդի պահ մը կդիտեն իրար, հայրը հարցական, որդին հանցանքի մեջ բռնվածի պես ու հոխորդ:

ՀԱՅՐԸ – (Չայնը խորքեն) Աս ի՞նչ է, որդի՛, ի՞նչ առուտուր է: Ի՞նչ կխոսիք: Շատ կխոսիք: Ո՛ւշ է, ելիր, կիրամուտք իրիկուն է: Փակե՛ դարբնոցը, ու երթանք: Մնացածը դուրսը կխոսիք: Ի՞նչ կխոսիք: Շատ կխոսիք: Կիրամուտք իրիկուն է:

Բոլորը տեսակ մը անհարմար կնային իրար:

ԴԱՐԲԻՆԸ – (Շատ բարձր ու անբնական խոսվածքով) Հա՛, աբի՛, հա՛, երթա՛նք, ո՛ւշ է: Հանե՛ գոգնոցդ: (Ինքն ալ կուզե իրը հանե):

ՀԱՅՐԸ – (Արգիլելով) Կեցիր. ո՞ւր կհանես: Չծեծե՞ս սալը. կիրամուտք իրիկուն է, մոռցա՞ր:

ԴԱՐԲԻՆԸ – Չեմ մոռցե՛ր, չե՛:

ՀԱՅՐԸ – Ի՞նչը:

ԴԱՐԲԻՆԸ – Հերի՛ք է, աբի՛, արդեն այնքա՛ն, այնքա՛ն ծեծեր ես:

ՀԱՅՐԸ – Ի՞նչ կըսես, ծեսե՞ր է՝ կըսես: Ծես է, հապա, սուրբ ու հին ծես. նո՞ր կհարցնես: (Մյուսներուն) Կհիշեմ, առաջ պապս էր. վերջը հայրս, վերջը ես. հիմա ալ Ավագս, մենք, բոլորս ալ այս դարբնոցին մեջ, ատ կեցած տեղը. դեռ կիրամուտք իրիկուն չէ անցած, որ այս դարբնոցը գոցվի առանց այդ հին ծեսին, մեր պապերեն եկած

այդ խոր ու սուրբ ծեսին: Եվ գիտե՞ք ի՞նչ մեծ խորհուրդ կա ասոր մեջ, գիտե՞ք ինչ մե՛ծ պաշտոն է դրված մեր վզին: Մենք ենք պահողը աշխարհքը իր սյուներուն վրա. մենք ենք, որ շղթաներու տակ կպահենք անհնազանդ որդին, այն ըմբոստ հոգին, որ ճկվիլ չուզեր Աստծու կամքին: Քանի դարբնոցը կա, Աստծու հրամանքով՝ վերջ չկա աշխարհին, կործանում չկա: Թող շեն մնա այս դարբնոցը ու հաստատուն մեր սալը. ամո՛ւր ըլլա, որդի՛, քու կուռդ, ամո՛ւր կռանդ: Ձա՛րկ, որդի՛, զա՛րկ սալը, երթա՛նք, կիրամուտք իրիկուն է, ուշ է:

ԴԱՐԲԻՆԸ – Ի՞նչ ընեմ, ի՞նչ ըսեմ իրեն, ի՞նչ հասկըցնեմ այս խուլ հալևորին. ալ աշխարհքեն ոչինչ չի լսեր, կլսե միայն ինքը իր ըսածը, իր հին լսածը, իր հին խոսածը: Այս խուլ հալևորին ես ի՞նչ ըսեմ:

ՀԱՅՐԸ – Դե՛, պրծիր, երկար ըրի՛ր:

ԴԱՐԲԻՆԸ – (Ձեռքի կտրուկ շարժումով): Ո՛չ, արի՛:

ՀԱՅՐԸ – Վա՛հ... (Քննական կնայի որդուն ու մյուսներուն): Դուն... դուն... զարնել չե՞ս ուզեր: Չե՞ս ուզեր: Հը՞: Չարնել չե՞ս ուզեր:

ԴԱՐԲԻՆԸ – (Գլխովը քացասական նշան):

ՀԱՅՐԸ – (Քայլ մը ետ երթալով) Ա՛յ թե ի՞նչ կխոսիք այստեղ այնքան երկա՛ր, երկա՛ր: Արտավազդի զարկը տալ չի՛ ուզեր: Եվ ինչո՞ւ: Բայց է՛ս, է՛ս դեռ չեմ իջեր գերեզման, դեռ տերը է՛ս եմ այս դարբնոցին. քանի շունչս բերանս է՛ ես չեմ թողներ գիծ մը անգամ շեղիս մեր հին կարգերեն: Դեռ ես կամ. դեռ ես եմ տերը իմ դարբնոցիս: Ելի՛ր դուրս, բռն՛րդ, դուրս...

Ամենքը անհարմար կուղղվին դուրս, բացի դարբինեն:

ՀԱՅՐԸ – Ելի՛ր դուն ալ, ելի՛ր դո՛ւրս: Ե՛ս պիտի գոցեմ այսօր իմ դարբնոցս: Ես, ես պիտի գոցեմ: Քեզի կըսեմ՝ ելիր դո՛ւրս:

ԴԱՐԲԻՆԸ – Աղե՛կ, զա՛րկ. այսքա՛ն տարիներ շատ մեծ խեղ ես տեսեր, զա՛րկ: (Բարկությունը կնետե գոգնոցը և դուրս):

4

ՀԱՅՐԸ – (Մինակ է: Դժվարով կկռանա, կվերցնե կռանը, կհանե գդակը, ջերմեռանդ դիրքով կնայի վեր ու դանդաղ կզարնե սալին երեք անգամ) Թող ամրանա՛ն

Արտավազդի շղթաները, թող ամրանա՛ն ավերիչի շղթաները: (Կհենե կամաց կռանը սալին, կհանե գոգնոցը, կգոցե ճակտի պզտիկ պատուհանին տախտակը, վրա կբերե դռան լայն փեղկերը ու կելլե դուրս):

5

Կլավի կողպեքի կրկնակի դարձը: Լուռ է և մութ: Քիչ մը ետքը շատ հեռուն, խորքը կերևա նախ աղոտ լույսի կետ մը, վերջը ուրիշ մը, նորեն ուրիշ մը, շատ լույսեր: Հանքի լապտերներ են, որ առաջ կշարժվին: Եվ հետզհետե կորոշվի թզուկներու կերպարանքը, որոնք խումբ-խումբ առաջ կուգան անծայր ու անթիվ:

Թզուկները՝ տարբեր չափի ու տարիքի՝ բոլորն ալ խոփվ մազերով ու մորուքով. իբրև հագուստ լայն կաշի գոգնոց մը միայն, որ ամբողջ մարմինը կփաթթե՝ ազատ թողնելով թներն ու ոտքերը: Բոլորի ձեռքը գործիք մը կա՝ քլունկ, կռան, բահ, լինկ կամ հանքի լապտեր, որոնց լույսովը հետզհետե կլուսավորվի տեսարանը:

Չքացած է դարբնոցի ճակտի պատը իր լուսամուտով: Խորդուբորդ և ստալակտիտ առաստաղով խորունկ քարայրի մը երկար անցքն է, որ դեպի խորքը կամաց-կամաց կիջնե վար, իսկ դեպի առաջ կուգա կբացվի դարբնոցի մեջ:

ԹԶՈՒԿՆԵՐԸ – (Դեռ խորքեն)

Թողե՛ք, թողե՛ք,
թողե՛ք հանքը,
աշխատանքը,
ու դուրս եկե՛ք
երկրի փորեն,
խորեն, հորեն,
բյուր ոլորեն,
նեղ խավերեն,
հոծ խավարեն,
սև ակներեն,
երակներեն,
կրակներեն,
խորեն, հորեն,

երկրի փորեն.

պահ մը ուղղե՛նք

թիկունքները,

դիմավորե՛նք

նորեկները:

Խոնված են դարբնոց.լռություն:

ՀՆԱԴԱՐՅԱՆ ԹԶՈՒԿԸ – (Աջը դնելով դարբնոցի սալին):

Լապտերները մոտ:

Ողջո՛ւյն ու կարո՛տ

մեր նոր աճմունքին,

նոր կյանքի մուտքին,

սուրբ կիրամուտքին,

սուրբ կիրամուտքին:

Ամեն կողմե լապտերները վրա են բերած: Սալին ոտքը իրարու կծկտած երեք փոքրիկ

թզուկներ՝ ծնունդը դարբինի երեք զարկերուն:

ԹԶՈՒԿ ՄԸ – Ա՛խ, ի՛նչ խարտյա՛շ,

ինչպե՛ս մատղա՛շ,

և ի՛նչ քնքո՛ւշ:

ՈՒՐԻՇ ՄԸ – Բայց և ի՛նչ ուժ.

նայե թևքին,

նայե՛ հևքին:

Ձեռք տուր ավի՛ն,

թող սթափվին:

ԵՐՐՈՐԴ ՄԸ – Այ նորե՛կ,

զարթի՛ր քունեղ

աներեկ:

Դո՛ւրս հին հունեղ.

եկո՛ւր կյանքի,

աշխատանքի:

ՉՈՐՐՈՐԴԸ – Թիզ մը, թիզ մը, թիզ ու կէս,
ուղիղ երեք թիզ ու կէս,
սա ի՛նչ հսկա թզուկ էս:
ՀՆԱԴԱՐՅԱՆ ԹԶՈՒԿԸ – Եկեր եք բարո՛վ,
եկեք եք ոլոր,
ձիզ ճանապարհով:
Մի՛ նայիք մոլոր,
եղբայր ե՛նք բոլոր:
ԲՈԼՈՐԸ – Մենք բոլորըս, բոլորըս,
դարբնի գարկեն մզուկներ,
մենք բոլորըս, բոլորըս,
կյանքի դեհն թզուկներ:
ԱԶ ԽՈՒՄԲԵՆ ՄԵԿԸ – Նորերը գան մե՛ր խմբակին.
ուժ տանք լինկին ու քլունկին,
ծակենք հողը և ընդերքեն,
խորքի քառս հագար բերքեն
հանենք մարդուն դեղին ոսկի,
թոյն ու դավը ներս սողոսկի:
ԱՄԲՈՂԶ ԱԶ ԽՈՒՄԲԸ – Մարդուն բուռ-բուռ դեղին ոսկի,
թոյն ու դավը ներս սողոսկի:
ԶԱԽ ԽՈՒՄԲԵՆ ՄԵԿԸ – Թող գան մեզի՛.մատիկ-մատիկ
ժողվե՛նք գոյն-գոյն քարի հատիկ,
Լալ ու հակինթ, զմրուխտ, ակաթ,
լազուր, սուտակ ու ադամանդ,
շարե՛նք մարդու մատին, թնքին,
ծանր թագին, հանդերձանքին,
քարե շղթա վիզ ու լանջին,
և՛ ականջին, և՛ իր խղճին,
քարե՛նք պատենք այդ անդունդը,

մուտք չունենա այնտեղ գուրը:

ԱՄԲՈՂՋ ՁԱԽ ԽՈՒՄԲԸ –Քարենք պատենք մարդ անդունդը,

մուտք չունենա այնտեղ գուրը:

ԽԵՌ ԹԶՈՒԿ ՄԸ –Երկրի ծոցին մեջ,

գոց ու հոծին մեջ,

ես մութ կգանձեմ,

խավար կհունցեմ,

մածուծիկ խավար,

աղջամուղջ անմար,

մտքերու համար,

պալատի կամար,

խրճիթի հարմար:

Ո՞վ կուգա ինձի

խավարի հունցի:

ՀԱԿԱՌԱԿՈՐԴ ՄԸ – Ո՛չ, ո՛չ անոր, մեզի՛ հետ:

ՆԱԽՈՐԴԸ – Շատ մի՛ խոսիր, քաշվե՛ ետ:

ՀՆԱԴԱՐՅԱՆ ԹԶՈՒԿԸ –Ավելորդ է կանգն ու վեճը մեր մեջը:

Մենք բոլորըս, բոլորըս,

կանչըված ենք կռելու,

Արտավագդի շղթաները

կռանելու, նորելու:

ԽՈՐՔԻ ԽՈՒՄԲԵՆ ՄԵԿԸ – Բայց մեր գունդը

Նոր սերունդը:

Որ երթանք, տանք,

երկաթ տանք

մարդուն.

մարդիկ արթուն,

տի՛նկ-տանկ, տի՛նկ-տանկ,

դարբենն սուրը պողպատի,

կարմիր արյունը ոթի:

ՆՈՒՅՆ ԽՈՒՄԲԵՆ ՈՒՐԻՇ ՄԸ –Երթա՛նք տա՛նք,

երկաթ տանք

մարդուն.

մարդիկ արթուն,

տի՛նկ-տանկ, տի՛նկ-տանկ,

դարբնեն իրար կուռ շղթան,

նիք ու վանդակ ու զընդան:

ԱՍԲՈՂՋ ԽՈՐՔԻ ԽՈՒՄԲԸ -Տի՛նկ-տանկ, տի՛նկ-տանկ...

ՀՆԱԴԱՐՅԱՆ ԹՁՈՒԿԸ – (Հանկարծ ու խիստ)

Կեցե՛ք, կեցե՛ք,

վե՛րջ աղմուկին:

Խոնարհեցե՛ք

մինչև գետին:

Կըզզամ մոտ է

Երկրի որդին.

ինք՝ մեր տերը,

մե՛նք ճորտերը:

Կըզզամ հոտ է

մեր մոտերը,

կյանքի դևը,

Երկրի որդին:

Խոնարհեցե՛ք

մինչև գետին:

ԲՈԼՈՐԸ –(Խոնարհելով) Ի՛նք՝ մեր տերը,

Մե՛նք ճորտերը:

6

Կլսվի ուժգին ցնցում.կճեղքվի գետինը, ուրկե առատ պայծառ-կարմիր լույս մը կողողե տեսարանը: Քարայրի բոլոր խորդուբորդ պատերը կվառին գույնզգույն քարերու ու հանքերու փայլկտուքովը կարմիր լույսին տակ, ծիածանի բոլոր խաղերովը:

Հատակի ճեղքեն, լույսի մեջեն ծանր դուրս կուգա Կյանքի դեր:

Ճկուն ու սլացիկ մարմինը կաղապարված է նուրբ ցանցե վերտին մեջ:Բաց է միայն դժգույն դեմքը, որու դուրս երկարող սուր քիթն ու սուր ծնոտը խորամանկ ու գիշատիչ արտահայտություն մը կուտան իր առնական գեղեցիկ կերպարանքին: Գլխուն երկաթե սաղավարտ: Ձեռքին երկար նիզակ: Ցանցե վերտին վրայեն նետած է կես մը ուսին, կես մը թևին ու մարմնին՝ երկար ու լայն ծիրանի, որուն փեշերը ինկած կմնան ճեղքի կարմրության մեջ:

ԿՅԱՆՔԻ ԴԵՎԸ –Ե՛ս եմ տերը: Ե՛ս եմ միակ տերը կյանքին: Ես եմ, որ կիշխեմ ամեն, ամեն տեղ, ուր որ կյանքը կխլրտի. օդի ոլորտներուն մեջ, ծովուն հատակը, գեճ հողին վրա, մութ գետնին տակը, ամեն, ամեն տեղ, ուր որ կյանքը կսողա, ուր որ կյանքը կլողա, ուր որ կյանքը կթռչի, ուր որ կյանքը կկառչի, Ե՛ս եմ, Ե՛ս եմ, որ կիշխեմ: Ե՛ս եմ միակ տերը կյանքին:

ՀՆԱԴԱՐՅԱՆ ԹԶՈՒԿԸ – (Խոնարհ)

Հոգին ամեն մաշկի տակ
քու կամքին է հպատակ,
քու պատվերն է, որ արդար
կիշխե կյանքին դարեդար:

Ըսիր՝

Թույլը սնունդ հզորին,
մեկը ընդդեմ բոլորին,
ամեն մեկը ի՛ր փորին,
ի՛ր սերունդի որկորին:

ԿՅԱՆՔԻ ԴԵՎԸ – Ե՛ս եմ կյանքի արարիչը, կյանքի ծնողն ու վարիչը: Ես եմ ա՛կը կենդանական, արարածներն ուրկե կուգան: Ես եմ կռվի շունչն ու ոգին, կռվին, թափին ու մրցանքին. հիմքը ամեն արարչության, զարգացումի ու վարչության, բախտի,

տիրման, վայելչության: Ե՛ս... (Քիչ-քիչ կսուզվի իր ճեղքին մեջ ու կաներևույթանա կարմիր լույսին հետ):

ՀՆԱԴԱՐՅԱՆ ԹՉՈՒԿԸ – (Հաղթական երգիծանքով)

Զարկե՛ք լինկն ու կռանը

մեծ բնագդին դռանը,

մարդը մարդուն ճիրանը,

տվեք կռվին բերանը.

հա՛, հա՛, հա՛, հա՛...

ԲՈԼՈՐԸ – (ծեծելով սալը, գործիքները շարժելով)

Մենք բոլորըս, բոլորըս

զարնե՛նք լինկն ու կռանը

մեծ բնագդին դռանը,

մարդը մարդուն ճիրանը,

մարդը մարդուն բերանը,

Հա՛, հա՛, հա՛, հա՛...

ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՐԱՐ

ԱՌԱՋԻՆ ՏԵՍԱՐԱՆ

ՄԻՋՆԱԲԵՐԴԻ ՆԵՐՔԻՆ ՓՈՔՐԻԿ ԲԱԿԸ

Ճակատը երկրորդական պարիսպ մը, պարսպի վրա փորված նեղ սանդուղ և հին ու խարխուլ դարպաս, դարպասի անմիջապես ետևեն սանդուղ կիջնե: Բակի աջ կողմը բնակության շենքերն են, ձախ՝ ուրիշ մուտքեր:

Հինավուրց բարձր ծառի մը բունը, որուն մեկ-երկու ճյուղերը միայն թեթևակի կախված են տեսարանի վրա: Առանց տակեն ու ճակտի պարիսպներուն վրայեն կնշմարվի հեռուն մեկ-երկու եկեղեցիներու գմբեթները:

Ծառին տակ հասարակ նստարան մը:

1

Ձախի մուտքեն երկու զինվոր խոշոր տիկով մը ջուր կքաշեն դեպի դարպասը, ուրկէ զինվոր մը ներս կնետվի ու կվազէ դեպի պարսպին նեղ սանդուղը, մինչ քնակարանի դռնէն շտապ դուրս կուգա աստիճանավոր մը ու վագողը կկեցընէ:

ԱՍՏԻՃԱՆԱՎՈՐԸ – Ո՞ւր: Կեցի՛ր:

ԶԻՆՎՈՐԸ – Էմիրի հրամա՛նը:

ԱՍՏԻՃԱՆԱՎՈՐԸ – Ո՞ւր է ինքը:

ԶԻՆՎՈՐԸ – Մեծ դարպասի տակ: Ամենէն ուժեղ հարձակումը մեյ մը դարպասին վրա է, մեյ մըն ալ վարի հին բուրգին ետևը:

ԱՍՏԻՃԱՆԱՎՈՐԸ – Շան զավակները գիտեն բոլոր թույլ տեղերը: Կորսըվե՛:

Զինվորը կվազէ սանդուղներէն վեր ու դեպի աջ: Աստիճանավորը կհեռանա ձախի մուտքէն: Մինչ ուրիշ զինվոր մը կերևի դարպասին մեջ:

ՆՈՐ ԶԻՆՎՈՐԸ – Դե՛, շո՛ւտ, շո՛ւտ, ի՞նչ եղավ ձեր ջուրը:

ԶՈՒՐ ԿՐՈՂՆԵՐԵՆ ՄԵԿԸ – (Տիկը ցած դնելով) Ի՞նչ եղավ, ի՞նչ եղավ: Ի՞նչ պիտի ըլլա. շուտով ոչինչ չի մնար ջրամբարը. ջուրը կտրեր են:

ՆՈՐ ԶԻՆՎՈՐԸ – Տրաքի՛ս, հա՛, իսկ ինքդ այնքան լակեր ես՝ փորդ դարձեր է ջրամբար, տեղեղ շարժովիլ չես կրնար: (Բռնելով ինքն ալ տիկի եզերքէն) Դե՛, շո՛ւտ, շո՛ւտ, քա՛շ տուր, սատկեցան ծարավէն:

ՄՅՈՒՍ ԿՐՈՂԸ – Մեկ է, պիտի սատկինք ամենքս ալ, հապա ի՞նչ գիտցար: Սա ի՞նչ բազմություն է, թափեր են միջնաբերդին վրա, ո՞ր մեկ կողմէն պաշտպանվինք: Դատարկ քան է, ազատում չկա:

ՆՈՐ ԶԻՆՎՈՐԸ – Կողպե՛ ռեխո ու քա՛շ տուր, կոմպալ գլուխդ վկա:

Երեքով տիկը կիջեցնեն դարպասի սանդուղներէն վար: Նույն միջոցին քանի մը զինվոր դուրս կուգան ձախի դռնէն, տասը տասներկու զինվոր ալ կիջնեն աջէն պարսպի նեղ սանդուղով ու խոսելով կխառնըվին իրարու:

Ա ԶԻՆՎՈՐ – Տիսա՞ր դուն այս խարդախ հայերը:

Բ ԶԻՆՎՈՐ – Մեծ պարիսպներէն քաշվելու չէինք. ես ըսի ձեզի, գոնէ Տրդատի պարիսպներէն քաշվելու չէինք:

Ա ԶԻՆՎՈՐ – Ըսելը դյուրի է: Հանկարծ զարկին, է՛, հանկարծ վրա տըվին:

Գ ԶԻՆՎՈՐ – Ո՞վ կըսպասեր այդ տեսակ կարկուտ անամպ երկնքէն:

Ա ՋԻՆՎՈՐ – Ինչպե՞ս ալ լուռ, մինչև հիմա ծակերն էին մտեր խլուրդի պես:

Բ ՋԻՆՎՈՐ – Բայց միևնույն է, ոչինչ չեն կրնար, եթե նույնիսկ իրենց Քրիստոսն ալ որ գա իր մորը ու իր չունեցած հորը հետ: Կեցի՛ր, ցո՛ւյց տանք ասոնց՝ ի՛նչ ըսել է զենք վերցրնել թուրքին դեմ:

Գ ՋԻՆՎՈՐ – Շա՛տ են անիծածները: Տե՛ս, ամբողջ քաղաքը կլիքվրժա, մուխը կոխած փեթակ ըլլա կարծես:

Դ ՋԻՆՎՈՐ – Սև մուխը կիջեցնենք մենք իրենց գլխուն: Կեցի՛ր, կեցի՛ր, մեր օգնական գորքերը թող հասնին, թող մեյ մը հասնին...

Ես կուգա Աստիճանավորը. բոլորը կլռեն ու կշտկըվին:

ԱՍՏԻՃԱՆԱՎՈՐԸ – (Պաշտոնական) Շա՛տ ապրիք: Կտեսնեմ բոլորդ ալ քաջ եք: Պիտի երթաք վարի բուրգը, հինը. հոն պետք կա ձեր օգնության, հոգնած են ձեր ընկերները: Գիտեք, որ մինչև իրիկուն կհասնին օգնական գնդերը Կարսեն, ու խերը կանիծենք այդ սրիկաներուն, այդ ապերախտ, երախտամոռ շներուն: Մեր թևին տակը կապրին, կհարստանան ու խոզի պես կխժռեն, հիմա ալ խոզի պես վրա են տըվեր: Պետք է դիմանանք, տղա՛քս, միայն երկու ժամ, վերջը հաշիվը կտեսնենք: Ամենքդ լսեցիք Էմիրի խոստումը. մութը չկոխածամբողջ քաղաքը կըլլա մեր գարշապարներուն տակը, մեր ոտքերը լիզելու. խնայել չկա՛: Այս գիշեր, ամբողջ գիշերը, բոլոր արունները ձեր սուրին. այս գիշեր, ամբողջ գիշերը, բոլոր կինարմատները ձեր քեֆին. և իրենց բոլոր կայքն ու գանձերը ձե՛րը, բոլո՛րը ձերը, ով ինչքան կրնա, ով ինքան ուզե: Դե՛, շա՛տ ապրիք, տղա՛քս, անցե՛ք:

2

Զինվորները դարպասեն վար: Աստիճանավորը դեռ կեցած է իր պաշտոնական կեցվածքովը, երբ մոտեն կլսվի ամբոխի աղմուկ: Եվ քիչ մը ետքը դարպասեն վեր կվազե Էմիրը, ետևեն բավական մարդիկ:

ԽԱՌՆ ՁԱՅՆԵՐ – Հարե՛մն է, հարե՛մն է: Չե՛, չե՛, մուխերը ճակտեն էին: Խոհանո՛ցն է, կըսեմ ձեզի, խոհանոցը: Այո՛, այո՛, քովի պատուհանեն: Հարե՛մն է, հարե՛մն է:

Շատերը կվազեն պարսպի նեղ սանդուղով դեպի աջ, մյուսները դեպի բնակարանի մուտքը: Բնակարանեն դուրս կնետվի՝ ձեռքով աչքերը սեղմած՝ ծերունի Ապտուլլահը

շնչատ:

ԱՊՏՈՒԼԼԱՀ – Այս կողմեն կարելի չէ: Այս կողմեն կարելի չէ: Վերե՛ն-վերե՛ն, կամ ետենն:

Ու եկողները կվազեն նորեն ետ դարպասեն դուրս կամ պարսպի նեղ սանդուղով վեր:

Էմիրը կուզե մտնել բնակարանը:

ԱՊՏՈՒԼԼԱՀ – Ոչ, Էմիր, թո՛ղ: Կայրըվի՛, կայրըվի՛ երեք-չորս տեղե մեկ անգամեն:

Թշնամի ձեռք է, թշնամի ձեռք է:

ԷՄԻՐ – Մարեցե՛ք, մարեցե՛ք, ինչ գնով ալ ըլլա պետք է մարեք:

ԱՊՏՈՒԼԼԱՀ – Ջուր չկա, ջուր չկա, ճար չկա:

ԷՄԻՐ – Ճարե՛, ճարե՛, կիրամայեմ քեզի:

ԱՊՏՈՒԼԼԱՀ – Թո՛ղ, Էմի՛ր, ալ ուշ է, անօգուտ: Ամենեն խելոքը՝ հեռանա՛նք: Քանի դեռ Միջնաբերդը կպաշտպանվի, քանի դեռ ապահով է գաղտնի անցքը, հեռանա՛նք: Հարեմը հոն է, կսպասե քեզի:

ԷՄԻՐ – Ապտուլլա՛հ, ազատե՛, ազատե՛ տունս, ազատե՛ քաղաքս:

ԱՊՏՈՒԼԼԱՀ – Մանուչեի որդի՛, գիտես որ վարի բուրզը երկար դիմանալ չի կրնար, գիտես որ օգնություն չէ գալու ոչ ոքե.իգուր հույսեր են ու անկարելի: Հրդեհն ալ հիմա ավելի սիրտ պիտի տա անոնց:

ԷՄԻՐ – Ապտուլլա՛հ, դուն միշտ օգներ ես ինձի, հասեր ես նեղ վայրկյանիս: Ազատե՛ իշխանությունս, ազատե՛ իշխանությունս: Ապտուլլա՛հ, կպաղատիմ քեզի:

ԱՊՏՈՒԼԼԱՀ – Տե՛ս, ծերացեր եմ Մանուչեի ծածկին տակ.ծերացեր եմ ծառայելով հորդ ու քեզի. իմ շրթունքներս վատ խորհուրդ չեն տար Մանուչեի որդուն: Հեռանա՛նք, քանի դեռ ուշ չէ:

ԷՄԻՐ – (Հուսահատ նետվելով նստարանին) Ո՛չ, ո՛չ երբե՛ք: Այ, դո՛ւ, անպետք քավթա՛ն, ո՞ւր է, ո՞ւր է քու իմաստությունը: Ա՞տ է քու բուրբ գիտցածդ: Եվ ո՞ւր հեռանամ, ո՞ւր, Կարսի Էմիրի՞ն, ուրիշներուն դո՞ւրը, ուրիշներու ձեռքի՞ն նայիմ, ուրիշներու բերնի՞ն, ե՞ս, ե՞ս: Եվ չե՞ որ այս քաղաքը իմս է, իմ հորս, իմ հարստությունս որո՞ւ թողնեմ, ո՞ւր թողնեմ:

ԱՊՏՈՒԼԼԱՀ – Էմի՛ր, ուշքի եկուր, նայե՛ հրդեհը, սա ի՞նչ գաղտնի, ի՞նչ անիծված ձեռք է: Մենք մատնըված ենք ներսեն ու դրսեն:

Հրդեհին լույսի տակ տեսարանը հետզհետե կարմիր է հագած: Պարսպի սանդուղներեն վար կվագե աստիճանավորը, ետենն զինվորներ:

ԱՍՏԻՃԱՆԱՎՈՐԸ– Էմի՛ր, վարի բուրգը... վարի բուրգը ձեռքե երթալու վրա է, հասի՛ր, քու ներկայությունդ գուցե փրկե, հասի՛ր, որ փրկես:

ԱՊՏՈՒԼԼԱՀ –Իսկո՛ւյն, իսկո՛ւյն, հիմա կուգանք, Էմիրը հիմա կուգա: Վագեցե՛ք, տղա՛ք, քաջ եղեք: Ըսե՛ք, ըսե՛ք բոլորին՝ օգնական զորքերը երևցած են արդեն, ժամը չանցած հոս կըլլան, կկոխեն քաղաքը, շտապեցե՛ք, կռվեցե՛ք, քաջե՛ր, քաջ եղեք: Շտապեցե՛ք:

Բոլորը կվագեն դարպասեն վար: Ապտուլլահ կերթա անոնց ետենն, կգոցե ու կկողպե դարպասը, կմոտենա Էմիրին ու բարձրացրնելով թևեն:

ԱՊՏՈՒԼԼԱՀ – Մանուչեի որդի՛, ելի՛ր, քալե՛, քալե՛ ետենս: Հեռանա՛նք: Թե դանդաղիս՝ կորած ենք ամենքս:

ԷՄԻՐ – Բայց սա ի՛նչ անիրավ բան է. սա ի՛նչ անզգամ բան է: Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ, չե՞ որ...

ԱՊՏՈՒԼԼԱՀ –Քալե՛, քալե՛: (Դուրս կտանի ձախի մուտքեն):

3

Քիչ մը ատեն տեսարանը պարսպ է: Կլավի հրդեհին ճարճաթը, թափն ու փլչիլը, և դողը իր կարմիր լույսին, մարվող ու վառվող:

Կամացուկ կբացվի բնակարանին դուռը, և ծանր դուրս կուգա Հարճը, շիտակ կեցվածքով, ձեռքերը ետին, մազերը թափված և լայն բացած աչքերով: Խենթ ուրախություն մը դեմքին կնայի շուրջը, կնայի հրդեհի լույսին, կըմպե հաճույքով հրդեհին ձայնը:

ՀԱՐՃԸ– Կպարե՛ն... Ինչպե՛ս կգրկըվին, ինչպե՛ս կփաթթըվին ու կդառնան, հա՛, հա՛, հա՛, ի՛նչ կդառնան: Բոցե՛րը... բոցե՛րը... ի՛մ բոցերս, ի՛մ, այս անգամ ի՛մ բոցերս: Ինչպե՛ս կգալարին, ինչպե՛ս կլիզեն, ինչպե՛ս կլափեն. այս անգամ ի՛մ բոցերս, իմ բոցերս...

Ամուր կծեծեն դարպասը:

ՁԱՅՆ ՄԸ– (Դուրսեն) Բացե՛ք, բացե՛ք, շո՛ւտ: Մտան, մտան այդ անհավատ շուները, եկան: Հիմա կհասնին մեր ետենն:

ՈՒՐԻՇ ԶԱՅՆ ՄԸ – (Դուրսեն): Փախե՛ք, փախե՛ք մյուս կողմեն, մյուս կողմեն: Եկա՛ն:

Լռություն:

ՀԱՐՃԸ– Եկա՛ն... եկա՛ն... բոցերուն հետ: Ես գիտեի, որ բոցերուն հետ... բոցերուն մեջեն... բոցերուն մեջե՛ն:

Կլավի հաղթական բազմության մը գոռում-գոչումը և կատաղի հարվածները դարպասին:

ԽՈՂՈՏ ԶԱՅՆ ՄԸ–Անդի՛ն, անդի՛ն, ես կբանա՛մ:

Դորդալից գարկ մը դռանը, երկրորդ գարկին նիզերը կխախտին, և դուռը թափով ներս կիյնա:

Մեմին վրա կեցած է Դարբինը. խոփվ մազերով, կուրծքը բաց, աչքերուն մեջ վայրագ հուր մը, ակռաներով դանակ մը խածած և ծանր տապարը բարձրացուցած օդին մեջ:

Որոնելով և զգույշ քայլ մը կրնե դեպի առաջ, իր ետևեն ալ բազմությունը:

ՀԱՐՃԸ – (Հանգիստ կմոտենա ու ծունր կիջնե Դարբինին առջև) Ես գիտեի... ես գիտեի, որ պիտի գար բոցերուն հետ, բոցերուն մեջեն:

ԴԱՐԲԻՆԸ – (Ապշած) Ո՞վ ես դուն:

ՀԱՐՃԸ – Ըսե, ըսե, եղբայր, փրցուցե՞ր է, փրցուցե՞ր է Արտավազը իր շղթաները:

ԴԱՐԲԻՆԸ – Ո՞վ ես դուն:

ՀԱՐՃԸ – Հա՛յ եմ:

ԴԱՐԲԻՆԸ – Ո՞ր է Էմիրը:

ՀԱՐՃԸ – Էմիր՞ը: (Ընդոստ ոտքի ցատկելով) Հա՛, Էմիր՞ը կուգես: Կուգես Էմիր՞ը: Եկո՛ւր, եկո՛ւր ետևես... Եկե՛ք ետևես...

Կնետվի դեպի ձախ մուտքը: Դարբինն ու բազմությունը անոր ետևեն: Բոլորը դուրս: Հրդեհի կարմիր լույսին տակ դուրսի ժխորն ու աղմուկը հետզհետե կվերածվի կանոնավոր կռանահարության ու թզուկներու երգին, նախ հեռուեն, քիչ-քիչ ավելի մոտիկ:

ԹԶՈՒԿՆԵՐԻ ԵՐԳԸ – Երթա՛նք, տա՛նք.

երկաթ տանք

մարդուն,

որ ան արթուն

տի՛նկ-տա՛նկ, տի՛նկ-տա՛նկ.

դարբնե սուրը պողպատի,

կարմիր արյունը ոթի,

երթա՛նք, տա՛նք,

տի՛նկ-տա՛նկ, տի՛նկ-տա՛նկ:

Այդ միջոցին տեսարանը դանդաղ փակված է ու բացված է հաջորդ տեսարանը: Կռանահարությունն ու երգը, թեև թույլ ու հեռուն, բայց կլավի նույնիսկ նոր տեսարանի առաջին խոսակցության ժամանակ, մինչև բոլորովին կհանգչի:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԵՍԱՐԱՆ

ՄԵՆՅԱԿ ՄԸ ՊԱՀԼԱՎՈՒՆԻ ՊԱԼԱՏԻՆ ՄԵՁ

Քանդակագարդ խոշոր սրահ մը ու բազկաթոռ, սեղանին վրա եռաստեղ աշտանակ վառ մոմերով: Պատերը, դռները, գետինը ամբողջապես գորգերու տակ:

1

Պահլավունի իշխանը նստած է սեղանին առջև, դեմը կեցած է պաշտոնյա մը, իսկ խորքը՝ իշխանիկը:

ՊԱՇՏՈՆՅԱՆ – ...շարան-շարան, փողոցե փողոց.աղմուկ, իրարանցում, ճառեր: Ահագին խումբ մըն ալ Ախուրյանի ձորափին: Բայց ամենեն մեծ բազմությունը Մայր եկեղեցիին հրապարակն էր, վարչատան դիմացը:

ԻՇԽԱՆԻԿԸ – Իհարկե՛, այդպես օրերով անգործ պտտիլը համ տվավ իրենց բերնին.ալ գործի երթալու կոժվարանան, երկուշաբթի առտու կարդալու գացող մենթերուն պես: Ծույլ է, ծույլ մեր ժողովուրդը:

ԻՇԽԱՆԸ – Բայց չէ՞ որ ես կարգադրեր էի, որ եկեղեցականները...

ՊԱՇՏՈՆՅԱՆ – Եվ կխոսին ամեն տեղ: Մայր եկեղեցիին մեջ սրբազանը ինքը քարոզեց և հիանալի: Շնորհավորեց թուրքի լուծեն մեր ազատումը. գովեց, օրհնեց և շատ վարպետ կերպով դարձուց, որ այլևս ամեն մարդ պետք է անցնի իր խանութը իր սուրբ սեղանին ու սուրբ գործին գլուխը, այն սուրբ գործին գլուխը, որ բարձրացուցեր է ու կբարձրացնե մեր տունն ու ընտանիքը, մեր քաղաքն ու մեր համբավը:

ԻՇԽԱՆԻԿԸ – Հա՛, մեր սրբազանը խոսքի տակ մնացողը չէ:

ՊԱՇՏՈՆՅԱՆ – Շատգեղեցիկ ալ գծեց, Իշխա՛ն, քու պատկերդ, քու ցեղի, քու անձի:

ԻՇԽԱՆԸ – Արդյո՞ւնքը:

ՊԱՇՏՈՆՅԱՆ – Ներե՛, Իշխա՛ն, բայց ինձի կթվի՝ քարոզ ու խրատով ոչինչ դուրս չէ գալու: Վերջին օրերու կռիվները, հաղթանակը, գովասանքը, քեֆն ու գինին անոնց գլուխը բռնորովին շուռ է տըվեր, հարբածի պես են, արդեն մեծ մասն ալ տաքգլուխ երիտասարդներ:

ԻՇԽԱՆԻԿԸ – Բայց չեմ հասկընար: Վերջապես ուզածնին ի՞նչ է: Տոնեցին, նվեր ստացան, Իշխանը իր ոտքով գնաց, գովեց, պարզևատրեց: Ալ ի՞նչ:

ՊԱՇՏՈՆՅԱՆ – Որոշ բան հասկընալը իհարկե դժվար է այս աղմուկին մեջ: Բայց այսքանը պարզ է, Իշխա՛ն, մեջերնին մարդիկ կան, որ ժողովուրդը քեզի դեմ կգրգռեն:

ԻՇԽԱՆԻԿԸ – Ա՛խ, Աստված իմ, դեռ շաբաթ մը... շաբաթ մը չկա, որ դուն ազատեցիր այդ մարդիկը թուրքերուն զգվելի լուծեն և ահա՛ արդեն ի՛նչ սև դավեր կնյութեն քու անձի դեմ: Ա՛, անսիրտ, անհոգի ժողովուրդ է մեր ժողովուրդը:

2

Արագ ներս կնետվի Տայեցին ու շիտակ կդիմե դեպի Իշխանը: Վայելչակազմ ու վայելչատես մարդ մըն է, հասուն տարիքի:

ՏԱՅԵՑԻ – Վահան իշխան... Վահան իշխան... հայտնի՞ էքեզի դուրսի վիճակը: Հոգիները հուզված են սաստիկ ու եռման մեջ:

ԻՇԽԱՆԸ – Այդպես կերևա դատելով քո հոգիեդ:

ՏԱՅԵՑԻ – Բայց ամբողջ Սուրբ Գրիգորը, ամբողջ Հայնկույսները, ուրիշ խոսքով քաղաքի ամենեն ազնվական ու ամենեն հարուստ մասը սարսափելի սպառնալիքի տակ է: Հարյուրավոր զինված մարդիկ կանցնին ու կդառնան, չարագուժ դեմքերով: Կվախնամ, որ անդարմանելի չարիք գործըվի, Իշխա՛ն:

ԻՇԽԱՆԸ – Գուցե կվախնաս ապարանքեդ ու ապրանքե՞դ:

ՏԱՅԵՑԻ – Լավ կըլլա, որ ամենքս ալ քիչ մը վախնանք: Ով աչք ունի կտեսնե, այդ մարդիկը այլևս ոչ մեկ վստահություն չունին քաղաքի մեծավորներունու

ազնրվականներուն վրա: «Որոնք ազատ են, կըսեն, ամեն տուրքն ու մեր վզին տուրք կդնեն»:

ԻՇԽԱՆԻԿԸ – (Հեգնոտ) Հապա ինչպե՞ս կուզեին:

SUՅԵՑԻ – Կցանկան, որ իրենցմէ ալ մարդ գտնվի իշխանության մեջ, ամեն արհեստ իր ներկայացուցիչը...

ԻՇԽԱՆԸ – Ինձի՛ նայե: Ինչ կվերաբերի հարուստ թաղերուն վրա հարձակումին՝ համաձայն եմ, եթէ կուզեն՝ թող փորձեն, տեսնենք որո՞նք քիթը կարյունի: Ես արդեն նախատեսած եմ ու կարգադրած հարկ եղածը: Իսկինչ կվերաբերի...

SUՅԵՑԻ – Ինձի կթվի, Վահան իշխան, պետք է ավելի զիջող ըլլանք: Ամբոխը միշտ է անասունի պէս, իսկ երբ հուզված է՝ գազան: Խելացի բան չէ այդ գազանը ավելի գրգռելը:

ԻՇԽԱՆԸ – Ուրիշ խոսքով՝ եկար ու օգնեցիր ինձի, երբ գազանը դուրս հանել կուզեինք իր վանդակէն մեր թշնամիին վրա քշելու համար. իսկ հիմա վախդ բռներ է, երբ գործը արդեն ավարտած է և նույն գազանը պետք է նորեն իր քառագեղը ներս քշենք: Շա՛տ շուտով վախցար, տիա՛ր Աշոտ Տայեցի: Գնա՛, փակվե՛ք ու տունդ ու ամուր փակե դռները. ե՛ս, ես ներս կքշեմ գազանը: Եվ երբ իջեցրնեմ քառագեղի երկաթե ամուր դռնակը, այն ժամանակ դուն ալ կբանաս նորեն կրպակիդ դռնակը ու կշարունակես ընդհատած առևտուրդ: Ամեն մարդ իր կոչումին: Ի՛մ պաշտոնս է, ի՛մ պարտավորությունս, արձակված գազանը իր վանդակը քշելը: Վաղը առտու կանուխ մունետիկ է շրջելու. խստիվ արգիլված է ամեն խմբում, ամեն աղմուկ. ամեն մարդ իր գործին, ով չբանա խանութը՝ տուգանք, ով հրամանս անգոսնե՝ պատիժ:

ԻՇԽԱՆԻԿԸ – (Ծաղրով Տայեցիին) Գո՞հ ես:

SUՅԵՑԻ – Պարտքս կհամարեմ կրկնելը. մեկ-երկու փոքրիկ զիջում, այսպե՛ս, գոնե ձևի համար:

ԻՇԽԱՆԸ – Ինձի՛ նայե: Էմիրը ձեռքիս մեջ խաղալիք էր, կդարձնէի ինչպէս ուզեի, բայց չթողի ու տապալեցի. ինչո՞ւ, որ հիմա ինքս դառնամ խաղալիք քանի մը ռամիկ ու սինլքոր խառնակիչներու ձեռքը: Ո՛չ: Ե՛ս եմ տերը: Միա՛կ տերը: Եվ ի՛մս է այս քաղաքը: Պա՞րզ է:

3

ԾԱՌԱ ՄԸ – Եկած են մեկ-երկու արհեստավոր, անմիջապես Իշխանը տեսնել կուզեն, կըսեն՝ խի՛ստ կարևոր:

ԻՇԽԱՆԸ – Թող գա՛ն:

Ծառան ու պաշտոնյան դուրս:

ԻՇԽԱՆԻԿԸ – Կտեսնե՞ս աս սրիկաներուն գործածած լեզուն: «Անմիջապես», «Խիստ կարևոր»։ կարծես Բյուզանդիոնի կայսեր կողմեն կուզան: Ես քու տեղդ, Իշխան, բնավ ներս չեի ընդունիր:

ԻՇԽԱՆԸ – Պարապ մի՛ խոսիր:

ՏԱՅԵՑԻ – Վահա՛ն իշխան, եղիր զիջող:

4

Կմտնե՛ն Ներկարարը ուրիշ երկու ընկերներու հետ, գլխու թեթն բարևով մը՝ ուղղված ընդհանուրին՝ կկենան իրարու քով:

ՏԱՅԵՑԻ – Ա՛, վարպետ Արթի՛ն, դո՞ւն ես: Իշխա՛ն, կներկայացնեմ քեզի մեր քաղաքի ամենեն հայտնի ու ամենեն ճաշակավոր ներկարարը, միևնույն ժամանակ խիստ խելացի ու խիստ ազնիվ մարդ մը, որ մեծ ազդեցություն ունի իր արհեստակիցներուն վրա: Խոսե՛, վարպետ Արթի՛ն, Իշխանի հետ ճիշտ այս վայրկյանիս կխորհեինք մեր քաղաքի անդորրության ու բախտավորության մասին:

ՆԵՐԿԱՐԱՐԸ – Իշխա՛ն, կրնա՞մ խոսիլ:

ԻՇԽԱՆԸ – Կլսեմ:

ՆԵՐԿԱՐԱՐԸ – Եկած եմ հայտնելու քեզի, որ բոլոր արհեստներու պետերեն կազմըված է այս իսկ ժամին Անիի նոր կառավարությունը: Եվ մեր քաղաքի այդ նոր կառավարության անունով կհայտարարեմ. մե՛նք, արհեստավորներս, Անիի քաղաքացիներս, ջարդեցինք թուրքերը, դուրս քշեցինք մեր քաղաքեն Էմիրն ու իր արբանյակները և մաքրեցինք մեր Անին, հիմա մե՛նք ենք այլևս մեր քաղաքի տերն ու տնօրենը: Մենք, արհեստավորներս ենք այս քաղաքը հարստացուցեր, բարձրացուցեր իր այս դիրքին մե՛ր քրտինքովն ու շնորհքովը: Հիմա ալ ահա՛ ազատեցինք անօրեն թշնամիեն մեր արյունովը ու կպաշտպանենք մեր բազուկներովը: Քաղաքի

երիտասարդությունը զենքի տակ է արդեն, և մեր նոր կառավարության հրամանով այդ գորքի գլուխը անցած է մեր մեծ հերոսը:

ԻՇԽԱՆԻԿԸ – Ձեր մեծ... ո՞վ:

ՆԵՐԿԱՐԱՐԸ – Մեր քաջարի դարբինը, վարպետ Ավագը, մեր ամբողջ ժողովուրդի պաշտամունքի առարկան. ա՛ն, որ առաջինը բարձրացավ բուրգին վրա, խորտակեց դռները, գրավեց ամրությունները:

ԻՇԽԱՆԻԿԸ – Հա՛, սա, խոշոր գլխով... հասկըցա՛:

ՆԵՐԿԱՐԱՐԸ – Իշխա՛ն, եկած է օրը և մեծ գուշակությունը պետք է որ կատարվի: Մինչև հիմա շղթայված էր մեր ժողովուրդը. ամեն տեսակի իշխաններ, էմիրներ կապեր, կաշկանդեր էին ծանր շղթաներով: Ժողովուրդը հիմա էլեր է ոտքի և ալ չի ուզեր ոչ մեկ տեր իր գլխուն: Այսօրվընէ ինքն է իր տերը իր գլխուն: (Կլռե):

ԻՇԽԱՆԸ – Լա՛վ, շա՛տ լավ:

ՆԵՐԿԱՐԱՐԸ – Գլխավոր պարիսպներուն գորքը այս վայրկյանիս քու հրամանիդ տակն է. ներքին մեկ քանի կետերը նույնպես: Նմանապես այս հարստություններուն մեծ մասը, որոնք մնացին էմիրի ձեռքեն: Այս բոլորը անմիջապես պետք է հանձնվի նոր կառավարության:

ԻՇԽԱՆԸ — Լա՛վ, շա՛տ լավ:

ՆԵՐԿԱՐԱՐԸ – Ամեն ձգձգումի կամ չկամության հետևանքով եթե առաջ գան կորուստներ, դո՛ւն ես պատասխանատու քու ինչքովդ: Իսկ եթե զենքով դիմադրության որևէ փորձ պատահի՝ զիտցած եղիր, Իշխա՛ն, սուկալի արյունահեղություն առաջ կուգա: Արդեն հազիվ կգալենք մեր ընկերները: Չե՛նք խնայեր ոչ ոքի, ո՛չ ձեզի, ոչ ձեր զավակներուն. ամե՛ն բան, ամե՛ն բան աչքերնիս առած ենք: Բոլոր արյունը քու վիզդ. մի՛ հաներ եղբայրը եղբոր դեմ: (Կլռե):

ԻՇԽԱՆԸ — Լա՛վ, շա՛տ լավ:

ՆԵՐԿԱՐԱՐԸ – Այսինքն ինչպե՞ս:

ԻՇԽԱՆԸ – Քանի որ ուժը ձեր կողմն է, բազմությունը ձեր կողմն է, գորքը ձեր կողմն է, քանի որ կազմեր եք կառավարությունը և քանի որ իմ օգնությանս քաղաքն այլևս պետք չզգար, քանի որ այսպես եք վճռեր՝ լա՛վ, շա՛տ լավ:

ՆԵՐԿԱՐԱՐԸ – Ուրե՞մն:

ԻՇԽԱՆԸ –Վաղը թող գա՛ն ձեր մարդիկը, հանձնեմ իրենց քաղաքի պարիսպները և մնացած հարստությունը: Եվ իմ մարդիկներուս հետ կքաշվիմ քաղաքեն, ըրե՛ք ինչ որ կուզեք:

ՆԵՐԿԱՐԱՐԸ –Գիտցիր, Իշխան, որ այդ բոլորը բառ առ բառ հաղորդելու եմ արհեստներու խորհուրդին:

ԻՇԽԱՆԸ –Կարծե՛մ:

ՆԵՐԿԱՐԱՐԸ –Բոլոր սրտովս ուրախ եմ, Իշխա՛ն, որ այդպես իմաստուն եղար ու հեռատես:

ԻՇԽԱՆԸ – Կցավիմ, որ քու և քու ընկերներուդ մասին նույնը ըսել չեմ կրնար:

ՆԵՐԿԱՐԱՐԸ –Ես կմեկնիմ, Իշխա՛ն:

ԻՇԽԱՆԸ –Լավ:

5

Ներկարարը ընկերներուն հետ դուրս: Իշխանը կցատկե ոտքի ու շիտակ կերթա Տայեցու վրա:

ԻՇԽԱՆԸ –Է՛, Տիա՛ր Աշոտ, ի՞նչ կըսես: Ի՞նչ է հիմա քու կարծիքդ: Զիջումներ ընե՞նք, թե ոչ, և ի՞նչ զիջումներ խորհուրդ կուտաս: Իմ ըրած զիջումս հերի՞ք է քեզի: Թողնեմ ամեն ինչ, ձգեմ քաղաքս, հայրերուս իրավունքը, ամբողջ անցյալս, անունս, պատիվս, հեծնեմ ձիս ու փախչիմ. հերի՞ք է, թե՞ ատ ալ քիչ է: Գուցե զիտես դուն, թե ուրիշ ինչ զիջումներ դեռ կրնամ հանձնել այս ներկարարի կապույտ ձեռքերուն և այն դարբնի մրոտ թաթերուն. ըսե՛, ալ ի՞նչ կրնամ տալ, ալ ի՞նչ կրնամ զիջել:

ՏԱՅԵՑԻ –Խելքերնին կորուսեր են այդ մարդիկը: Մեր քաղաքը կեցած է կորուստի անդունդին եզերքը: Սարսափելի փոթորիկ է գալու:

ԻՇԽԱՆԸ — Սարսափելի փոթորիկ է գալու. հապա ի՞նչ գիտցար: Միայն փոթորիկը կմաքրե այդ պղտորած մտքերը, այդ գրգռված ողորմելի ախորժակները: Արյուն թափեցին ու կատղեցան, սովոր չէին արյուն թափելու, մինչև չթափվի իրենց արյունը՝ իսկի չեն գալու: Հասկըցա՞ր, տիար Աշոտ Տայեցի, գնա՛ ու ալ մի՛ խանգարեր ինձի: (Իշխանիկին) Կանչե՛ անմիջապես իշխան Մարգալետը:

ԻՇԽԱՆԻԿԸ –(Դուրս):

SUSԵՑԻՆ — Սարսափելի փոթորիկ է փրթելու: Պիտի կորչի որքա՛ն, որքա՛ն աշխատանք, ինչքան հարստություն, ինչքան ջանք ու ծրագիր... (Դուրս):

6

Իշխանը մտածկոտ կերթա կնստի իր տեղը, աչքերը հառած կետի մը: Կմտնե իր կինը՝ բարձրահասակ ու խիստ լուրջ, ծանր-հանգիստ շարժումներով:

ԻՇԽԱՆԸ – (Գլուխը բարձրացրնելով) Դո՞ւն ես:

ԻՇԽԱՆՈՒՀԻՆ – Կխանգարե՞մ քեզի:

ԻՇԽԱՆԸ – Բա՞ն ունիս ըսելու:

ԻՇԽԱՆՈՒՀԻՆ – Եկա տեսնեմ քեզի:

ԻՇԽԱՆԸ – Ձգե՛ ինձի առանձին:

ԻՇԽԱՆՈՒՀԻՆ – Կարծեմ շատ չի պատահիր, որ ձանձրացրնեմ քեզի իմ ներկայությամբ:

ԻՇԽԱՆԸ – Բայց կտեսնես, որ զբաղված եմ:

ԻՇԽԱՆՈՒՀԻՆ – Այո՛, դուն մի՛շտ զբաղված ես: Ամենուն մտածելիքը դո՛ւն պիտի մտածես, ամենուն ընելիքը դուն պիտի հրամայես:

ԻՇԽԱՆԸ – Չեմ հասկընար՝ ինչի՞ դեմ է, որ եկեր ես, կգանգատիս:

ԻՇԽԱՆՈՒՀԻՆ – Ես չեմ եկած գանգատելու:

ԻՇԽԱՆԸ – Աղե՛կ, քաշվե՛ սենյակդ: Դուն չես գիտեր, ի՛նչ գիշեր է այս գիշեր:

ԻՇԽԱՆՈՒՀԻՆ – Ես... գիտեմ:

ԻՇԽԱՆԸ – Ի՞նչ գիտես:

ԻՇԽԱՆՈՒՀԻՆ – Գիտեմ, որ մինակ ես, բոլորովին մինակ: Եվ եկեր եմ, մոտդ ըլլամ, եկեր եմ քեզի հետ ըլլալու:

ԻՇԽԱՆԸ – Ինչե՛ր կխոսիս:

ԻՇԽԱՆՈՒՀԻՆ – Ինչո՞ւ կուզես, որ ամենքը քու ունքերուդ նային, որ ամենքը դեմդ խրտվիլակ դառնան, ինչո՞ւ կապել կուզես ամենուն հոգին ու ձեռքդ կպահես ամեն մեկուն սանձը: Միթե ավելի բախտավոր բան չե՞ բանաս ուրիշի բանտին դռները, արձակես կապը, իր վիզը նետես իր բերնին սանձը. միթե ավելի բախտավոր բան չե՞:

ԻՇԽԱՆԸ – Ինչպե՞ս: Ո՞ր օրեն է, որ այդ մտքերը գլխուդ մեջ կդառնան:

ԻՇԽԱՆՈՒՀԻՆ –Այն օրեն, երբ քու պալատիդ պատերուն ետին ցամքեցավ պատանի տարիներուս զըվարթությունը: Այն օրեն, երբ զգացի, որ ես ալ հոս բանտարկյալ մըն եմ, ինչպէս ամենքը: Այն օրեն, երբ տեսա, որ բոլոր քեզի շրջապատողները, որոնք ամեն տեղ քու կամքդ ու քու գովքդ կընեն, քու հացովդ կապրին, իրենց սրտին խորքը կատեն քեզի ու քու հացը:

ԻՇԽԱՆԸ –Ես պետք չունիմ անոնց սիրուն ու չեմ վախնար անոնց ասելութենն:

ԻՇԽԱՆՈՒՀԻՆ –Քաջ ես, գիտեմ: Բայց ըսե՛, խնդրեմ, ի՞նչ մեծ քաջություն է նստիլը քեզմէ թույլերու գլխուն և ի՞նչ մեծ փառք է ստրուկներուն տիրելը: Թող ժողովուրդը ինքը գա իյնա ոտքերդ ու իմաստությունդ ու քու բազուկդ քեզմէ խնդրելու, իսկ եթէ չեն գար ու չեն խնդրեր՝ թող այդ դժբախտները իրենց ցավին, իրենց կովին ու ճաշակին, իրենց արյունը իրենց գլուխը:

ԻՇԽԱՆԸ –Մյուս անգամ, խնդրեմ, ականջ չդնես դռներուն ետևեն, իսկ հիմի ելի՛ր սենյակդ:

ԻՇԽԱՆՈՒՀԻՆ –Ո՛չ, այս գիշեր ես չեմ լսելու քու խոսքդ: Ես պետք է մնամ ու գիտնամ, թե ինչ կկատարվի:

7

ԻՇԽԱՆ ՄԱՐԶՊԵՏ – (Զինվորական բարևով) Ինձի կանչեր ես, Իշխա՛ն:

ԻՇԽԱՆ – Մնա՛լ կուգես, լա՛վ: Կուգես գիտնալ՝ թե ի՞նչ պիտի կատարվի այս գիշեր, լա՛վ: Լսե, Մարգպետ, կորսընցընելու վայրկյան չկա: Կըշտապես իսկույն պարիսպները վերջին պատրաստություններդ տեսնելու: Ճիշտ կես գիշերին, կլսե՛ս, ճիշտ կես գիշերին պարիսպի զինվորները երեք գլխավոր փողոցներով պիտի շարժվին դեպի կեդրոնը. հնար եղածին չափ արագ ու հանկարծակի. մինչև վերջին վայրկյանը ոչ ոք ոչինչ պետք չէ գիտնա: Ես ալ կուգամ ներքին պարիսպներեն ու Սուրբ Գևորգեն երկու գծով: Եվ մեկ անգամեն հինգ երեսով պիտի իյնանք անոնց կեդրոնական որջին վրա: Թըվով շատ են, ճիշտ է, բայց ո՛չ մեր վարժությունն ունին, ո՛չ ալ մեր զենքն ու արվեստը: Երկու ժամեն ավարտած կըլլա մեր գործը: Չի պիտի փախցընես ո՛չ մեկը, կհասկընա՞ս: Ո՞վ ձեռքը զենք ունի՝ մա՛հ. զենքը հանձնողը կուղարկես պարիսպները: Լույսը չձագած պետք է վերջանա ամեն խլրտում, ամեն խեղկատակություն: Ալ հերի՛ք

է: Զենքը, կռիվն ու հրամայելը, տիկի՛ն, ազնվականներու գործն է, աշխատանքն ու հպատակիլը՝ ռամիկի:

ՄԱՐԶՊԵՏԸ–Հոտ տարբեր կարծիք չի կրնար:

ԻՇԽԱՆ – Ուրեմն, ով ձեռքը զենք ունի՝ մա՛հ, ով զենքը վար դնե՛ շղթա՛:

ՄԱՐԶՊԵՏԸ–Այո՛, Իշխան, ով մեր դեմ է՝ մահ կամ շղթա: (Դուրս):

8

ԻՇԽԱՆՈՒՀԻՆ – (Նետվելով դեպի ամուսինը) Իշխա՛ն...

ԻՇԽԱՆԸ – Բա՛վ է:

ԻՇԽԱՆՈՒՀԻՆ – Մի՛ ըներ, Իշխա՛ն, մի՛ ըներ: Անգամ մը միայն լսե՛ կնոջդ խոսքին: Միթե չե՞ս տեսներ հոգիիս խռովքը:

ԻՇԽԱՆԸ – Հանգստացի՛ր, կանչե՛ կանայքդ ու մինակ մի՛ մնար: Արդեն ըսի, մինչև առտու կխաղաղի ամեն ինչ, իզուր է վախդ, հուզումդ իզուր:

ԻՇԽԱՆՈՒՀԻՆ – Վախը չէ, որ կխեղդե ինձի:

ԻՇԽԱՆԸ – Ուրեմն ալ ի՞նչ:

ԻՇԽԱՆՈՒՀԻՆ – Այսքա՛ն արյուն, այսքա՛ն արցունք, այսքա՛ն անեծք, ասելություն...և այս բոլորը քո՛ւ գլխուդ, այս բոլորը իմ մանկանս գլխուն.ա՞ն ինչ հանցանք ունի, ա՞ն ինչ հանցանք ունի... (Կուլա):

ԻՇԽԱՆԸ – Եթե լալու ախորժ ունիս՝ քաշվե սենյակդ, հոս լալու տեղ չէ: Գիտես, որ արցունքը կատեմ: (Դեպի մյուս դուռը) Ա՛յ տղա, ո՞վ կա հոտ: Զենքերս: (Ներս մտնող զինակրին) Վերցո՛ւր մոմը, ինկի՛ր առջև:

ԶԻՆԱԿԻՐԸ– (Կնայի լացող կնոջը և չի համարձակիր մոմը առնելու):

ԻՇԽԱՆԸ – Չլսեցի՞ր: Վերցո՛ւր մոմը: Զինարա՛ն:

9

Զինակիրը աշտանակը կառնե սեղանեն և դուրս, Իշխանը ետևեն: Մութին մեջեն կլսվի լացող կնոջ թեթև հեծկլտուրը:

Հեռուն, խորքը, խավարին մեջ, կըսկսին կայծկլտալ թզուկներուն լապտերները, և կհասնի նախ թույլ, հետզհետե ավելի ուժեղ երգը թզուկներուն և կռանահարությունը:

ԹԶՈՒԿՆԵՐԸ — Երթա՛նք, տա՛նք.

երկաթ տանք
մարդուն,
որ ան արթուն
տի՛նկ-տա՛նկ, տի՛նկ-տա՛նկ.
դարբնե ծանր իր կուռ շղթան,
օղակ-օղակ, նման օձին,
հոգնած թևին, պարանոցին,
և՛ իր համար, և՛ ընկերին.
դառնան բոլոր իրար գերին,
իրար նգովքն ու ատելին,
տի՛նկ-տա՛նկ, տի՛նկ-տա՛նկ:

Բացված է հաջորդ տեսարանը: Կռանահարությունն ու երգը, թեև շատ նվաղած, բայց կլավի դեռ նոր տեսարանի առաջին խոսքերու ժամանակ, մինչև քիչ-քիչ բոլորովին կմարի:

ԵՐՐՈՐԴ ՏԵՍԱՐԱՆ

ԱՆԻԻ ՎԱՐՉԱՏՈՒՆԸ

Սյունագարդ ընդարձակ դահլիճ մը: Միակ մուտքը ճակտեն՝ վարագույրներով: Սկիզբը վարագույրը բաց է, որու միջով կերևի հաջորդ սենյակի դուրս տանող դուռը: Դահլիճի աջ կողմի սյուներուն տակ երկար սեղան մը, շուրջը աթոռներ:

1

Սեղանին շուրջը կեցած կամ նստած՝ խոնրված են զանազան արհեստներու պետերը, որոնց մեջ նաև Դարբինն ու Ներկարարը: Դահլիճին կեդրոնը կեցած են Մաղաթել և Տայեցին, իսկ անոնց ետևն ու քովերը, ավելի խորքը բազմություն մը արհեստավորներու ամեն տարիքի թե՛ զինված, թե՛ անզեն: Բոլորի դեմքին ու դիրքին վրա ինքնավստահ ու խրոխտ շեշտ մը կա:

ՍԱՂԱԹԵԼ – Չէ՞ որ դուք մեզմով կապրիք, մենք ալ ձեզմով: Դգոհություններ եղած է մեր մեջ: Է, ո՞ւր չի ըլլար: Ա՛յ, ամեն արհեստ դրկեր է իր գլխավորը և կազմեր եք նոր Tatron-drama.am

կառավարություն. հիանալի՛, վերջապես գտնվեցավ մեր քաղաքի միակ արդար ու իսկական տերը: Բայց ատ ինչպե՞ս է եղեր, որ մոռցեր էք մեզի, արհեստավոր եղբայրներ, չե՞ որ մենք ալ փորձառություն ունինք քիչ մը, աշխարհի բաներեն կհասկնանք, մեզմե մեկուն մեկալին ձեռքը գուցե քանի մը ստակ ալ ճարվի: Երկրորդ՝ պզտիկ գանգատ մըն ալ ունին վաճառականները. այս վերջին օրերը բավական կողոպուտ է եղած ու հափշտակություն մեր խանութներեն ու մթերքեն: Իհարկե, այս տեսակ խառնակ օրերուն այդ կարգի բաներ կպատահի. ամենքը ձեզի պես ազնիվ ու պարկեշտ չեն ըլլար իհարկե: Եվ վստահ ենք, որ մեր իմաստուն կառավարությունը շուտով թալանի առջև կառնէ, և բոլոր քաղաքացիներու ստացվածքը հավասարապես կպաշտպանվի: Ես գոնէ համոզված եմ, արհեստավոր եղբայրներ:

ՆԵՐԿԱՐԱՐԸ–Վերջացա՞ր: Է՛, ի՞նչ կըսեք, ընկերներ՛ր: Լսեցիք. վաճառականները կուզեն իրենց մարդը ունենան մեր կառավարության մեջ: (Քիչ մը լուռ):

ՊԵՏԵՆՆ ՄԵԿԸ – Կկարծեմ՝ թող գան մեկ-երկու հոգի:

ԵՐԿՐՈՐԴԸ–Թող դրկեն մեզի երկու վաճառական: Ի՞նչ վնաս:

ԵՐՐՈՐԴԸ –Քանի որ կըսե՛ թե դրամ ալ կբերեն:

ՉՈՐՈՐԴԸ– Առայժմ թող մնա. խորհի՛նք, տեսնե՛նք:

ԴԱՐԲԻՆԸ –(Առաջ գալով) Բարև՛, տիա՛ր Սաղաթել, ատ ի՞նչ անուշցեր է լեզուդ, շրթունքներեդ մեղր կվազէ: Գիտե՞ս ինչ, եկուր գրպանդ դիր քու կեղծավորությունդ և լավ ականջ ըրե՛ ըսածիս: Ինչ որ մենք ըրինք մինչև հիմա թուրքերուն ու Պահլավունիներուն հետ, ատիկա միայն գործին կեսն էր, հիմա կարգը հասած է ձեզի, հիմա պիտի մաքրենք մեր հաշիվը ձեզի հետ:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐ–Հապա՛, հապա՛:

ԴԱՐԲԻՆ–Դուք մեր եղբայր չեք, դուք մեր թշնամին էք և մեր թշնամիներեն ամենեն գեշը. դուք մեր մարմնին փակած տղրուկներ էք:

ՇԱՏԵՐԸ– (Գրգռված) Ճի՛շտ է, ճի՛շտ է:

ԴԱՐԲԻՆ– Դուք այդպես ուռեր էք մեր արյունը ծծելով:

ԲԱԶՄՈՒԹՅՈՒՆԸ — Մեր արյո՛ւնը, մեր արյո՛ւնը:

ՏԱՅԵՑԻ–Ինձի լսե՛, Ավա՛գ, ըրածդ լավ բան չէ, իզուր տեղը մի՛ գրգռեր ժողովուրդը, մի՛ գրգռեր մեր քաղաքի մեկ մասը մյուսի դեմ: Այս վայրկյանիս հաղթական ենք,

քաղաքը մեր ձեռքն է, բայց ատիկա երկար չի տներ, եթե այս ճամփով երթանք: Մի՛ խաբվիր, ժողովուրդ, թուրքն ու Պահլավունին նորեն փորձեն պիտի ետ գալու, մանավանդ երբ իմանան, որ մենք հոս մեր մեջը կըռվըզտելու վրա ենք արհեստավոր ու վաճառական: Խելքի գանք՝ քանի ուշ չէ, թե չէ ետքը շատ կզոջանք, երանի կուտանք հին օրերուն: Ես մի՛շտ իմ շահս արհեստավորներու շահին մեջն եմ տեսեր. մի՛շտ ձեր բարեկամն եմ եղեր, միշտ մեր քաղաքի բարձրացմանն եմ աշխատեր, ասոր համար ալ կըսեմ հիմա ձեր երեսին ճշմարտությունը:

ԴԱՐԲԻՆ–Անիի քաղաքացիներ՝, լսեցի՞ք ճշմարտությունը: Ահա՛ ձեզի արհեստավորներուն բարեկամը: Եթե այս Տայեցիներն ու Սաղաթելները չըլլան Անիի պատերուն ետևը՝ Անի քաղաքը կկործանվի, և բոլոր թշնամիները կուգան ու կխեղդեն մեզի: Չէ՞ որ անոնք էին, որ մազլեցեան Միջնաբերդի պարիսպներուն վրա, չէ՞ որ անոնք էին, որ խորտակեցին դարպասները, գրավեցին աշտարակները, սատկեցուցին թուրքը, ջարդեցին ու բուրդ ու կծիկ փախցուցին ձեր նշանավոր Պահլավունին. չէ՞ որ անոնց կռներն էին, որ թուլցան ներսի ու դուրսի բոլոր թշնամիները թրատելեն: (Ծաղր ու ծիծաղ ընդհանուր):

ՁԱՅՆԵՐ – Բհարկե՛, իհարկե՛: Սաղաթելը, Սաղաթելը: Մտեր էին ծակերը:

ԴԱՐԲԻՆ – Մկան ծակը հարյուր ոսկի:

ԴԱՐԲԻՆ – Է՛, դուն, արհեստավորներու մե՛ծ բարեկամ, քանի որ ճշմարտությունը այդքան կսիրես, հասկցի՛ր վերջապես, որ մենք հիմա զգացե՛ր ենք մեր ուժը, հիմա մենք գիտենք մեր կարողությունը: Մինչև հիմա մենք զենք ենք դարբներ զգվելի և տմարդի տերերու համար, ա՛լ վերջացավ, ասկե ետքը մենք զենք ենք դարբներու միայն մեզի՛ համար:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐ – Մեր զենքը միայն մեզի:

ԴԱՐԲԻՆ – Դուք եկեր եք գանգատելու, որ ձեզի թալներ են, կողոպտեր են ձեր մեկ-երկու խանութը, ձեր մեկ քանի իրերը: (Դառնալով ընկերներուն) Իսկ ես ահա՛ եկեր եմ հայտնելու ձեզի, Անիի քաղաքացիներ՝ ինչ որ ունին այս մարդիկ, իրենց բոլոր դիզած ոսկին, ինչքն ու կալված, իրենց բոլոր ստացվածքը. բոլորը ձե՛րն է, ձեր արդար իրավունքը, որ անոնք խլեր էին, կողոպտեր էին, գողցեր էին ձեզմե՛, ձեզմե՛: Պետք է ե՛տ առնել անոնց ձեռքեն, պետք է ե՛տ խլել մեր աշխատանքը:

ԲԱԶՄՈՒԹՅՈՒՆԸ – Պետք է ե՛տ խլել, պետք է ե՛տ խլել:

ԴԱՐԲԻՆ – Խլե՛լ ու բաժնե՛լ մեր աղքատին, չունևորին, տանջըվածին, զրկըվածին:

ՁԱՅՆԵՐ – Ըսե՛ք բոլորի՛ն, բոլորի՛ն:

ՁԱՅՆ ՄԸ – Մեր աշխատանքը մեզի: Մեր քրտինքը մեզի:

ԴԱՐԲԻՆ – Ա՛յ, դուք ինձի հանձնեցիք և ընկերներուս, որ բանակ պատրաստեմ. հիմա զենք է պետք, զգեստ է պետք, ուտեստ է պետք, իսկ այդ բոլորի դրամը աստոնց տոզած քսակներուն մեջն է:

ՇԱՏԵՐԸ – Խլե՛, խլե՛, վերցո՛ւր:

ԴԱՐԲԻՆ – Գացե՛ք, ըսե՛ք ձեզի դրկողներուն. ձեր դարը վերջացավ, ձեր անիվը դարձավ: Մինչև հիմա դուք էիք մեր տերը, հիմա մենք ենք ձեր տերը:

ԲԱԶՄՈՒԹՅՈՒՆԸ – Հիմա մե՛նք ենք, մե՛նք ենք տերը:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՄԸ – (Բռունցքը ցույց տալով) Հիմա մե՛նք ենք ձեր տերը:

ՀԱՍԱԿԱՎՈՐ ՄԸ – Հիմա մե՛րն են ձեր գանձերը:

ՁԱՅՆ ՄԸ – Տըվե՛ք, տըվե՛ք մեր հարստությունը, տըվե՛ք ինչ որ գողցեր էք մեզմե:

ԴԱՐԲԻՆ – Կառնենք մենք ինքներս. հանգի՛ստ: Հիմա հանգիստ, կերթանք կառնենք մենք ինքներս:

ՁԱՅՆ ՄԸ – Կեցցե՛ք վարպետ Ավագը:

ՁԱՅՆԵՐ – Կեցցե՛: Կեցցե՛ Ավագը: Կեցցե՛ վարպետ Ավագը:

ՄԵԿԸ – Քալե՛, Ավագ, երթանք առնենք մեր հարստությունը:

ՈՒՐԻՇ ՄԸ – Եվ բաժնե՛նք, իսկույն բաժնենք մեր մեջը: Չե՞, Ավագ, դո՛ւն այդպես ըսիր:

ՏԱՅԵՑԻ – Շատ կցավիմ, Անիի քաղաքացիներ, շատ կցավիմ, բայց կտեսնեմ ալ խոսիլը անօգուտ է: Միայն գիտցե՛ք, մեզի զարնելով կզարնեք ձեզի. ալ Անին վերջացա՛վ. մե՛նք մեր շքեղ, չքնաղ Անին, մե՛նք և ձեզի:

ՄԵԿԸ – (Վրա հարձակվելով) Գող, ավագակ, տգրուկ...

ՀԱՍՏ ՁԱՅՆ ՄԸ – Տըվե՛ք գլխուն, սատկեցուցե՛ք. տեսնենք ո՞վ է վերջացողը, Անի՞ն, թե՛ ինքը:

ՆԵՐԿԱՐԱՐՆԸ – (Տիրաբար)Թողեք, թողեք, որ երթան, ձեռք մի տաք: Եվ ցրվեցե՛ք, հիմա ուշ է արդեն: Վաղը կուգաք, երբ մունետիկները կանչեն, կհավաքվիք, երբ մունետիկները կանչեն: Վաղը կվճռենք ու կկարգադրենք:

Խառն աղմուկով, սպառնալիքով, ոգևորությամբ, ծաղրական բացականչություններով բոլորը կելլեն դուրս երկու պատգամավորներուն ետևեն:

2

Կմնան Ներկարարն ու Դարբինը: Ներկարարը կերթա կգոցե ճակտի վարագույրները և կմտտենա ընկերոջը, որ կեցած է մտածկոտ:

ՆԵՐԿԱՐԱՐՆԸ – Կամաց-կամաց կկարգադրենք բոլորը կկարգադրենք:

ԴԱՐԲԻՆԸ – Իսկ ինչպե՞ս վճռեցիք մինչև իմ գալստ ցորենի հարցը:

ՆԵՐԿԱՐԱՐՆԸ – Մնաց առայժմ անորոշ: Մեր կողմիները իհարկե համաձայն են, բայց դերձակները, թիթեղ գործողները, ոսկերիչներն ու Համբարձումը հակառակ են նորեն:

ԴԱՐԲԻՆԸ – Քոստ՛տ շներ: Գործի որ գա՝ մեջտեղ չկան, խոսքի ատեն կելլեն մեջտեղ: Ինչո՞ւ են հակառակ: Եվ վերջապես քանի՞ կուտ արժե անոնց հակառակությունը:

ՆԵՐԿԱՐԱՐՆԸ – Ատ ըսե:

ԴԱՐԲԻՆԸ – Դուն կարգադրե՛ այնպես, ինչպես ես ու դուն վճռեք ենք: Տեսնենք ի՞նչ են ընելու:

ՆԵՐԿԱՐԱՐՆԸ – Ի՞նչ պիտի ընեն, ի՞նչ կրնան ընել, ո՞վ կա իրենց ետև:

ԴԱՐԲԻՆԸ – Ուժը մեր ետևն է, մե՛ր: Կովողները մերոնք են, արյուն թափողը մերո՛նք են, սուրը մե՛ր ձեռքն է:

ՆԵՐԿԱՐԱՐՆԸ – Անշո՛ւշտ: Ի՞նչ կըլլար հիմա մեր քաղաքի վիճակը, եթե չըլլային դարբիններն ու ներկարարները, եթե չըլլային մեր ետևի կրակի նման կտրիճները:

ԴԱՐԲԻՆԸ – Կուզե՞ս խոսքին կարճը: Ըսե խնդրեմ, այս եղածներեն, այս հրաշքներեն ո՞ր մեկը կըլլար, եթե չըլլայինք ես ու դո՛ւն: Ըսե՛, ո՞վ գլուխ բերավ այս բոլորը, ո՞վ ոտքի հանեց այսքան մարդիկը, ո՞վ գլուխ անցավ:

ՆԵՐԿԱՐԱՐՆԸ – Ճի՛շտ է, այդպե՛ս է:

ԴԱՐԲԻՆԸ – Մե՛րն է այս քաղաքը, մե՛րը.ե՛ս ու դո՛ւն:

ՆԵՐԿԱՐԱՐԸ – Այո՛, Ավա՛գ, ե՛ս ու դո՛ւն:

ԴԱՐԲԻՆԸ – Մե՛ր խոսքը, մե՛ր խելքը, մե՛ր կամքը: Եվ ո՛չ ոք պետք չէ, որ հակառակի:

ՆԵՐԿԱՐԱՐԸ – (հեզմտ) Հակառակի՞: Թող փորձե՛, տեսնենք, ո՞վ կհամարձակի:

3

ՍԱՂԱԹԵԼ – (Վարագույրի ճեղքեն զգուշ ներս մտնելով) Վարպե՛տ Ավա՛գ, քեզի հետ երկու կարճ խոսք ունիմ:

ԴԱՐԲԻՆԸ – (Զարմանքով) Ինձի՞ հետ: Խոսե:

ՍԱՂԱԹԵԼ – (Ծամձմելով) Ե՛ս... ես ամբողջ կյանքս չարչարվեր եմ և հիմա մեկ-երկու քսակ ոսկի է ունեցածս, Աստուծմե՛ որ ծածուկ չէ, քեզմե՛ ինչո՞ւ ծածկեմ: Այժմ սիրտս կցավի, որ շուն ու գայլի ձեռքը պիտի անցնի. պիտի ուտեն ու փճացնեն, այնքան չարչարվեր եմ վրան: Կուզեի բանի մը պետք գար: Դուն ըսիր՝ բանակներ ես կազմելու, դուն ոսկի սիրտ ունիս, ես քեզի կհավտամ, բայց անոնց չեմ հավտար: Հիմա կուզեմ քեզի բերեմ իմ ունեցածս. վարպե՛տ Ավագ, ա՛ն, կազմե՛ բանակներդ, պաշտպանե՛ մեր քաղաքը. Աստված քեզի ավելի ուժ տա, ավելի բախտ տա քեզի, որ մենք ալ հանգիստ ապրինք վերջապես գոնե՛ մեր ծերութքի օրերուն քու շուքիդ տակը, քու կազմած բանակներուդ շուքին տակը: Բերե՛մ:

ԴԱՐԲԻՆԸ – Բե՛ր. ո՞վ է քու ձեռքդ բռնողը:

ՍԱՂԱԹԵԼ – Հա՛, բայց կվախնամ, որ մյուսները իմանան հանկարծ, և ես ինքս կիյնամ շուն ու գայլի բերանը:

ԴԱՐԲԻՆԸ – Ի՞նչ ըսել է:

ՍԱՂԱԹԵԼ – Շատ կիանդրեի, որ այս դրամի մասին մարդու բան չըսեք. այսպես միայն մեր մեջ, մեր երեքիս մեջ:

ԴԱՐԲԻՆԸ – Ինչո՞ւ:

ՆԵՐԿԱՐԱՐԸ – Լա՛վ, լա՛վ, դու բե՛ր Ավագին քու բերելիքը, կմտածենք:

ՍԱՂԱԹԵԼ – Հա՛յ, շնորհակալ եմ, շա՛տ շնորհակալ եմ: Այս իրիկուն երեք քսակ կդրկեմ քու տունդ, վարպե՛տ Ավագ, իմ բոլոր խնայողությունս, թող օգտըվի՛ քաղաքը, թող օգտըվի՛ քու գորքը: Շնորհակալ եմ, վարպե՛տ Ավագ, շա՛տ շնորհակալ եմ: (Դուրս):

ԴԱՐԲԻՆԸ – (Վարանքով) Հիմա ինչպե՞ս, Արթի՛ն, որ ստանամ՝ հայտնելու չեմ մերոնց:

ՆԵՐԿԱՐԱՐԸ – Ի՞նչ կարիք կա անպատճառ հայտնելու, քանի որ մարդը կխնդրե չհայտնես: Եվ վերջապես մեր ձեռքը ինչքան շատ ու ինչքան ազատ ստակ ըլլա՝ այնքան ավելի աղեկ, այնքան ավելի անկախ կըլլանք: Չե՞ս տեսներ մեր ժողովներուն մեջ ինչպես փայտե գլուխ մարդիկ են բոլորը, վախկոտ, զգուշ. ամեն բանի կհակառակին, կդժվարացնեն, իսկ վնասվողը գորքն է:

ԴԱՐԲԻՆԸ – (Մտածկոտ) Իհարկե, իհարկե, լավ է, որ անկախ ըլլանք ու մեր ձեռքերը ազատ: Վնասվողը գորքն է:

ՆԵՐԿԱՐԱՐԸ – Եվ Սաղաթելի պես մարդը թնի տակ ունենալը ավելորդ բան չէ.ասիկա մեզի ուրիշ անգամ ալ կրնա պետքի գալ: (Ժպտուն) Երեք քսակով ան չազատիր իմ ձեռքես: (Կուղովի դեպի ելքը: Վարագույրներուն մեջ կհանդիպի Հարճին) Ավա՛գ, քեզի կհարցընեն: (Դուրս):

5

ԴԱՐԲԻՆԸ – Ա՛, դո՞ւն ես: Եկո՛ւր, մո՛տ եկուր: Ինչո՞ւ ես եկեր: Ի՞նչ լավ է, որ եկեր ես:

ՀԱՐՃԸ – Եկա քեզմե խնդրելու, որ դրկես ինձի ուրիշ տեղ մը: Ըսին, որ առանց քու հրամանիդ ինձի հեռանալու թույլ չեն տար:

ԴԱՐԲԻՆԸ – Եղած տեղեդ դժգո՞հ ես: Լավ մարդիկ են, կճանչնամ:

ՀԱՐՃԸ – Ո՛չ: Բայց ես կուզեմ հեռու գյուղ մը, տեղ մը: Կարգադրե՛, որ թող տան երթամ Քարունչ գյուղը:

ԴԱՐԲԻՆԸ – Քարո՞ւնչ: (Արհամարհոտ ծիծաղով) Հը՛, ը՛, ը՛, Նաղաշը քաշվեր է Քարունչ, մե՛ծ քարոզիչը քաշվեր է Քարունչ, հիմա դուն ալ կուզես Քարունչ, բախտավոր գյուղ է, Աստված է վկա: Մեծ Նաղաշի՛, իհարկե՛, չե՞ որ ան է, որ աշխարհքը կփոխե. իհարկե՛, իհարկե՛, միայն դժբախտաբար... բառերով, միայն բառերով: (Հանկարծ ու գայրույթով) Ո՛չ, աշխարհքը քանդողը ան չէ՛, աշխարհքը փոխողը ան չէ՛: Աշխարհքի կարգը պարապ խոսքերով չի փոխվիր, ուժ է պետք, ո՛ւժ, զենք է պետք, բանակ ու քաջություն: Ուրեմն դուն Քարունչ գյո՞ւղը երթալ կուզես. գուցե

կուզես մոտիկ ըլլաս իր քարոզին, լույս երեսին, ան հիմա չի բարեհաճիր մեզի հետ, մեր պարիսպներուն ետևը, մեր իշխանության տակ...

ՀԱՐՃԸ – Ես կուզեմ միայն հեռու ըլլամ քաղաքեն:

ԴԱՐԲԻՆԸ – Եվ ինչո՞ւ:

ՀԱՐՃԸ – Ատելի է ինձի գեշ հիշատակներ կան հոս: Ամենքը կարծես վրաս կնային, երբ կանցնիմ, տեղ մը, կարծես մատով ինձի ցույց կուտան: Կուզեմ օտար տեղ մը, որ ո՛չ ես ճանչնամ, ո՛չ ինձի ճանչնան:

ԴԱՐԲԻՆԸ – Պարա՛սպ խոսքեր: Եվ իհարկե պետք է մատով իրար ցույց տան քեզի: Չե՞ որ դուն ես զարդը մեր քաղաքի: Դուն նշանակն ես մեր հաջողության: Քու վառած հրդեհիդ լույսովը մտանք մենք բերդը. դո՛ւն եղարմեզի առաջին դիմավորողը, երբ դռները խորտակվեցան: Դուն պետք է, որ մեր մեջը մնաս ու միշտ մեզի հետ:

ՀԱՐՃԸ – Եղբա՛յր, ինձի ամենեն մեծ բարիքը կրնես, եթե դրկես ուրիշ տեղ մը, օտար տեղ մը, հեռու գեղ մը, օրինակ, ինչպես ըսի, Քարունչ:

ԴԱՐԲԻՆԸ – Ո՛չ: Ալ ասոր մասին չխոսիս ինձի:

ՀԱՐՃԸ – Բայց...

ԴԱՐԲԻՆԸ – Եվ կուզե՞ս ըսեմ քեզի՝ ինչու. բաց ու շիտակ:

ՀԱՐՃԸ – Ըսե:

ԴԱՐԲԻՆԸ – Միթե դուն ինքդ չե՞ս զգար, թե ես ինչպե՛ս կսիրեմ քեզի: Քեզի տեսած առաջին օրերս սիրոս կպավ քեզի: Այնպե՛ս սիրուն հազված, զարդարված, մի՞տքդ է այն օրը խորտակվող բերդի դռան մեջ բոցերու լույսին տակ: Կհասկնա՞ս հիմա, թե դուն ինչու պետք է հոս մնաս, մի՛շտ հոս, մի՛շտ իմ մոտս:

ՀԱՐՃԸ – Եղբա՛յր, ինչե՛ր կխոսիս. աստ ի՞նչ կխոսիս:

ԴԱՐԲԻՆԸ – Ի՞նչ կա զարմանալու, կսիրեմ քեզի:

ՀԱՐՃԸ – Թո՛ղ, այդ բոլորը թո՛ղ: Եվ դո՛ւն, որ այնպես լավ կին ունիս, ի՛նչ լավ կին ունիս:

ԴԱՐԲԻՆԸ – Կի՞ն, հա՛, ունիմ, բայց ես կուզեմ քեզի, քեզի ունենալ կուզեմ: Դուն չգիտես. աղջի՛կ, թե ի՛նչ սիրուն ես դուն: Դուն չգիտե՛ս: Քու աչքերդ կքաշեն, ինձի: (Մոտենալով) Ի՞նչ կա, ի՞նչ կա քու աչքերուդ մեջ, որ այսպես կքաշե ինձի:

ՀԱՐՃԸ – (սարսափած ետ-ետ երթալով) Էմի՛րը... Էմի՛րը...

ԴԱՐԲԻՆԸ – Ի՞նչ:

ՀԱՐՃԸ – Ճի՛շտ այդ բառերով... Ճի՛շտ այդ բառերով...

ԴԱՐԲԻՆԸ – Թո՛ղ էմիբը, մի՛ վախնար, սասկեցուցի՛: Հիմա է՛ս եմ էմիբը:

ՀԱՐՃԸ – Լռե՛, լռե՛:

ԴԱՐԲԻՆԸ – Քեզի կըսեմ՝ հիմա ես եմ էմիբը: (Թևեն բռնելով) Չե՞ս տեսներ՝ ամբողջ քաղաքը ոտքերուս տակը, հարյուրավոր կտրիճներ իմ հրամանիս. ալ է՛ս եմ տերը, է՛ս և միա՛յն ես:

ՀԱՐՃԸ – Թո՛ղ ինձի, թող ինձի երթա՛մ, թող երթա՛մ:

ԴԱՐԲԻՆԸ – Ո՞ւր: Ո՛չ: Դուն ինքդ ոտքովդ եկար ու դուն այս վայրկյանես իմս պիտի ըլլաս: Նայե, ամենքը կխոնարհին կամքիս, ամե՛նքը: Պիտի խոնարհիս և՛ դուն:

ՀԱՐՃԸ – Թո՛ղ ինձի, չե՛մ ուզեր:

ԴԱՐԲԻՆԸ – (Բարկությամբ) Պիտի խոնարհիս՝ կըսեմ քեզի, պիտի պատկի՛ս: Ես այդպես կուզեմ: Ես կուզեմ վայելեմ բոլո՛րը, բոլո՛րը: Ես կուզեմ վայելեմ և քեզի՛:

ՀԱՐՃԸ – Ա՛խ, Աստված իմ, մի՞թե հերիք չէ քաշածս: Թո՛ղ ինձի: (Կուզե հեռանալ):

ԴԱՐԲԻՆԸ – (Հասնելով ու նորեն բռնելով թևեն) Ո՞ւր կփախչիս, ալ չփորձե՛ս: Ինչո՞ւ կըլլաս դուն թուրքի մը հարձը, իսկ իմս ըլլալ չես ուզեր: Ինչո՞ւ քիթդ այդպես բարձր ես բռներ. դուն հարձ մըն ես, թուրքի մը հարձը:

ՀԱՐՃԸ – Երեսի՞ս կուտաս: Բայց չե՞ որ ես այրեցի, այրեցի ամբողջ անցյալը, չե՞ որ ես այրեցի...

ԴԱՐԲԻՆԸ – Ի՞նչդ փոխվեցավ, որ փտտած տան մը կրակ տըվիր: Իսկ ես բերդ մը գրավեցի, տիրեցի Անի քաղաքին, պիտի տիրեմ և քեզի: Քեզի կըսեմ՝ պիտի տիրեմ՝ աշխարհք ալ որ քանդվի, գիտցիր, պետք է տիրեմ քեզի: Մի՛ հակառակիր, այդպես կուզեմ ես:

ՀԱՐՃԸ – (Քարացած դիրքով և խոսվածքով) Իզո՛ւր այրեցի... Ահա՛ մուխին ու բոցերուն մեջեն կծլի նորեն հին բերդը, կբուսնի նորեն հին շենքը, հին պատերը, հին կապերը, և իմ ճակտիս հին սև գիրը: Ա՛խ, իմ ճակտիս հին սև գիրը... որուն դեմ իզուր է, իզո՛ւր մաքառիլը:

ԴԱՐԲԻՆԸ – (Մեղմ) Խելո՛ք եղիր: Ինչո՞ւ բարկացուցիր: Հապա ինչո՞ւ կդիմադրես կամքիս: Կտեսնես, որ կսիրեմ քեզի: Չե՞ որ կսիրեմ քեզի, ա՛յ սիրուն աղջիկ: Կսիրեմ քու

այդ աղվոր ճկուն մեջքդ, քու այդ սև-սև հյուսք մազերդ և աչքերդ քաշող, և աչքերդ քաշող, հմայող... Դուն ի՛մս ես, դուն ի՛մս ես, դուն իմս ես...

Հետզհետե փարած է անոր ջերմ ու կրքոտ փաղաքշանքով: Աղջիկը անշարժ ու անդիմադիր կեցած է շիփ-շիտակ, արձանի պես:

ԵՐՐՈՐԴ ԱՐԱՐ

ԱՌԱՋԻՆ ՏԵՍԱՐԱՆ

ԾԱՂԿԱՁՈՐԻ ՄԵՎ ԺԱՅՌՈՏ ԿՏՈՐԸ

Ճակատը ձորի բարձր եզերքն է, շրթունքին՝ Անիի պարիսպներուն մեկ մասը: Վարը՝ քարքարուտ:

Իրիկնամուտ: Ձորը թանձր ստվերի մեջ, վերը պարիսպները դեռ լույս ունին իրենց վրա՝ դեղնավուն կարմիր մը, որ տեսարանի կեսերուն քիչ-քիչ կտժգունի ու կմարի:

1

Խոշոր ժայռի մը ստվերին տակ հավաքված են Ժամկոչը, Ներկարարը և ուրիշ երկու հոգի:

ՆԵՐԿԱՐԱՐԸ – Ե՛ս, ե՛ս եմ դրդեր, ե՛ս եմ սորվեցուցեր, ե՛ս եմ առաջնորդեր: Ան ի՞նչ էր առանց ինձի: Առանց իմ խոսքիս տեղեն չէր երերար, առանց իմ խորհրդիս քայլ մը չէր առներ: Իսկ հիմա, որ իմ աշխատանքովս մարդ դարձավ, հիմա որ կոնակը գորք ունի, հիմա կուզե ամեն բան իր քեֆովը, ինչ որ իր խելքին փչե, ես այնպես միայն, ձևի համար, կողքն ի վեր: Ո՛չ, ես իր խաղալիքը չեմ:

ԺԱՄԿՈՉԸ – Կեցի՛ր, ես անոր խերը անիծեմ: Երեկ գիշեր մոտն էի, քանի մը խոսք ըսի իրեն, այնպես, ընկերավարի: Ինչ որ կըսեմ, “հա” կըսե, կարծես համոզված է ու իմ կարծիքես, բայց աչքերեն կտեսնեմ, որ մտքին մեջ վրաս կխնդա:

ԵՐՐՈՐԴԸ – Պա՛հ, դո՞ւն ով ես որ, անիկա հիմա մեծ մարդ է, մեծ հերոս:

ԺԱՄԿՈՉԸ – Հերո՛ս, հա՛, իհարկե, մե՛ր շինած հերոսը, մե՛ր: Ես էի՝ ամեն ծակուծուկ կվազվզեի, ուռցուցիմք, բարձրացուցիմք՝ հիմա փքվեր է իր դարբնոցի փուքսին պես. հերո՛ս...

ՉՈՐՐՈՐԴԸ – Բոլոր շնորհքով մարդիկը կփախցրնեն մոտեն, քանի մը լակոտներ դրեր է չորսդին, որ ամեն կողմեն խունկ կծխեն քթին: Ըսե՛ք, խնդրեմ, օրինակ ինձի, ինչո՞ւ ճամփու դրավ: Որ տեղս տա այն սրիկա լկոտածի՞ն, այդպես չէ՞: “Անպե՛տք” եմ եղեր, կհասկնա՞ք, գործիս համար անպետք եմ եղեր: Կտեսնենք, դեռ կտեսնե՛նք՝ ով է անպետքը:

ԵՐՐՈՐԴԸ – Տո՛ւ, միայն դո՞ւն, դժգոհ են ամենքը, բայց ձայներնին քաշեր են, չեն համարձակիր. ամենքը կկարծեն՝ մենք իր հետն ենք, իր ետևը, մանավանդ, ա՛յ, Արթինը:

ԺԱՄԿՈՉԸ – Անցի՛ր այդ դժգոհներուն գլուխը, Արթի՛ն, ամենքը կուզան ետևեդ:

ՉՈՐՐՈՐԴԸ – Ամենքը կնային քեզի, Արթի՛ն:

ՆԵՐԿԱՐԱՐԸ – Գիտեմ և կզգամ, որ ատիկա իմ պարտքս է. պետք է ազատել մեր քաղաքը այդ մարդու քեֆեն: Բայց նախ հաստատ պետք է գիտնամ, որ դուք, ա՛յ, դո՛ւք, այս երեքդ. իմ ետևս եք ըլլալու միշտ ու ինձի հետ:

ԵՐԵՔԸ – Մենք քեզի հետ ենք ու քու ետևդ:

ՆԵՐԿԱՐԱՐԸ – Աղե՛կ. ես ալ ահա՛ խոսք կուտամ ձեզի, երբ այդ դարբինը մեջտեղեն վերնա և Անիի կառավարությունը մնա իմ ձեռքս, ես ալ միշտ ըլլամ ձեզի հետ, ձեզի կրթնած, ձեր սրտովը շարժըվիմ ու ձեր բարեկամությամբը: Այդպե՞ս է:

ԵՐԵՔԸ – Այո՛, այո՛:

ՆԵՐԿԱՐԱՐԸ – Աղեկ, ցրվինք: Առայժմ աշխատեցե՛ք նիզակավորներու մեջ լուր տարածելու, որ ես իրենց ամսականը ավելցնել կուտամ: Ավագը կհակառակի: Չորքի այդ մասը ամենե խախուտն է, հոտկե պետք է բռնկցընել:

ԺԱՄԿՈՉԸ – Այդ հոգը դուն թող ինձի: Ես արդեն քիչիկ մը հող պատրաստած եմ:

ՆԵՐԿԱՐԱՐԸ – Գիտեմ, որ ճարպիկ մարդ ես:

ԵՐՐՈՐԴԸ – Պա՛հ, ո՞վ չի ճանչնար մեր ժամկոչը:

ՉՈՐՐՈՐԴԸ – Կաղ ու մաղ է, խելքի մաղ է:

Դուրս տարբեր կողմերե:

2

**Ճակտի ժայռերուն մեջեն նեղ կածանով վար կիջնե Նաղաշը գլխահակ ու մտածկոտ:
Ներս կնետվի ձախեն Հարճը, կուզա ու կկենա ժայռին ստորոտը, կածանին բերանը:**

ՀԱՐՃԸ – (Նաղաշի առջևը կտրելով, երբ իրեն կհասնի) Կեցի՛ր:

ՆԱՂԱՇԸ – Ի՞նչ կուզես, քուրի՛կ:

ՀԱՐՃԸ – Ո՞ւր է քու Արտավազը, որ դուրս պիտի գար աշխարհքը քանդելու: Ինչո՞ւ կնայիս գետին, նայե՛ ինձի, աչքերուս, պատասխա՛ն տուր, ո՞ւր է քու Արտավազը:

ՆԱՂԱՇԸ – Հարցո՛ւր քո հոգիիդ, քուրի՛կ, հարցո՛ւր քո հոգիիդ:

ՀԱՐՃԸ – Ա՛, հոգիս հավտացեր էր քեզի, և ինչպե՞ս քու խոսքերուդ դեմը կվազեր սիրտս, ինչպե՛ս սուրբ էր ինձի քու Արտավազդիդ անունը և քո՛ւ անունդ: Օրերով-գիշերներով շրթունքներս օրհնանք են տըվեր քեզի:

ՆԱՂԱՇԸ – Օրհնված են քու շրթունքներդ, քուրի՛կ:

ՀԱՐՃԸ – Բայց հիմա կատեմ, կատեմ ես քեզի ու քու Արտավազը: Ո՞ւր է, ո՞ւր է, որ դուրս պիտի գար, ինչո՞ւ չի գար, ինչո՞ւ չի գար, ինչո՞ւ չի քանդեր, ինչո՞ւ չի վերջացրներ այս աշխարհը:

ՆԱՂԱՇԸ – Արտավազը, քուրի՛կ, քանդելու համար չէ, որ պիտի գա, այլ՝ շինելու, կառուցելու:

ՀԱՐՃԸ – Ի՞նչ: Սո՛ւտ է: Ա՞տ որտեղեն հանեցիր: Ան գա պիտի քանդելու համար, ավերի համար, վրեժի համար: Չէ՞ որ ես կրզգամ, կրզգամ հոգիիս խորքերեն:

ՆԱՂԱՇԸ – Ես ալ, քուրի՛կ, ես ալ այդպես կրզգայի, երբ մանուկ էր վիշտս ու բողոքս՝ երեխա: Քանդելը եռուն արյան ու խակ մտքի պահանջ է, քուրի՛կ: Հասած հոգին, հասուն դժգոհությունը նորել կտենչա, շինել, ստեղծել:

ՀԱՐՃԸ – Ի՞նչը, ի՞նչը պիտի նորես, ինչո՞վ պիտի նորես և ինչո՞ւ, որո՞ւ համար: Նայե՛ շուրջդ, տե՛ս, մարդը գազան է, կինը՝ անասուն: Իսկ դո՞ւն ինչ ես, դո՞ւն ինչ կուզես: Ի՞նչ կփնտրես այս մութերուն մեջ, այս խավարին մեջ, բուի պես մինակ, բուի պես համառ, բուի պես քաշված, ի՞նչ կթփրրտաս ու կգարնըվիս, բուր պատերուն: Ա՛, եթե գիտնաս՝ ինչպե՛ս կատեմ ես քեզի, ինչպե՛ս կատեմ ես քեզի:

ՆԱՂԱՇԸ – Բայց չէ՞ որ, քուրի՛կ, ես լույս կփնտրեմ և ազատություն և՛ քեզի համար, և՛ ինձի և ամենուն:

ՀԱՐՃԸ – Սո՛ւտ է, ազատությունը դուն կփնտրես քեզի համար, միայն քեզի: Ուրիշի ազատությունը քու շղթան է: Դուն ուժ ունիս, կամք ունիս, բերնիդ մեջ լեզու, և տխմար

բազմությունը հմայքի դերի. ինչո՞ւ ես կեցեր, ելի՛ր, հեծի՛ր վրան ու քշե՛, որո՞ւ կսպասես: Միևնույն է, վերջը այդտեղ ես գալու:

ՆԱՂԱՇԸ – Թո՛ղ ինձի, քուրի՛կ: Հեռացի՛ր:

ՀԱՐՃԸ – Հա՛, վոքնտե՛ ինձի, վոքնտե՛: Քեզի՞ ինչ, որ ես պաշտեր եմ քեզ Աստծուս պես: Ա՛, եթե գիտնաս՝ ինչպե՛ս կատեմ ես քեզի, ինչպե՛ս կատեմ ես քեզի:

ՆԱՂԱՇԸ – Քու կամքը, քուրի՛կ: Ես երախտապարտ եմ քեզի և՛ պաշտումիդ համար, և՛ աստելությանդ:

ՀԱՐՃԸ – (Հանկարծ) Եկո՛ւր, եկո՛ւր ինձի հետ, եկո՛ւր քանդելու: Այս աշխարհքը, այսպես է աշխարհքը, դուն չես նորելու, դուն չե՛ս փոխելու, եկուր ինձի հետ, եկուր քանդելու: Եղի՛ր ի՛նքդ Արտավազդը, եղի՛ր հի՛ն Արտավազդը, եղի՛ր ի՛մ Արտավազդը:

ՆԱՂԱՇԸ – Թող ինձի մինակ, քուրի՛կ, թող հիմա ինձի մինակ կուգաս խոսելու, երբ վերքերդ սպիանան, երբ խոցերուդ մրմուռը մարի:

ՀԱՐՃԸ – Նորեն գամ քեզի՞, երբե՛ք: Դու խաբեցիր ինձի: Ո՞ւր է իմ Արտավազդը, ո՞ւր է իմ Արտավազդը: Ես կատեմ քեզի: (Ճակտի արահետով կանցնի ժայռերու ետին:)

3

Նաղաշը տխուր կուգա առաջ կկենա, քիչ մը վերջը կնստի քարի մը, կքած ինքն իր վրա, արմունկները ծունկերուն և դեմքը ծածկած երկու ափին մեջ:

Ձախ կողմեն կմտնեն երկու հոգի, կմոտենան Նաղաշին, կկենան դեմը ու քիչ մը սպասելեն ետքը:

ՄԵԿԸ – Հավաքվեր են, եղբա՛յր:

ՄՅՈՒՍԸ – Գետին եզերքը:

ՄԵԿԸ – Հավաքվեր են քու խոսքերուդ ծարավի:

ՄՅՈՒՍԸ – Ինչպես հոգնած ու տապեն լեզուն կախած հոտը ակունքներու ջրին ծարավի:

ՆԱՂԱՇԸ – (Կամաց կբարձրացրնե գլուխը կնայի անոնց):

ՄԵԿԸ – Ներե՛, եղբայր, չեի՛նք ուզեր ընդհատենք քու մտքերդ:

ՄՅՈՒՍԸ – Բայց արդեն եկեր են ու կսպասեն վարը, գետակի ափին:

ՄԵԿԸ – Կըսպասեն պասուկը շրթունքին:

ՆԱՂԱՇԸ – (Մթափելով) Հա՛, գետակի ափին: Լավ է, որ հավաքվեր են: Թող գա՛ն, ըսե՛ք, որ մոտ գան:

4

Երկուքը կըշտապեն ետ իրենց մտած կողմեն: Նաղաշ կմնա նստած, անշարժ, գլխահակ և աչքերը շեշտ հառած կետի մը:

Հետզհետե կլավի ավելի մոտիկեն ոտքի ու խոսակցության խլրտուք, և բազմությունը կխոնի ներս լուռ ու հարգանքով:

Նաղաշ հանդարտ կբարձրացնե գլուխը, կնայի, նշան կընե, որ նստին: Շատերը կտեղավորվին գետնին վրա կամ քարերուն վրա: Պահ մը լռություն:

ՆԱՂԱՇԸ – (Ուժեղ, հպարտ ու տիրող շեշտով) Ես գիտե՛մ, հետաքրքրությունը չէ՛, որ ձեզի այսօր բերեր է հոս, սովորությունը չէ՛, որ ձեզի այսօր բերեր է հոս, նոր հույսերու ծարավը չէ՛, որ ձեզի այսօր բերեր է հոս: Խոստովանեցե՛ք ամեն մեկդ ձեր հոգիին մեջ: Կասկա՛ծն է, որ ձեզի այսօր բերեր է հոս, այս քարին ոտքը, այս ձորին խորքը:

«Ո՞ր է, ո՞ր է Արտավազդը,- կպռռան հիմա ձեր սրտերը,- որ դուրս պիտի գար, նոր օր պիտի տար»:

Ահա նորեն սակավ է հացը, առատ՝ սովածը, իրավունքը պտղունցով. պարտք ու տուրքը պղինձով. կամքն ու վճիռ՝ միայն մեկուն երկուքին, խոնարհիլը պարտադիր է ամենքին, և հալածանք, սպառնալիք, բանտերը լիք. ողջ քաղաքը տակնուվրա, ուժը հեծած թույլի վրա:

«Ո՞ր է, ո՞ր է Արտավազդը,- կպռռան հիմա ձեր սրտերը, ոմանք հուսահատ, ոմանք վարանքով,- ինչո՞ւ դուրս չի գար. ու դուրս պիտի գա՞, և ե՞րբ վերջապես»:

Ու ես ահա կըսեմ ձեզի: Ամրացուցե՛ք ձեր ոտքերուն կապիչները, պնդեցե՛ք ձեր գոտին ու ձեր սրտերը: Դեռ երկար, դեռ շատ է երկար այն ճամփան, որ քալեք պիտի: Արյուն քրտինքի, արյուն արցունքի այդ ոլոր ճամփան, գազանության ու բռնության այդ մոլոր ճամփան դեռ քալեք պիտի, դեռ շատ է երկար:

Բարձրացե՛ր էք դուք բարձր սարերը, մազլցե՛ր էք դուք ժայռ գագաթները: Ես ալ գագաթը մոտ կկարծեի: Քանի վարեն կղիտեի, մոտիկ կերևար, քանի իրեն կմոտենամ, հեռո՞ւ է, երկար:

«Ինչպե՞ս,- կըսեն հիմա ձեր սրտերը,- չե՞ որ կործանեցինք բնությունը, չե՞ որ տապալած են էմիրն ու թուրքը, իշխաններն ու հարուստները, բոլո՛ր կեղեքողները, բոլո՛ր բռնակալները»:

Անոնք տապալեցան: Բայց ի՞նչ շահեցաք դուք: Միթե ավելի ծանր ու անտանելի չե՞ ընկեր բռնակալը. ա՛ն, որ ձեր մեջեն, ձեր վշտեն ու ձեր արցունքեն է ծներ ու նստեր է ձեր հացին, ձեր բաղդին ու ձեր հոգիին վրա:

«Մա՛հ, մա՛հ և անոր», - գուցե պոռան հիմա ձեր վրդոված սրտերը:

Իգո՛ւր: Տապալեցիք հին բռնակալը, եկավ նորը. կտապալեք նորը՝ կուգա հաջորդը: Ատոր վերջ չկա: Գիտցե՛ք, ոչինչ չեք շահելու դուք, մինչև որ չխորտակեք այդ ամենքը ծնող, այդ ամենքը սնող մա՛յր բռնակալը, միակ բռնակալը, բո՛ւն, իսկակա՛նը:

ՁԱՅՆԵՐ – Ո՞վ է: Ո՞վ է: Ըսե՛: Ցո՛ւյց տուր:

ՆԱՂԱՇԸ – Կըսեմ: Բարձրացե՛ր եք դուք բարձր սարերը, մազլցե՛ր եք դուք ժայռ գագաթները: Քանի վարն էի, ամենեն բարձր կթըվեր ինձի տեսած գագաթս: Քանի վեր կելլեմ՝ անոր ետևեն նո՛ր-նոր գագաթներ կելլեն առջևս: Ըսե՛մ, ըսե՛մ ձեզի:

Եթե կուզե՛ք, որ փրթին ձեր բոլոր շղթաները, եթե կուզեք, որ փրթին ձեր բոլորի շղթաները, ընկճեցե՛ք այն բռնակալը, որ կտիրե ձեզմե ամեն մեկուն կրծքին տակ, մեռցուցեք ձեր մեջի՛ բռնակալը:

Զարմացա՛ք, գիտեմ.ատ չէր ձեր լսել ուզածը. դուք կսիրեք դուրսի բռնակալները, որոնց դեմ կարելի է բողոքել, աղմկել, կրճրտել ու դավել: Բայց ես կըսեմ ձեզի. հո՛ն է, հո՛ն, ձեր հոգիներուն թավ խավարին մեջ թափառող այն հզոր, այն անգուսպ բռնակալը, որ կուզե իշխե ամենուն վրա, կուզե խլե ուրիշներուն ունեցածը, կուզե ուտե ուրիշներուն աշխատանքը. կուզե, որ բոլորը երկրպագեն իրեն ու ծառայեն իր քմայքին ու հաճույքին. հո՛ն է, հոն. ձեր հոգիներու թավ խավարին մեջ, հո՛ն, ձեզմե ամեն մեկուն կրծքին տակ:

Պիտի ըսեք՝ Աստված է ստեղծեր մեր բնությունը: Բայց ո՛վ ըսավ ձեզի, թե Աստված ավարտեր է արդեն իր ստեղծագործությունը: Չե՞ք տեսներ՝ ի՛նչ խեղճ, ի՛նչ թերի աշխարհք է սա, ի՛նչ վայրի ու վայրիվերոարարչություն, և մենք բոլորս ի՛նչ թշվառ ու հակասական արարածներ: Ո՛չ, դուք դեռ մարդ չեք, դուք դեռ այն մարդը չեք, որ

Աստված ստեղծել կուզե. դուք դեռ մարդու մեկ նախնական նմուշն եք միայն: Աստծու առաջին փորձերը անասունեն մարդը ստեղծելու:

«Ո՞ւր է, ո՞ւր է Արտավազդը», -կպոռա հիմա ի՛մ սիրտս: Ե՞րբ պիտի փրցընե ան իր կապանքները. ձեր կապանքները. ե՞րբ պիտի դուրս գա ան ձեր հոգիներու թանձր խավարեն, ձեր ներքին անդունդներուն խորին խավերեն. ե՞րբ պիտի դուրս գա. ըսե՛ք, հիմա ես եմ, որ կհարցնեմ ձեզի: Ո՞ւր է, ո՞ւր է իմ Արտավազդը: Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ ամուր կպահեք կալանքներու տակ, կապանքներու տակ, փականքներու տակ, ձեր կրծքերու տակ: Ո՞ւր է, ո՞ւր է իմ Արտավազդը: Հիմա ե՛ս եմ, որ կհարցնեմ ձեզի, հիմա ե՛ս եմ, որ...

5

Հետզհետե տեսարանը բոլորովին մթնած է ու ոչինչ չերևար: Վերջին խոսքերուն կհյուսվի հեռվեն լսվող թզուկներուն փառաբանությունը, որ քիչ-քիչ կմոտենա:

ԹԶՈՒԿՆԵՐ – Փա՛ռք մեր տիրոջ, Կյանքի դևին,

Փա՛ռք արարիչ իր կուռ թևին,

տիրելու տենչն հնարողին,

հաղթանակը նըվիրողին,

հեռ ու նախանձ հորինողին,

փա՛ռք մեր տիրոջ, Կյանքի դևին,

փա՛ռք արարիչ իր կուռ թևին...

Երգի ուժեղացման հետ ծայր կուտա և կարմիր լույս մը, որ գետնեն կհորդե ու հետզհետե կպայծառանա: Բացված է հաջորդ տեսարանը:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԵՍԱՐԱՆ

ԱԶԱՏ ՄԱՍԻՄԻ ԽՈՐԻՆ ԽՈՐՔԵՐԸ

Ընդարձակ քարայր մը բարձր կամարով: Բոլոր պատերը խորդուբորդ և ստալակտիկ, որոնց վրա ամեն կողմեն բյուրեղները գույնզգույն կայծկլտան:

Գետնեն հորդող կարմիր լույսին մեջ կեցած է Կյանքի դևը լուռ ու մտախոհ: Քայլ մը ետ Հնադարյան թզուկը, խոնարհ:

ԿՅԱՆՔԻ ԴԵՎԸ – Ի՞նչը, ի՞նչը կմղե ինձի հո՛ւ, Ազատ Մասիսի այս խոր խորքերը. ինչո՞ւ քայլերս ակամա կուղղվին հո՛ւ, ուր շղթայված է ա՛ն, վիհերուն տակը, կրունկիս տակը, ապառաժներու տակը, ա՛ն... (Հեգնոտ) որ քանդե պիտի իմ օրենքներս, կործանե պիտի իշխանությունս:

ԹԶՈՒԿԸ – Երբե՛ք, երբե՛ք չէ ըլլալու ասիկա, կյանքի՛ տեր:

ԴԵՎԸ – Ա՛, գաճաճ, կուգեմ ջնջվի այդ տխմար գուշակությունը դարերուն էջեն, ջիղերուս միջեն:

ԹԶՈՒԿԸ – Ո՞վ է ան, որ գուշակեր է:

ԴԵՎԸ – Չգիտե՛մ. գիտեմ, որ կա, պետք է չքանա: Պետք է վերանա այդ երկմտումը մտքերուս ցանցեն, պետք է գողցըվի այդ Արտավազըր հուշերուս գանձեն: Գուցե համոզեմ. կուգեմ արձակեմ դրած կալանքիս դարավոր ծոցեն: Գաճաճ՛, ի՞նչ կըսես:

ԹԶՈՒԿԸ – Ինչպես որ կուգես:

ԴԵՎԸ – Պիտի փորձեմ. գուցե համոզեմ: Ուժեղը ե՛ս եմ, տիրողը ես եմ, ներողը ըլլալը վայել է ինձի:

ԹԶՈՒԿԸ – Տիրողին վայել է ինչ որ ուզենա:

ԴԵՎԸ – (Ոտքը գետնին տոփելով) Գետի՛ն, մա՛յր գետին, որու արգանդին սև մուրին ետին գեճը կծլի, կաճի, կգլի, որ աճումը կսաղմնանա, որ սուրբ սաղմը կմարմնանա, ուր կխրե ու կորոնե արմատն անոթի, իր թելերն ազահ, ուր կյանքի կուգա ու կխլրտի նյութը կենդանի, կսողա առաջ հյութը սնունդի, կեռա կգեռա սեռի ծնունդի, դո՛ւն մա՛յր գետին ու կյանքի՛ մայր. բաց քու կուրծքդ կյանքի դևին, երկրի գավկին, ցո՛ւյց տուր ուղին այն խոր վիհի, ուր ես օր մը վար հրեցի, գլորեցի, կալանեցի ու կնքեցի մարդու որդին, այն խեռ հոգին, ըմբոստ ոգին, այն մեծամիտն ու հանդուգը, հուսամ իջած ըլլա փութը, թող խոնարհի ու ազատի: Գետի՛ն, մա՛յր գետին ու կյանքի՛ մայր, բա՛ց քու կուրծքդ կյանքի դևին, երկրի գավկին, և բացվին դեմս Ազատ Մասիսի խորին խորքերը. քաշե՛, ետ նետե քու որձ ժայռերը, հանքի շերտերը, կավի փեռթերը, թանձրը մամլըված մոխրի կունտերը, խիճի կույտերը, շրվար ջրերուդ խարխափող վագրը, մթին լճերուդ խոժոռ դիզվածքը և անդունդնե՛րդ, ճեղք ու ճաքերը, փոսն ու բացերը և քու բոցերը, քու հուրն ու լավան, որ դուրս կհեան: Ու թող քանդըվի աջիս կնիքը, խախտի, խարխլի՛ գողվածքն ու նիքը, ու ցիրուցան գա այն հսկա շեղջը գայրույթիս հսկա, խորտակվի՛

դուռը, դուռն ու կտուրը դարավոր բանտին Արտավազդին, մարդու որդին... (Ոտքը զարնելով գետին) Բա՛ց:

2

Կտիրե մութ: Կլավի գետնաշարժի ցնցում, թափվող ու պատռվող զանգվածներու թավալումը, խուժող ջրերու շառաչը, մեջեմեջ գետնեն բոցեր կցատկեն, մինչև կտիրե խորին լռություն:

Քարակույտերու ահեղ ավերակի մը մեջ այրի մը լայն մուտք, ուր աղոտ ու դալուկ լույսի մը մեջեն հազիվ կնշմարվի մարդկային կերպարանք մը տարածված ճակտի պատին:

ԿՅԱՆՔԻ ԴԵՎԸ – (Քարայրի մուտքին) Արտավազդ, արթո՞ւն ես:

Կլավի շղթաներու շոինդը. և լռություն:

ԿՅԱՆՔԻ ԴԵՎԸ – Նիրհա՞ծ ես, կխորհի՞ս, թե՞ կանհիծես:

ԱՐՏԱՎԱԶԴԻ ՉԱՅՆԸ – Կտենչա՛մ:

ԴԵՎԸ – Իզո՞ւր: Ուզե՛ ինձմե և կունենաս: Հերիք չե՞, ո՞ւր կձգտիս ինձմե դուրս, ո՞ւր կձգտիս ինձմե վեր, մարդո՛ւ որդի. մարդն ալ հասարակ կենդանի մըն է և հավիտյան հպատակ ինձի: Խոստովանե՛ և տամ քեզի ու քու հպարտությանդ ամբողջ աշխարհներ. գորքերուդ գնդերը մորելիս նման ծածկեն բոլոր ցամաքներուն երեսը, քու առջևեղ սարսափը երթա ու ետևեղ երկրպագումը: Թափեմ քու գիրկդ բոլոր դիզված, հափշտակված գանձերը, ադամանդներուդ խոշորությունը մանկանդ բուրջքին հետ մրցի, մրցի, մարգարիտներուդ շարանը կանանոցիդ բոլոր կին ամբոխը անձայր շղթայով մը իրարու կապե, և պետությանդ բոլոր սայլերը ճռան ու տըքան հպատակներուդ հարկն ու տուրքը անվերջ քեզի կրելեն: Եվ փառք, պատիվ, հոչակ, մարմնիդ կորով, ճկունություն, խելք ու շնորհք, կտրուկ լեզու: Կյանքի դևն է, որ կխոսի քեզի, կյանքի դևն է, որ կխոստանա: Կյանքի կովին բոլոր զենքերը քեզի ու քու հպարտությանդ, որ ընկճես, տիրես:

ՉԱՅՆԸ – Ես ընկճել կուզեմ քեզի. գիտե՛ս, միա՛յն քեզի:

ԴԵՎԸ – Ի՞նչ իմաստ, անմի՛տ, դարեր ու դարեր համառոտիլն ու կատաղիլը այդ մութ ու լռին մենության խորքը և երազելը սին երազներու, որոնք չիք են և չեն գալու: Եվ ինչո՞ւ, ինչո՞ւ, ի՞նչ իմաստ ունի:

ՁԱՅՆԸ – Ի՞նչ իմաստ ունի երկրի ծոցին մեջ բոցեղեն ծովը, որ կա ու կեռա ու կփրփրի ու դուրս կձգտի, ու կուզե հորդի երկրի ընդերքեն, իր մարմնի հազար միացող վերքեն. ինչո՞ւ կդողան ու կցնցվին իր մկանները այդ ներքին ճիգեն, իր բուռն ջանքեն, անզուսպ տենչանքեն, անանց տանջանքեն...

ՁԱՅՆԸ – Այս շղթաները փշրելու համար պիտի գա նոր ցեղ ու նոր ձեռքեր: Քու ձեռքերդ կարող չեն:

Կլավի կռանահարության զարկեր, որոնք կհեծեն կամարներուն տակ. կշաչեն Արտավազդի շղթաները. շներու կլանչ:

ԴԵՎԸ – (Ծաղրով) Ահա՛ քու նոր ցեղդ: Ո՛չ, կիրամուտքներ շա՛տ կան և դեռ շատ պիտի ըլլան ժամանակներուն մեջ, դարբիններ շա՛տ կան և դեռ շա՛տ պիտի ըլլան քու հին ցեղիդ մեջ: Իզուր ես դրեր քու հույսդ մարդուն վրա:

ՁԱՅՆԸ – Բայց պիտի գա, պիտի գա...

ԴԵՎԸ – Զարկե՛ք, դարբիննե՛ր, կռանը սալին, զարկե՛ք, որ հուսա: Կիրամուտք է. հա՛, հա՛, հա՛, հա՛, դեռ կհուսա, զարկե՛ք, դարբիննե՛ր, կռանը սալին, հա՛, հա՛, հա՛, հա՛, ան կտենչա... թող տենչա՛: (Հանկարծ և հատու) Սո՛ւտ է, սուտ գուշակությունը. ո՞վէ գուշակեր, բանդագուշանք է ու տխմար ցնորք: Ո՛չ, այդ օրը չէ գալու: Դուն կմնաս հո՛ւս, հավիտյան դուն կմնաս հոս. քեզի ելք չկա: (Ոտքը ուժեղ կզարնե գետին. կտիրե մութ, աղմուկ և փլուզում) Գետի՛ն, մա՛յր գետին, պնդե՛ քու գոտին, քաշե՛, վրա՛ բեր փեշերդ մթին, քու որձ ժայտերը, հանքիդ շերտերը, կավի փեռթերը, թանձր կույտերը, մոխրիդ կունտերը ու պաղած լավան. հո՛ւպ տուր՝ խտանան, պնդին, միանան: Գետի՛ն, մա՛յր գետին, սեղմե՛ քու գոտին, քաշե՛, վրա՛ բեր քու սև քղանցքը, իր անել բանտին թող խցվի՛ անցքը: Ահա՛ կդնեմ աջիս կնիքը, որ անխախտ մնա գողվածքն ու նիքը այս հսկա շեղջին զայրույթիս հսկա, որուն տակ կքած՝ թող տենչա, խոկա...

Դնի վերջին խոսքերուն կից՝ հեռուն և մութին մեջեն կլավի թզուկներուն երգն ու կռանահարությունը, որ կշարունակվի առժամանակ մը մութի փարատելեն ալ ետքը, երբ բացված է արդեն հաջորդ տեսարանը:

ԹԶՈՒԿՆԵՐ – Փա՛ռք մեր տիրոջ, Կյանքի դևին,
փա՛ռք արարիչ իր կուռ թևին,
Ժանիք, մագիլ ստեղծողին,
քարը զենքի վերածողին,
խլելու սերն արծարծողին,
փա՛ռք մեր տիրոջ, Կյանքի դևին,
փա՛ռք արարիչ իր կուռ թևին...

ԵՐՐՈՐԴ ՏԵՍԱՐԱՆ

ՓՈՂՈՑ

Ճակատը նեղ ու երկար փողոցն է, որ կշարունակվի դեպի խորքը հետզհետե ինքն իր վրա ծովելով դեպի աջ, ուր կերևան մի ու երկհարկ տներու, խանութներու ներս ու դուրս ինկած անհավասար մասերը, ցուցանակներ, կախված լաթեր: Տեղ-տեղ դեմ-դեմի թել է նետած:

Փողոցի բերանը աջ կողմը տուն է, տակը մաշիկ կարող Ձենոբի խանութը, դուռը դեպի տեսարանը, մեկ-երկու աստիճան նեղ սանդուղով, որը փոքրիկ պատշգամի պես բան մը կկազմե: Փողոցի բերնի ձախ կողմը գինետուն է, մուտքը լայն ու երկփեղկ, ուրկե կերևա ներսը՝ կարասներու և կավերու շարքեր և գինեվաճառի սեղանը: Գինետան առջևը կիսաչոր ծառի մը տակ քարե հասարակ նստարան մը ու քարե սեղան հաճախորդներու համար: Դռանը ճակտին նախնական կոպիտ նկար մը գինի ծախողի իբրև նշանակ:

Գինետան մեջ սեղանին ետևը կեցած է գինեվաճառը չափազանց երկար պեխերով ճաղատ մարդ մը. մինչ նույն սեղանին առջևը ցած՝ աթոռակի մը վրա նստած է կարճ ու հաստ մարդ մը, անսովոր հաստ թները կես մը վեր հավաքած, մագի մեջ կորած լայն կարմիր դեմքով. սպանդ զենող Համբոն է, որ լուռ ու լուրջ նստած է, ունքերը կիտած, գինիին կավը բռնած ծունկին: Մեկ-երկու հոգի կեցած են անոր կողքը:

Դուրսի քարե սեղանին, դեմ-դեմի նստած են երկու զինվոր իրենց կավերուն առջևը՝ գոհ ու աղմկոտ տրամադրությամբ:

Ա ՋԻՆՎՈՐԸ – Հապա՛... հապա՛... ի՞նչ գիտցար:

Բ ԶԻՆՎՈՐԸ – (Ծիծաղելով) Հա՛յ, ես քու...

Ա ԶԻՆՎՈՐԸ – Վե՛ր կալ, վե՛ր կալ կավդ: Կենա՛ցդ:

Բ ԶԻՆՎՈՐԸ – (Կավերը իրար զարնելով ու ծիծաղին մեջեն) Շո՛ւն՝ շան որդի...

Գլխմեն ու կլռեն:

ԶԵՆՈՒԲ – (Մաշիկ կարողը, որ իր խանութի քարձր դռանը կեցած կդիտեր, քիչ մը ավելի դուրս գալով) Իսկ իրա՞վ է, բարեկա՛մ, կըսեն Պահլավունին գորք է առեր վրացիներեն ու կբերե մեր վրա:

Ա ԶԻՆՎՈՐԸ – Վրացի՞:

Բ ԶԻՆՎՈՐԸ – Թող գա՛, եթե կհամարձակի: Խնդրե՛մ: Ձեր նշանավոր Պահլավունին, իրա՛վ է, անգամ մը փախցուց իր կաշին մեր ձեռքեն. այս անգամ կքերթենք ու կկախենք մեծ դարպասի ճակատեն, որ ալ ո՛չ տանի, ո՛չ բերի:

Ա ԶԻՆՎՈՐԸ – Ո՛չ Պահլավունի, ո՛չ թուրք, ո՛չ վրացի, այլևս ո՛չ ոք չի կրնար խլել այս քաղաքը մեր հրամանատարին ձեռքեն:

Բ ԶԻՆՎՈՐԸ – Մեր հրամանատարի կենա՛ցը: Զորավար Ավոյի կենա՛ցը:

Ա ԶԻՆՎՈՐԸ – Կեցցե՛ Անիի փրկիչը: Մե՛րն է, մերն է այս քաղաքը ալ հավիտյանս հավիտենից:

Բ ԶԻՆՎՈՐԸ – Է՛յ, գինեպա՛ն, վերցո՛ւր կավերդ: Կգրես հաշվիս:

Ա ԶԻՆՎՈՐԸ – (Կերթա քայլ մը դեպի Զենոբը) Հասկցա՞ր, այս քաղաքը ալ ո՛չ ոք առնել չի կրնար մեր ձեռքեն: Մենք կեցած ենք հոս, մե՛նք, արթո՛ւն ու պատրաստ: Թող գա՛, տեսնեմ, ո՞վ պիտի առնե իմ ճանկես: Դուն գնա՛ հանգիստ քու բանիդ, մտի՛ր կնկանդ ծոցը ու խոմփացո՛ւր. մի՛ վախնար:

Բ ԶԻՆՎՈՐԸ – Փո՛ւհ, գլուխդ վկա՛, քու Պահլավունի՛ն ու քու վրացի՛ն:

Զինվորները վերջին խոսքերուն հետ կմտնեն ճակտի փողոցը ու կհեռանան աղմուկով ու ծիծաղով:

2

ԳԻՆԵՎԱՃԱՌԸ – (Գավաթները հավաքելով) «Կըզրե՛ս հաշվիս». ճորթած բերանդ վկա: Մինչև ե՞րբ: Կուգան, կլակեն, կլակեն ու «կըզրե՛ս հաշվիս»: Աստծու պատիժը

գրեմ ձեր հաշվին: Մինչև ե՞րբ, մինչև ե՞րբ ասոնց ձեռքը: Քարուքանդ եղանք: Ա՛, այդ նզոված դարբինները:

ԶԵՆՈԲ – (Մոտենալով գինետանը) Լսեցի՞ր, Համբո՛ւ, լսեցի՞ր. երեկվան սասկած շները առյուծ են կտրեր մեր գլխուն: Սպասեցե՛ք, շուտով իշխանությունը կանցնի ժողովուրդին, բո՛ւն ժողովուրդին, մեզի՛, ա՛յ, Համբոյի պես մարդը և՛ հայտնի, և՛ սիրված, և՛ ուժեղ: Ո՞վ կա, ո՞վ, քեզմե ավելի ուժեղ. տավարի պոզերեն որ հուպ տաս՝ գետին կչոքին եզն ու երինջը: Ըսե՛, ինչո՞ւ քեզի պես մարդը չի պիտի ըլլա մեր գլխուն այլ այդ սասկած շները:

ՀԱՄԲՈ – (Խոր ու ուժեղ շնչելով՝ վայրի ու անորոշ մոռլտուք մը քթին մեջեն) Հը՛մմ...

ԳԻՆԵՎԱՃԱՌԸ – Ելի՛ր, Համբո՛ւ, իջեցո՛ւր երկաթե բռունցքդ դարբնի մարդոց ռեխին, որ կորչին. ո՞վ են որ, քանի՞ հոգի են: Դուն քու ետևդ այնքան մարդ ունիս և ի՞նչ մարդ, բոլոր տավար զենողները, տե՛ս, այս կտրիճները: Ես ալ իմ ետևս մարդիկ ունիմ: Մեզի հետ է ինքը՝ Նաղաշը և բոլոր նաղաշյանները: Կորչի՛ն դարբնի մարդիկը: Եթե անոնք հպարտ են, որ իրենց ձեռքերը մրտտ են ու ներկոտ. նայե՛, իմ ձեռքերս գինիոտ են, իսկ քուկինդ՝ արյունոտ:

ՀԱՄԲՈ – (Նույն վայրի մոնչյունով բռունցքը կզարնե սեղանին) Հը՛մմ...

ԳԻՆԵՎԱՃԱՌԸ – Տո՛ւր, սասկեցո՛ւր մեկ-երկուքը. մնացածները կուգան ետևեդ:

ԶԵՆՈԲ – Կորչին բոնակալները. պլոկեցին, սրբեցին ամբողջ քաղաքը, կերան, լափեցին ամեն ինչ, քիչ մըն ալ որ սպասենք՝ ալ ոչի՛նչ չի մնար մեզի: Քիչ մըն ալ մեզի: Կեցցե՛ ժողովուրդը, կեցցե՛ Նաղաշը: Ուժեղ բռունցք է պետք, Համբո՛ւ, ուժեղ բռունցք է պետք:

ՀԱՄԲՈ – Հը՛մմմ... (Մեկ թափով կքաշե կավը գլուխը, կդատարկե, կոնե սեղանին, կելլե ոտքի ու ձեռքերը կողքերուն դրած, ճոճուն քալվածքով կերթա դեպի ճակտի փողոցը: Իր մարդիկ ալ անոր ետևեն):

ԳԻՆԵՎԱՃԱՌԸ – Ապրի՛ Համբոն:

ԶԵՆՈԲ – Համբո՛ւ, մենք քեզի հետ ենք, աչքդ բա՛ց պահե:

ԳԻՆԵՎԱՃԱՌԸ – Խելքդ ի՞նչ կկտրե, Ձենո՛ր, բան դուրս պիտի գա՞ այդ տավար զենոդ տավարեն: Աստված անոր մարմինը ստեղծելու ատեն խեսքի է բռնվեր, գլուխ շինելու համար վերցուցած հողը մոռցեր է ու փակցուցեր է թներու մսին:

ՁԵՆՈՐ – Աստծու բաները անքննելի են, հարևա՛ն: Անոր գլուխը Աստված դրեր է իմ ու քու ուսին:

ԳԻՆԵՎԱՃԱՌԸ – Գիտե՞ս ինչ, Դարբինը չէ, բայց Ներկարարը շուն մարդ է, հանկարծ քիթը հոտ չառնե.բաներնիս բուրդ կդառնա:

ՁԵՆՈՐ – Այ խելքի՛ տոպրակ, աչք չունիս, ի՞նչ է: Դարբինն ալ, Ներկարարն ալ արդեն զույգ մը մաշված մաշիկ են, ինչ ոտքի ալ որ անցընես՝ պճեղները դուրս կիյնան. պետք է նետվին աղբյուր: Չե՞ս տեսներ ինչ որ կդառնա չորս կողմը: Պետք է նետվին աղբյուր: Բանը ա՛ն է, թե ով պիտի գա անոնց տեղը:

ԳԻՆԵՎԱՃԱՌԸ – Ուրեմն ես ու դո՞ւն:

ՁԵՆՈՐ – Եթե ամուր նստինք այդ տավարին մեջքը:

ԳԻՆԵՎԱՃԱՌԸ — Եթե ամուր նստինք ու ամուր խթենք:

ՁԵՆՈՐ – Հա՛, հերթը մերն է. վերջապես քիչ մըն ալ մե՛նք յուղոտինք, թե չէ այսպես մաշիկ կարելով, քոշ կարկտելով...

4

Ձախեն աղմուկով ու վեճով կմտնեն քսան-քսանըհինգ հոգի զանազան արհեստի աշկերտներ ու օգնականներ՝ տասը տարեկանեն սկսած մինչև հասուն մարդիկ:

ԽՈՒՄԲ ՄԸ – Նամարտ է ով երթա գործի: Նամարտ է ով երթա գործի:

ՄԵԿԸ – Կերթամ՝ ո՞նց չէ, վարպետիս կակալ քիթը վկա:

ՏՂԱ ՄԸ – (Պարելով) Ջա՛ն, ջա՛ն, քեֆ... Ալ ո՛չ ապտակ, աչ մշտի, ո՛չ ականջ քաշուկ, ո՛չ քացի, ո՛չ կսմիտ... ալ պրծավ, տփոցը պրծավ...

ՀԱՍԱԿԱՎՈՐ ՄԸ – Վարպե՛տ, գինի՛ բեր, գինի՛ բեր ինձի:

Գլխավոր խմբին մեջ աղմկոտ վեճ է, որոշ կլավին ընդհատ նախադասություններ:

ՁԱՅՆԵՐ – Դատարկ խոսքեր են:

- Ո՛չ, կե՛սը մեզի, կեսը մեզի:
- Ինձի ո՛ր մնա...

- Թողե՛ք որ խոսի:
- Վա՛հ, մե՛նք ալ մարդ ենք:

ՍՈՂՈՄՈՆ – (Թարմ երիտասարդ մը, խիստ նուրբ ու քնքուշ կազմով, գրեթե աղջկա գեղեցկությամբ, աչքերը կվառին, ձայնին մեջ դող, կցատկե քարե նստարանին վրա և ոգևորված) Ո՛չ, ո՛չ, ձեր բոլոր ըսածը կիսատ բաներ են: Լսեցե՛ք ինձի, լսեցե՛ք ինձի:

ՁԱՅՆԵՐ – Թողե՛ք, թողե՛ք խոսի Սողոմոն՝ը, Սողոմոն՝ը:

ՁԱՅՆ ՄԸ – Սողոմոն՛ն, խոսե՛:

ՍՈՂՈՄՈՆ – Ի՞նչ ըսել է՝ քառորդը մեզի, կամ կեսը մեզի: Հիմար խոսքեր են: Ամենքս կաշխատինք, ամեն մեկս մեր տարիքին ու կարողության համաձայն, ուրեմն հավասար ենք ամենքս: Սա հանցավո՞ր է, որ դեռ տղա է, կամ ա՞ն, որ դեռ սեփական իր գործը չունի: Ուրեմն ի՞նչ ըսել է վարպետ կամ աշկերտ: Չե՞ որ մեր վարպետները խլեցին բոլոր վաճառականներուն ունեցածը, ըսին՝ պետք չէ ըլլա հարուստ ու աղքատ, ինչո՞ւ պիտի ըլլա վարպետ ու աշկերտ:

ՁԱՅՆԵՐ – Այո՛, այո՛, ինչո՞ւ:

- Ո՛չ վարպետ, ո՛չ աշկերտ:

ՍՈՂՈՄՈՆ – Բոլորիս պետք է պատկանի խանութն ու ապրանքը.ինչպես աշխատանքը, այնպես ալ շահը: Ամեն մեկը լավ մը կուշտ պիտի ըլլա և տաք հագվի մարդավարի: Չե՞ որ՝ ամենուն փորն ալ միևնույն փորն է:

ՁԱՅՆԵՐ – Ամենուն փորը միևնույն փորը:

ՏՂԱ ՄԸ – (Խնդալով) Բոլոր փորերը իրար հավասար:

ՀԱՍԱԿԱՎՈՐ ՄԸ – Ձա՛յնդ, լակո՛տ:

ՄԵԿԸ – Կպահանջենք Սողոմոնի ըսածին պես: Վարպետ չենք ուզեր: Խանութը մեզի, ապրանքը մեզի, բոլոր շահը մեզի:

ԲՈԼՈՐԸ – Չե՛նք ուզեր, վարպետ չենք ուզեր:

ՄԵԿԸ – Կպահանջենք, կպահանջենք:

ՈՒՐԻՇ ՄԸ – Աղե՛կ, որ չտա՞ն:

ՍՈՂՈՄՈՆ – Չտա՛ն, ինչպե՛ս թե չտան: Կերթանք կառնենք, կխլենք: Իրենք ինչպե՞ս ըրին: Հիմա այլևս արդարություն է, հավասարություն:

ՁԱՅՆԵՐ – Արդարություն է, հավասարություն: Կեցցե՛...

ՈՒՐԻՇՆԵՐ – Սո՛ւս, սո՛ւս... (Դեպի խորքը նայելով) Սա ի՞նչ բան է:

5

Մթնած է բավականին:

Ճակտի փողոցին մեջ իրարանցում, կվազվզեն, շատերը դուրս կթափին տներեն ու խանութներեն:

ՇՇՈՒԿ – (Բերնե բերան) Դարբնի գլո՛ւխը: Դարբնի գլո՛ւխը:

Տեսարանի աջեն ներս կմտնե Համբոն իր հետևորդներով: Ջենոբը կերևա իր խանութի հարթակին: Տեսարանի ձախ կողմը աշկերտներն են: Իսկ խորքեն կհառաջանա Ժամկոչը՝ խոսելով գրգռված մեկ-երկու հոգիի հետ: Հետաքրքիր բազմություն մը անոնց խոսածը լսելու ջանքով անոնց ետևեն:

ԺԱՄԿՈՉԻ ԽՈՍԱԿԻՅՈՂ – (Ոգևորված) Ինքը ներկարա՞րը, ներկարա՞րը:

Երբ կհասնին գինետան առջևը՝ Ժամկոչը կանգ կառնե՝ ձեռքի լռություն ուզող շարժումով մը: Բոլորը կանգ կառնեն ու կլռեն:

ԺԱՄԿՈՉԸ – Ինկա՛վ զզվելի բռնակալը, Անիի քաղաքացինե՛ր, և հիմա իր գլուխը հովեն կերերա այս շենքի ճակտին, ուրկե կուզեր ձեզի, մեզի, բոլորիս իր ստրուկը դարձրնե: Մեր քաղաքի ամենեն շիտակ, ամենեն անձնավեր ու ամենեն քաջ մարդը հաջողեցավ փրկարար հարվածը իջեցընելու: Ջինվորներու մեծագույն մասը իր հետն են արդեն: Կեցցե՛ ժողովուրդի իսկական բարեկամը, մեր ազատության անքուն պահապանը: Կեցցե՛ ներկարար Արթինը:

ԺԱՄԿՈՉԸ ՇՐՋԱՊԱՏՈՂ ԽՈՒՄԲԸ – Կեցցե՛ մեր ներկարարը:

ՉԱՅՆ ՄԸ – Կեցցե՛ մեր փրկարարը:

ԺԱՄԿՈՉԸ – Կավետեմ քեզի, Անիի՛ ժողովուրդ, կատարվեցավ գուշակությունը. ահա՛ վարպետ Արթինի կերպարանքին տակ Արտավազը փրցուց իր շղթաները և դուրս եկավ ծեր Մասիսի այրերեն ու բերավ տենչալի ազատությունը ամենքին: Այլևս ամեն բան ժողովուրդի ձեռքով ու ժողովուրդի համար: Շնորհավորեցե՛ք իրար, ավետեցե՛ք բոլորին ու քե՛ք ըրեք, քե՛ք ըրեք ամբողջ գիշերը. ծախքը կհոգա գանձարանը:

Խժլտուք, խառն խոսակցություն:

ԺԱՄԿՈՉԸ ՇՐՋԱՊԱՏՈՂ ԽՈՒՄԲԸ – Կեցցե ներկարարը, կեցցե՛ գանձարանը:

ՄԵԿԸ – (Իր քովինին) Արտավազդը եկեր է վարչատո՞ւն, նե՞րսն է: Երթանք տեսնենք:
ՔՈՎԻՆԸ – Տո՛, սարսա՛ղ, Արտավազդ ըսածը քաջք է, քա՛ջք, ո՞նց պիտի տեսնենք:
ՆԱԽՈՐԴԸ – Հաա՞:

6

Աշկերտներուն ետևեն կլավի կնոջ սուր ու հիվանդոտ ծիծաղ մը: Աշկերտներեն մեկ-երկուքը կքաշվին ետ: Կերևա Հարճը, կարմիր լաթով մը մազերը կապած, երկու ձեռքերը կրծքին սեղմած՝ կխնդա: Հանկարծ կկտրե ծիծաղը, բարկացկոտ կնայի շուրջը վայրի նայվածքով, կցատկե քարե նստարանին վրա և կխոսի գրգռված ու գրգռող շեշտով մը:

ՀԱՐՃԸ – Ի՞նչ էք կեցեր ապուշի պես, բերաննիդ բաց: Չե՞ք տեսներ, որ ձեզի նորեն իշացնել կուզե, որ նորեն ցատկե ձեր կոնակը: Մի՛ խաբվիք, մի՛ խաբվիք: Այդ նոր գիշատիչը քանի դեռ չէ տեղավորվեր ձեր մարմնին վրա, ձեր հոգիին՝ վրա՛ տվեք, ջարդեցեք, սատկեցուցեք. ատոնք բոլորը միննույն են, նույն գազանը, երբ անգամ մը ուժը իրենց ձեռքն անցնի: Վազեցե՛ք, վաղը առտու արդեն ուշ կըլլա, ուշ...

ՎԱՐՊԵՏ ԶԵՆՈԲ – (Իր հարթակեն) Համբո՛, կլսե՞ս, Համբո՛, ինչ կխոսի այդ կինը: Աստված կխոսի իր բերնովը:

ՀԱՐՃԸ – Իսկո՛ւյն, իսկո՛ւյն, վազեցե՛ք, բռնեցե՛ք ու քաշ տըվեք անոնց մազերեն (Կքաշե իր գլխու կարմիր թաշկինակը, մազերը կթափին դեմքին ու ավելի կատաղի արտահայտություն կուտան, մինչ ինքը կխոսի շարժելով ձեռքի կարմիր թաշկինակը) Քաշեցե՛ք, փռեցե՛ք գետին, ձեր ոտքերուն տակ, մեր բոլորիս ոտքերուն տակ, հանե՛նք վերջապես մեր բոլորի վրեժը: Հերիք է, բոլո՛ր տերերը մեր ոտքերուն տակ, բոլոր, բոլոր իշխողները մեր ոտքերուն տակ:

ԱՇԿԵՐՏՆԵՐԸ – Այո՛, մեր ոտքերուն տակ, բոլո՛ր վարպետները մեր ոտքերուն տակ:

ՎԱՐՊԵՏ ԶԵՆՈԲԸ – Համբո՛, կլսե՞ս, ի՞նչ կպահանջեն ամենքը:

ՀԱՐՃԸ – Երթա՛նք, երթա՛նք, ավերենք իրենց տները, իրենց բները: Այրե՛նք, այրե՛նք իրենց բոլոր որջերը:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԿՈՂՄԵՐԵ – Այրե՛նք, այրե՛նք...

ՀԱՐՃԸ – Մինչև բոցերը երկինք չլիզեն, մինչև բոցերը ավեր չդիզեն՝ մեր ցավերուն հովացում չկա: Վազեցե՛ք, վառեցե՛ք ձեր ջահերը, ձեր մարիսերը, կրակները, վառեցե՛ք

ձեր վրեժը, ձեր այրող ռիսն ու կատաղությունը... Առա՛ջ, ամե՛նքս առաջ, հոս մարդ չմնա:

ՍՈՂՈՄՈՆ – Սո՛ւրբ ես դուն ու քու խոսքերդ՝ հայտնությունը երկնքի: Առա՛ջ ինկիր, սրբուհի՛, մենք բոլորս քու ետևեդ:

ԲԱԶՄՈՒԹՅՈՒՆԸ – Մենք բոլո՛րս, բոլո՛րս:

ՎԱՐՊԵՏ ԶԵՆՈԲԸ – Համբո՛ւ, դուն ալ: Մենք բոլորս քու ետևեդ:

ՀԱՄԲՈՅԻ ՇՐՋԱՊԱՏԸ – Մենք բոլո՛րս, բոլո՛րս:

ԺԱՄԿՈՉԸ – Կեցե՛ք, կեցե՛ք, դուք չգիտեք ինչ կընեք: Այդ խելագար կինը ձեր խելքը առավ: Չե՞ք տեսներ, անառակ կին մըն է, ցոփ ու խառնակյաց աղիճ մը:

ՍՈՂՈՄՈՆ – Ի՞նչ: Ո՞վ է ցոփ, ո՞վ է աղիճը. այս սուրբ աղջի՛կը:

ՈՒՐԻՇ ՍԸ – Ցոփը դուն ես, կա՛ղ շուն, դուն ես լկտին, անառակը:

7

Կհամարձակվի ժամկոչին վրա: Ժամկոչը շրջապատողները կվազեն պաշտպանելու: Հանկարծ Համբոն խոր ու խուլ մոնջյուն մը կարձակե ու կնետվի բազմության մեջ. բռունցքի մեկ հարվածով գետին կփռե ժամկոչը: Ճիչ, պոռոց ու փախուստ:

ԶԱՅՆԵՐ – Մեռա՛վ, մեռա՛վ: Փախե՛ք: Մարդ կըսպանեն, փախե՛ք:

ԶԱՅՆԵՐ – Ապրի՛ Համբոն, ապրի՛ Համբոն:

ԶԵՆՈԲ – Դե՛, տղա՛ք, առա՛ջ, շիտա՛կ վարչատուն. սատկեցընենք այն մյուսն ալ, այն մյուսը, այն խորամանկ ներկած աղվեսը:

ՀԱՐՃԸ – (Հափշտակված ու ինքնամոռ) Այո՛, առա՛ջ, առա՛ջ, բոցերուն մեջե՛ն: Երթա՛նք ու վառե՛նք, և ամեն ինչ անցնի բոցերուն մեջեն, պարող ու դարձող բոցերուն մեջեն, թեքվող, ոլորվող բոցերուն մեջեն. բոլորը, բոլորը բոցերուն մեջեն, բոլոր տերերը ու պալատները, իրենց քունջերը, իրենց որջերը, բոլո՛ր քաղաքը բոցերուն մեջեն: Կործանվի՛ այս անիծած քաղաքը, ա՛, կործանվի այս անիծած քաղաքը: Բոցերուն մեջեն, բոցերուն մեջեն...

ԲԱԶՄՈՒԹՅՈՒՆԸ – (Հարձի թևերեն բարձրացուցած, մեծ ոգևորությամբ ու հաղթանակով, ուղղվելով դեպի ճակտի նեղ փողոցին խորքը) Բոցերուն մեջեն... բոլոր

տերերը ու պալատները, իրենց քունջերը, իրենց որջերը, բոլորն անցրնենք բոցերուն մեջեն, բոցերո՛ւն մեջեն, բոցերուն մեջեն...

Կմնա միայն ժամկոչի դիակը գետնին:

ՉՈՐՐՈՐԴ ԱՐԱՐ

ԱՌԱՋԻՆ ՏԵՍԱՐԱՆ

ԸՆԴԱՐՁԱԿ ՄՐԱՀ ՄԸ ՊԱՀԼԱՎՈՒՆԻ ՊԱԼԱՏԻՆ ՄԵՋ

Սրահը մեկ-երկու սյունով բաժնրված է ետևի մասեն, ուր սանդուղներու գլուխն է և գլխավոր մուտքը: Կողմնակի դռներ աջեն ու ձախեն:

1

Սանդուղի գլխուն քանի մը զինվոր իբրև պահակ: Վրացի զորավարն ու վրացի գնդապետ մը կեցած են իրար քով սպասողական: Խորքի սանդուղներեն ծանր կբարձրանա Իշխան Պահլավունին. ետևեն՝ պաշտոնյա մը:

Բոլորը զինվորական բարև կուտան:

ԻՇԽԱՆ ՊԱՀԼԱՎՈՒՆԻ – Բարի օր ու բարի լույս իմ թանկագին հյուրերուս: Կցավիմ, որ ամեն բան ավեր է ու կողոպտրված պալատիս մեջ, ինչպես որ կտեսնեք, և ես անկարող ձեր ճաշակին ու սովորություններուն հարմար ու վայել դյուրություններ ընծայելու: Առայժմ պիտի գոհանանք, ինչ որ կա, մինչև որ ապարանք մը կարողանամ քիչ-շատ կահավորել ու դնել ձեր տրամադրության տակ:

ԶՈՐԱՎԱՐԸ – Մենք շատ շնորհակալ ենք, Իշխա՛ն, ձեր հարկեն, ձեր պատիվեն ու ձեր հյուրասիրութենեն: Իզուր կգանգատիք, մեզի ոչինչ պակաս չէ եղած: Եվ սքանչելի ալ քնացանք:

ԻՇԽԱՆԸ – Այդ մեկում չեմ զարմանար: Վերջին օրերու արագ արշավեն, կռիվներեն ու հոգնութենեն ետքը ձեր արդար իրավունքն է քունը: Զորավա՛ր, ո՛չ ես և ո՛չ ալ այս քաղաքը այլևս երբեք մոռնալու չենք այն սրտագին օգնությունը, որ վրացի զորքը ցույց տվավ: Այս լիակատար ու արագ հաջողությունը ես կպարտիմ քու և քու զորքիդ արի քաջությանը, զորավա՛ր:

ԶՈՐԱՎԱՐԸ – Այս լիակատար ու արագ հաջողությունը մենք կպարտինք քու խորհուրդներուդ ու փորձառությանդ, Իշխա՛ն:

ԻՇԽԱՆԸ – Դեսպաններս վաղը կհասնին Դավիթ թագավորին ավետելու ուրախ լուրը: Քաղաքը լիովին մեր ձեռքը, խռովարարները ջարդուբուրդ, սինլքորը փախատական, ապստամբության հրդեհը մարած, և ժողովուրդը բերկրանքի մեջ իր ազատության համար: Անի քաղաքը այսօրվրնե սկսած կգտնըվի Դավիթ մեծ թագավորի քրիստոնեական վերին հովանիի տակ:

ԶՈՐԱՎԱՐԸ – Երջանիկ ենք իմ թագավորս ու ես, որ կրցանք մեր օժանդակությունը բերել քեզի, Իշխա՛ն, և հայ ժողովուրդին:

ԻՇԽԱՆԸ – Անհուն շնորհակալ եմ և խնդրեմ առայժմ ներող ըլլաք, որ հարկադրված եմ ձեզի թողնելու: Գիտե՛ս, որ դեռ գործ շատ կա կատարելու:

ԶՈՐԱՎԱՐԸ – Խնդեմ, Իշխա՛ն, խնդրեմ:

ԻՇԽԱՆԸ – (Աջեն դուրս):

2

ԳՆԴԱՊԵՏԸ – Կտեսնե՞ս խոսվածքը, շեշտը, ինքզինքը պահելը: Մցիսեթի պալատին մեջ բոլորովին ուրիշ տեսակ էր: Աքլորը քաջ է իր բունին մեջ:

ԶՈՐԱՎԱՐԸ – Բայց իր բունի պարիսպներուն վրա մե՛ր գորքն է թառած ու իր բունի միջնաբերդն ալ՝ մե՛ր գորքին ձեռքը:

ԳՆԴԱՊԵՏԸ – Հա՛, բայց ան մեզի բերեր է, որ մենք կռվինք, ինքը իշխե: «Վրաց թագավորի վերին քրիստոնեական հովանիին տակ». չլսեցի՞ր, գոլորշիացանք, ամպերուն հասանք:

ԶՈՐԱՎԱՐԸ – Համբերությո՛ւն...

ԳՆԴԱՊԵՏԸ – Հայ է, Զորավա՛ր, մի՛ մոռնար:

ԶՈՐԱՎԱՐԸ – Ահա՛ կեցած եմ ես հոս ու ինձի հետ ալ վրացի գորքը ու կըսեմ քեզի՝ այլևս ո՛չ ես դուրս կուգամ հոսկե, ո՛չ ալ վրացի գորքը:

ԳՆԴԱՊԵՏԸ – Եթե այդ հայը արգելք չդառնա:

ԶՈՐԱՎԱՐԸ – Թե արգելք դառնա՝ մեջտեղեն կմաքրենք: Մե՛րը պիտի ըլլա այս սքանչելի հարուստ քաղաքը, մե՛րը պիտի ըլլա, ինչ գնով ալ ուզե ըլլա: Եվ գիտե՛ս ինչ

հեռանկարներ կրացվին աչքիս առջևը. Վրաստանի սահմանները ետ-ետ կփախչին սուրիս առջևն և մինչև ո՞ւր, մինչև ո՞ւր, ո՞վ կրնա ըսել: Մեծ հաջողություն պարզեց Աստված մեզի:

ԳՆԴԱՊԵՏԸ – Որու համար, Ջորավա՛ր, կարծեմ արժե, որ մեկ-երկու գավաթ:

ԶՈՐԱՎԱՐԸ – Ա՛, Պահլավունի իշխանի գինին, ա՛յ, ասոր ըսելիք չունիմ, պատվական բան է. իր ծածուկ նկուղներն, որոնց մուտքը մեր արդար ու բարի Աստվածը կարծես անձամբ ինքն է պահպաներ մեզի համար գռեհիկ ամբոխի սրբապիղծ հպումն:

ԳՆԴԱՊԵՏԸ – Գինին լավն է, գեշ չեն և աղջիկները, ճաշակիղ պիտի գան:

ԶՈՐԱՎԱՐԸ – Հա՞, արդեն համը առեր ես:

ԳՆԴԱՊԵՏԸ – Աստված որ հաջողությունը տա, հայտնի բան է, երկու ձեռքով կուտա:

ԶՈՐԱՎԱՐԸ – (Անոր ուսը ծեծելով) Երթանք, խմենք մեր ամեն տեսակի հաջողություններուն կենացը... (Ծաղրով) Պահլավունի նկուղներու հին ու ծածուկ գինիեն...

ԳՆԴԱՊԵՏԸ – Որ արդար ու բարի Աստվածը անձամբ է պահպաներ մեզի համար: (Խոսելով կիջնեն միասին ճակտի սանդուղներեն):

3

Ձախեն կմտնե պաշտոնյա մը, ետևն՝ Հարճը: Պաշտոնյա կերթա դեպի աջի մուտքը, կբանա դուռը, ուրկե քիչ մը ետքը դուրս կուգա Իշխան Պահլավունին:

ԻՇԽԱՆԸ – (Պահ մը շեշտ կինը դիտելեն ետքը) Ինձի անձամբ տեսնել ես ուզեր:

ՀԱՐՃԸ – (Գլխով կընե):

ԻՇԽԱՆԸ – Ըսեր ես՝ կարևոր բան ունիս հայտնելու:

ՀԱՐՃԸ – (Գլխով կընե):

ԻՇԽԱՆԸ – Իսկ դուն ո՞վ ես:

ՀԱՐՃԸ – (Լուռ է):

ԻՇԽԱՆԸ – Խոսե՛:

ՀԱՐՃԸ – Գիտեմ, եկեր ես վրեժ լուծելու: Բարի՛ ես եկեր:

ԻՇԽԱՆԸ – Ի՛նչ:

ՀԱՐՃԸ – Երկու օր է, որ եկեր ես և երկու օր է, որ արյունը կհոսի, և երկու օր է, որ բանտերը կլեցվին. վրեժը լա՛վ բան է, բարի՛ էս եկեր: Ես ալ եկեր եմ ահա՛ քեզի օգնելու:

ԻՇԽԱՆԸ – Օգնելո՞ւ:

ՀԱՐՃԸ – Ես կուտամ քեզի քու բոլոր թշնամիներուդ անունը, որ արյունը հոսի ու բանտերդ լենան, և շա՛տ-շատ է անոնց թիվը. չի խնայես, չարժե՛ն, որ խնայես:

ԻՇԽԱՆԸ – Անվանե՛ տեսնեմ:

ՀԱՐՃԸ – Նախ պայման մը:

ԻՇԽԱՆԸ – Կլսեմ:

ՀԱՐՃԸ – Կա աստուծոց մեջ մեկը, որուն ձեռք չես տալու. միա՛յն մեկը: Խո՛ւք պիտի տաս:

ԻՇԽԱՆԸ – Քու ի՞նչդ է:

ՀԱՐՃԸ – Ի՞մ: Ոչի՛նչ:

ԻՇԽԱՆԸ – (Ժպտուն) Ոչի՞նչ: Իսկ ինչ է քու անունդ, հարցուցի քեզի:

ՀԱՐՃԸ – Ամենքը ինձի կկանչեն հարձ:

ԻՇԽԱՆԸ – Ա՛... դո՞ւն ես այն նշանավոր հրձիգը: Մենք կփնտրեինք քեզի:

ՀԱՐՃԸ – Ե՛ս եմ վառեր, այո՛, բոլոր այն տխմար ու վախկոտ մարդոց սրտերը, ե՛ս եմ վառեր անոնց հոգիներուն մեջ վրեժն ու կատաղությունը, ե՛ս եմ վառեր ձեր բոլոր պալատներն ու տները, գազաններու այդ զզվելի բունները: Ե՛ս, ի՛մ ձեռքիս գործն է այդ բոլորը: Հարցո՛ւր ու տե՛ս, այդ բոլորին մեջ Նաղաշը ոչ մեկ դեր ունի:

ԻՇԽԱՆԸ – Ա՛խ, դուն կխոսիս այն կեղծ մարգարեի մասի՞ն:

ՀԱՐՃԸ – Քեզի կըսեմ՝ ես եմ ըրեր ու լուծեր եմ վրեժս. հիմա ալ ահա՛ եկեր եմ քեզի. կուզես՝ շինե՛ ինձի քու վրեժիդ գործիքը. կուզես՝ գա՛րկ վրեժդ իմ գլխուս, իբրև քու ամենեն անկուշտ թշնամիդ, որովհետև զզվելի ես դուն ալ ինձի համար այնպես, ինչպես բոլոր մյուսները: Բռնե՛լ տուր ինձի, կախե՛, սպանե՛, թափե՛ իմ վրաս քու բոլոր կատաղությունդ, իրավո՛ւնք ունիս: Բայց հարգե՛ պայմանդ. բա՛ց թող Նաղաշը, ձեռք մի՛ տար անոր:

ԻՇԽԱՆԸ – Այդպե՛ս, լա՛վ: (Ձեռքի նշան մը կընե պաշտոնյային, որ կհեռանա սանդուղներեն վար):

ՀԱՐՃԸ – Եվ ինչո՞ւ ես բռներ, ան ի՞նչ է ըրեր: Դուն չգիտես, (Հեգնոտ) ան շինե՛լ կուգե միայն, շինել ու կառուցել: Քանդողը, այրողը և սպանողը մե՛նք ենք, մե՛նք, ես ու դուն:

ԻՇԽԱՆԸ – Եթե իրավ այդպես կսիրես ու կցանկաս, որ Նաղաշը ապրի, լա՛վ, ազատե՛:

ՀԱՐՃԸ – Ե՞ս:

ԻՇԽԱՆԸ – Թող ե՛տ առնե իր ըսածները: Ահա՛ կբարձրանա, գնա՛ դեմը ու համոզե՛, թող ուրանա՛ իր հիմար Արտավազը, և ես կխոստանամ՝ կապրի ի՛նքը, կապրիս դո՛ւն: Գնա դե՛մը:

Հարճը սաստիկ հուզումով կքաշվի ետ-ետ: Խորքեն կլսվի շղթաներու շոինդը. սանդուղներեն ծանր կբարձրանա Նաղաշը ձեռքերն ու ոտքերը շղթայված: Երկու կողմեն մեյ-մեկ զինվոր, ետեն՝ պաշտոնյան:

Նաղաշը կուգա շիտակ Իշխանին դեմը կանգ կառնե առանց շուրջը նայելու:

ԻՇԽԱՆԸ – Առա՛ջ եկուր, կի՛ն: Առաջին խոսքը քուկդ է:

Նաղաշ ծանր կդարձնե գլուխը Հարճի կողմը, և երկուքը վայրկյան մը շեշտ կնային իրար լուռ ու անշարժ: Հարճը դողդոջուն քայլ մը կընե դեպի Նաղաշը և հանկարծ բուռն շարժումով կնետվի գետին անոր առջևը և բարձրացնելով անոր ձեռքերուն երկար շղթան, թափով կսեղմե շրթունքին:

Ամենքը մռայլ ու լուռ:

ԻՇԽԱՆԸ – Լա՛վ, հերի՛ք է: Ելիր: Կըսպասեմ խոսքիդ:

ՀԱՐՃԸ – (Հանկարծ վեր կթռչի ու դառնալով դեպի Իշխանը, այլակերպ խոսվածքով) Դուն հաղթեր ես, դուն հաղթող ես ու եկեր ես, դուն տերն ես. ըրե՛ ինչ որ կուգես, ըրե՛ ինչ որ կրնաս, ազատ ես: Բայց ա՛ն թո՛ղ ապրի, անոր ձայնը թո՛ղ որ ապրի, ապրի մեր մեջը ու մեր հոգիներու խորքը: Ի՞նչ վնաս քեզի. անոր ըսածը չկա հիմա ու չի կրնար ըլլար. ձայն մըն է, երգ մը, անուշ եղանակ մը, նո՛ր, աղվոր, հեռավոր: Դուն իրավունք չունիս մարելու այդ ձայնը, դուն իրավունք չունիս խեղդելու, մեռցնելու հոգիի ամեն շարժում, ամեն ձգտում և չե՛ս կրնար. անոր խոսքը մեր բոլորի հոգիներեն է, որ կուգա, և քո՛ւ, և քու հոգիեդ, չէ որ դուն ալ մարդ ես: Հանե՛լ տուր, հանե՛լ տուր իր շղթաները, թող երթա՛, ապրի՛: Քեզի մարմին է պետք, քեզի մարմին է պետք, որ հոշոտես, մարմին, որ տիրես, մարմին, որ վայլես. ահա՛ մենք բոլորս, մենք բոլորս միս քեզի...

ԻՇԽԱՆԸ – (Պաշտոնյային) Հեռացո՛ւր այդ մոլեգնած բանդագուշող կինը: Եվ կհսկես վրան:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ – (Բռնելով Հարճի թևեն) Քալե՛:

ՀԱՐՃԸ – Ե՛ս... ես կուգամ, ես կուգամ: Մենք ի՛նչ, մենք բոլորս իրեն միս, մենք բոլորս մի՛ս իրեն, մենք բոլո՛րս միս իրեն:

Կիջնեն սանդուղներեն վար:

6

ԻՇԽԱՆԸ – Դուն... դուն շատո՞նց է, որ կճանչնաս այդ կինը:

ՆԱՂԱՇ – (Կեցած է շիտակ, թեթև մը գլխահակ ու լուռ):

ԻՇԽԱՆԸ – (Հեզնոտ) Ասո՞նց ձեռքովն է, որ փրցընել կուզես Արտավազդի շղթաները: Արտավազդի շղթաները դուն խորտակել չե՛ս կրնար, բայց ես կրնամ խորտակել քո՛ւ շղթաներդ: Հանեցե՛ք իր շղթաները:

Ջինվորները կաշխատին, ու շղթաները շոինդով կիյնան դաստակներեն ու ոլոքներեն: Իշխանը ձեռքի շարժում մը կրնե, և զինվորները շղթաներուն հետ կելլեն դուրս, ճակտեն:

7

ԻՇԽԱՆԸ – Նաղաշ Նաթա՛ն, դուն խելոք մարդ ես և երկար խոսքերը կկարծեմ ավելորդ են մեր մեջը: Ես եկեր եմ կարգն ու կանոնը վերահաստատելու: Դուրսի կարգն ու հանգիստը ես կբերեմ. ա՛տ իմ գործս, բայց հոգիներու մեջ, ուր դուն ձգեցիր շփոթը, դո՛ւն պետք է բերես կարգն ու հանգիստը: Ատ կպահանջեմ ես քեզմե, ատ նաև կըլլա ամենեն շիտակ և միա՛կ ճամփան ծանր հանցանքդ քավելու:

ՆԱՂԱՇ – Ի՛նչ է ուզածդ:

ԻՇԽԱՆԸ – Արտավազդը խառնակիչ մըն է, ըմբոստ մը, անհնազանդ ու մեծամիտ արքայորդի մը, նախանձոտ ու անիծված գավակ մը. իր արդար պատիժն է, որ կկրե ան Մասիսի խորունկ խորքերուն տակը, և հոնկե երբե՛ք, երբեք դուրս գալու չէ, չար սպառնալիք մըն է մարդկության համար անոր դուրս գալը և խանգարում կյանքի կարգ ու կանոնին: Այսպե՛ս է ըսեր ի՛նքը ժողովուրդը, այսպե՛ս են ըսեր դարերը, այսպես պիտի ըսես և դո՛ւն: (Լուռ): Գնա՛, բացատրե՛, որ քեզի թյուր են հասկըցեր, գտիր ձև մը, Tatron-drama.am

հնարող մարդ ես, բայց հոգիներուն շփոթը պետք է հանդարտես: Եթե համաձայն ես՝
բաց են առջևդ բոլոր դռները: (Լուռ): Խոսե՛:

ՆԱՂԱՇ – Կանչե՛ ծառաներդ:

ԻՇԽԱՆԸ – Համաձայն ես:

ՆԱՂԱՇ – Բերե՛ն շղթաներս:

ԻՇԽԱՆԸ – (Կատղած) Ո՛չ, այս անգամ հարցը շղթայով չի վերջանար: Լա՛վ
մտածե.ես տերն եմ այս քաղաքին, տերն եմ քու ամբոխին, տերն եմ քու Արտավազդին և
քու անձին և այն կնոջը, որ ոտքերուդ տակ ինկեր էր գետին: Ըմբռնե՛, որ հոս կատարվի
պիտի իմ կամքը: Եթե ընդդիմանաս՝ ո՛չ թե շղթա, մա՛հ կըսպասե քեզի. կփնտրեմ
ամենեն զգվելին, ամենեն անարգը, ամենեն անգուրբը մահերուն մեջեն, և՛ քեզի, և՛ այդ
կնոջը: Եվ չերևակայե՛ս, թե կարբանաս. գիտցի՛ր, չեմ թողներ, որ նահատակ խաղաս:
Այնպես կընեմ, որ անեծքով հիշեն ամենքը քու անունդ ու նգովք կարդան վրադ
դարերը: (Լուռ): Իմաստո՛ւն եղիր, կատարե՛ ինչ որ կըսեմ քեզի, և կապրիս
իշխանավայել. դիրքեդ, կյանքեդ ու վայելքեդ պակաս չըլլար ոչինչ: Մենք միայն անգամ
մը կծնինք. վայլե՛ կյանքը և վերցո՛ւր ինչ որ բախտը բերեր է ոտքդ, եթե հիմար չես: Այդ
կինը, հավա՛տս վկա, գեղեցիկ կին է. կտեսնեմ, որ ճաշակ ունիս: (Լուռ): Ուրեմն վճռե՛:
(Լուռ): Որոշումիդ կսպասեմ: (Քիչ մը վերջը գրգռված): Չե՞ս լսեր, քեզի կըսեմ: Արժանի
չես համարեր ինձի և քու պատասխանիդ, հա՞՛: Տո՛ւն, շո՛ւն, ո՞վ ես դուն, ի՞նչ ես որ դուն,
որ այդպես խրոխտ կնայիս վրաս վերերեն: Մարդու տեղ դրի քեզի ու երես առիր.
այդպես են բոլոր ստրուկները: Անասունի լեզվով պետք է խոսվի քեզի պեսին հետ, որ
պատասխան տաս: (Կատղած և ինքզինքը զսպելու անկարող): Շո՛ւտ, խոսե՛, խոսե՛
իսկույն, պատասխան տուր, խոսե՛... թե չէ հիմա կնետեմ քեզի ոտքերուս տակը,
կփշրեմ ոսկորներդ, կջարդեմ, կճարճատեմ, քու... քու...: (Հետզհետե վրան երթալով,
մինչ Նաղաշ կեցած է միշտ տխուր, հանգիստ, անշարժ): Խոսե՛, խոսե՛, պատասխա՛ն
տո՛ւր, քեզի՛ կըսե՛մ պատասխա՛ն տո՛ւր...: Պիտի խոսի՞ս... (Ամուր սպտակ մը
կիջնե): Ասիկա առայժմ առնելիքիդ բեհը: Կպատասխանե՛ս, կկակուղնաս ու
կպատասխանե՛ս. ես քեզի պատասխանել կուտամ: Կտեսնե՛նք, կտեսնե՛նք հիմա՝ որո՞ւ
կամքը պիտի հաղթե, ի՞մ թե քո՞ւ... Հիմա՛, հիմա, այս վայրկյանիս, երբ միսերդ կտոր-
կտոր փրցնեն... (Արագ դեպի ճակտի սանդուղները ու վար):

Տեսարանը դանդաղ կրսկսի փակվիլ երկու կողմեն, պահ մը ցույց տալով իր երկու փեշերուն մեջ միայն Նադաշի կերպարանքը, որը միշտ անշարժ կեցած է կարեկցոտ դեմքով:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԵՍԱՐԱՆ

ՀՐԱՊԱՐԱԿ ՊԱՀԼԱՎՈՒՆԻ ՊԱԼԱՏԻՆ ԱՌՁԵՎԸ

Ճակատը պալատի մուտքն է, որ կպահպանե ջոկատ մը զինվոր: Ձախ՝ պատվանդանի նման քարե փոքր բարձրավանդակ:

Բազմությունը, այր ու կին, մեծ ու փոքր, ամեն աստիճանի ու դիրքի, կմտնեն ու կելլեն աջեն, ձախեն՝ քանի մը ուղղությամբ:

Մեկ կողմ խմբավածեն հինգ-վեց բարեկեցիկ քաղաքացի:

Ա ՔԱՂԱՔԱՅԻ–Մե՛ծ մարդ է, մե՛ծ մարդ:

Բ ՔԱՂԱՔԱՅԻ – Ինչպե՛ս ալ համոզեց վրացիները. դյուրին բան չգիտնաս, մեծ արվեստ է հարկավոր:

Գ ՔԱՂԱՔԱՅԻ – Դավիթ թագավո՞րս որն է. մեր Իշխանը Բյուզանդիոնի կայսեր անգամ քիթեն բռնած կպտտոցրնե:

Ա ՔԱՂԱՔԱՅԻ – Շաբաթվան մը մեջ, տե՛ս, ինչպե՛ս մաքրեց ամբողջ քաղաքը և ամբողջ շրջակայքը: Երկաթե կամք ունի:

Գ ՔԱՂԱՔԱՅԻ – Եվ երկաթե բազուկ:

Դ ՔԱՂԱՔԱՅԻ – Աստվա՛ծ իմ, ի՞նչ պիտի ըլլար մեր վերջը այդ սանձերը փրցուցած սրիկաներուն ձեռքեն, եթե վրա չհասներ:

Բ ՔԱՂԱՔԱՅԻ – Երազ ըլլա կարծես այն բոլոր սարսափները. ճիվաղային երազ մը:

Գ ՔԱՂԱՔԱՅԻ – Իսկ ո՞ւր են հիմա: Քիթերնին թող դուրս հանեն տեսնենք: Սմբեցա՛ն, ավազակնե՛րը:

Բ ՔԱՂԱՔԱՅԻ – Կեցի՛ր, կհանե՛նք, տեղը կհանե՛նք, այնպես հո՛ւպ տանք հիմա անոնց կոկորդը, այնպես չոքե՛նք անոնց կրծքին, որ մյուս անգամ...

Դ ՔԱՂԱՔԱՅԻ – Հա՛, Ռոմա՛ն, ճիշտ է, դուն շատ տուժեցիր:

2

Երկու հոգի կմոտենան խոսողներուն:

Ա ՆՈՐԵԿԸ – Իսկ ե՞րբ պիտի դուրս հանեն այդ մահապարտ շունը:

Ա ՔԱՂԱՔԱՑԻ – Մենք ալ ձանձրացանք, երևի շուտով:

Ա ՆՈՐԵԿԸ – Բայց արդեն մթնելու վրա է, կիրամուտք իրիկունով, ամեն մարդ տուն կուզե երթա:

Բ ՆՈՐԵԿԸ – Չե՛ն երթար: Այսպես տեսարան ամեն օր չըլլար: Տեսա՞ք խարույկը. ոչ թե մեկ հոգի, ամբողջ վաշտ մը կարելի է վառել այդքան ցախով:

Դ ՔԱՂԱՔԱՑԻ – Չըլլա՛ փայտը կմեղքընաս: Գիտե՛ս այս տարի դուն շա՛տ սուղուցիր քու փայտիդ գինը:

Ա ՆՈՐԵԿԸ – Բայց ի՞նչ թամաշա է ըլլալու: Ո՞ղջ-ողջ պիտի այրեն:

Բ ՆՈՐԵԿԸ – Բա ինչ, մորթեն ու ե՛ տքը: Ալ այդքան փայտը ինչո՞ւ էին փչացընելու:

Ա ՔԱՂԱՔԱՑԻ – Խոնիլ սկսան: Երևի դուրս կբերեն:

Գ ՔԱՂԱՔԱՑԻ – Հա՛, հա՛, երևի հանեն պիտի:

Բ ՔԱՂԱՔԱՑԻ – Ի՛նչ բազմություն է, է՛:

ԲԱՄԲ ԶԱՅՆ ՄԸ – (Պահանջկոտ) Մահապա՛րտը... մահապա՛րտը...

ԲԱՐԱԿ ԶԱՅՆ ՄԸ – Շո՛ւտ ըրեք: Տեսքին կարոտ ենք մնացեր:

Ընդհանուր հռիռոց:

Դարպասի դռներեն մեկը թեթև մը ետ կերթա:

ԲԱՅԱԿԱՆՉՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ – Ա՛... Օհո՛... վերջապե՛ս...

3

Դարպասի բացված նեղ ճեղքեն դուրս կուզա մունետիկը և ետևեն պաշտոնյա մը: Պաշտոնյան կբարձրանա քարե պատվանդանը, մունետիկը կմնա վարը ու ձեռքի ճիպոտը վեր կբարձրացնե:

ԲԱԶՄՈՒԹՅՈՒՆԸ – (Ալիք-ալիք) Սը՛ս... սը՛ս... սը՛ս... սո՛ւս...

ՄՈՒՆԵՏԻԿԸ – Անիի բախտավոր քաղաքացիներ, ձեզի հիմա պիտի խոսին ձեր բարի ու բարերար տիրոջ անունեն. ձեզի կխոսին Պահլավունի Վահան Իշխանի անունեն: Լո՛ւտ, ժողովո՛ւրդ, լսե՛:

Լռություն:

ՊԱՇՏՈՆՅԱՆ – Ամենեն առաջ կհայտնեմ ձեզի մեր պաշտելի Իշխանի սերն ու խնամքը: Իր բոլոր մտածումները ձեր բարեկեցությունն է ու մեր քաղաքի բարգավաճումը: Որպեսզի ձեր վիճակը թեթևցնե, ահա՛, կշնորհե ձեզի բոլոր հետևյալ տուրքերը, մաքսերը, բաժերը, հասերը, ինչպես և այս տարվան հարկերուն կեսը:

ԲԱԶՄՈՒԹՅՈՒՆԸ – Կեցցե՛ Իշխանը:

ՊԱՇՏՈՆՅԱՆ – Շատ կցավի ու կարյունի մեր ազնիվ Իշխանի հայրական սիրտը, որ այսքա՛ն-այսքան զոհեր հարկ եղավ կարգն ու օրենքը վերահաստատելու համար: Իսկ դեռ կենդանի մնացած հանցավորներու դեմ՝ Իշխանը կուզե ներող ըլլա ու երկայնամիտ, մանավանդ որ անոնք բոլորը արդեն իրենք կրզգան, թե ինչպես չարաչար խաբված են եղեր: Իշխանի բանալ տրված քննությունը ցույց տրվավ, որ այն բոլորը ինչ որ կատարվեցավ, էապես մեկ մարդու մը սարքած մեքենայությունն էր: Ոմն Նաղշարար Նաթան անիծյալ անունով, որ օգտըվելով ժողովրդի բարի միամտութենեն լուր է տարածեր, թե ինքը կապ ունի դներուն հետ և պիտի տա ամենուն ոսկի ու գանձեր, և ամենքը պիտի դառնան իշխան, թագավոր, կայսր, ամե՛նքը: Եվ ահա՛ դուք ձեր բարի աչքերովը տեսաք, թե ի՞նչ դուրս եկավ դներու այդ բարեկամութենեն, տեսա՛ք հոսած արյունը, վառված տուները, անվերջ սանձարձակությունը, կողոպուտն ու հափշտակությունը օրը ցերեկով և անվերջ կռիվները այս վերջին ամիսներուն. տեսա՛ք:

ԶԱՅՆԵՐ – Անիծվի՛, անիծվի՛...

ՊԱՇՏՈՆՅԱՆ – Բայց դուք չտեսաք ու չէիք կրնար տեսնել, ինչ որ հիմա մեջտեղ հանեց կատարված մանրակրկիտ քննությունը: Որոշված է եղեր, որ այլևս ոչ ոք չունենա իր ընտանիքը, իր կինը. բոլորի կանայքը բոլորին...

ԲԱԶՄՈՒԹՅՈՒՆԸ – Լիրբը... անամո՛թ... լկտի՛...

ՊԱՇՏՈՆՅԱՆ – Արդեն հաստատված է, որ ամեն գիշեր հավաքումներ են ունեցեր գաղտնի տեղեր՝ ցոփ կնիկներ ու պոռնիկներ իրենց հետը՝ մինչև լույս խառնակյաց շվայտությամբ: Եվ այդ բոլոր խառնակեցության գլուխը իր նշանավոր տարփուհին:

ԶԱՅՆ ՄԸ – Ո՞վ... ո՞վ...

ՊԱՇՏՈՆՅԱՆ – Էմիրի հին հարճը:

ԶԱՅՆԵՐ – Հարճը՛... Հարճը՛...

ՁԱՅՆ ՄԸ – Ես չեի՞ ըսեր, ես չեի՞ ըսեր:

ՊԱՇՏՈՆՅԱՆ – Հա՛, Հարճը, ան, որ կախարդությամբ կըզբաղվի ու բժժանքով.ձեր աչքովը տեսաք, երբ մազերն ու կուրծքը բաց եղբայրը եղբոր դեմ կգրգռեր, երիտասարդները խելքե կհաներ ու ամեն ինչ վառել կուտար, որպեսզի այդ բոլոր մոխիրներուն, խառնակության ու անառակության վրա թագավորեն իրենք երկուքով՝ սուտ մարգարեն ու պոռնիկ հարճը:

ՁԱՅՆ ՄԸ – Աստծու կրակը երկուքի գլխուն:

ՊԱՇՏՈՆՅԱՆ – Այո, Աստծու կրակը երկուքի գլխուն: Ճիշտ է քու դատաստանդ, ժողովուրդ. մեր իմաստուն Իշխանն ալ փրկելու համար ձեզի դներու ու կախարդներու դյութեն ու հմայքեն, պահպանելու համար ձեր զավակները տիղմերու մեջ թավալելեն՝ վճռեց, որ այդ հանցապարտ գարշելի զույգը հանձնըվի խարույկին:

ԲԱԶՄՈՒԹՅՈՒՆԸ – Խարույկի՛ն... խարույկի՛ն...

ՁԱՅՆԵՐ – Դո՛ւրս բերեք, դո՛ւրս բերեք:

ՊԱՇՏՈՆՅԱՆ – Եվ այլևս վերնա չարը մեր մեջեն, անցնի անեծքը մեր քաղաքին վրայեն, դադրի խեռն ու խռովքը, չքանա անիշխանությունը և տարածե ամենուս վրա իր ամուր ու պահապան բազուկը Աստուծմե ընտրված Պահլավունի Իշխանը:

ԲԱԶՄՈՒԹՅՈՒՆԸ – Ամե՛ն:

ՁԱՅՆԵՐ – Մահապա՛րտը, մահապա՛րտը:

ՊԱՇՏՈՆՅԱՆ – Բացե՛ք դարպասները, և թող շարժըվի թափորը դեպի խարույկ:

ԲԱԶՄՈՒԹՅՈՒՆԸ – Դեպի խարո՛ւյկ, դեպի խարո՛ւյկ:

4

Բազմությունը նախ լարված ու հետաքրքիր կլիուժե դեպի բացվող դռները, բայց դուրս շարժըվող թափորին առջևը երկուքի կճեղքվի ու ճամփա կուտա: Թափորը կուղղըվի քիչ մը դեպի առաջ և աջ կողմեն կելլե դուրս:

Թափորի առջևեն կերթան մեկ-երկու տասնյակ զինվոր, անոնց ետևեն կուգան ութը լուցիքներ կարմիր հագուստներով, խոշոր ու վառ ջահերը ձեռքերնուն, որոնք դալուկ-կարմիր լույսով կը գունավորեն արդեն զգալի դարձած մութը: Լուցիքներուն ետևեն հոգևորական մը սներու մեջ, ձեռքը փղոսկրե խաչելություն: Հոգևորականին ետևեն

կուգան մահապարտները՝ երկուքն ալ երկար ճերմակ շապիկներ հագած, գլխաբաց ու հերարձակ, ոտքերնուն շղթա, առանձին թելով մըն ալ երկուքը կապված են իրարու, երկու քայլ իրարմէ հեռու և իրար ետևէ, առջևէն Նադաշը, ետևէն Հարճը: Թափորը կփակէ վաշտ մը գորք:

Նադաշը ամբողջ ճամփին խիստ հանգիստ է, տխուր ու ցաված դեմք ունի. շրթունքները սեղմ, աչքերը հառած իր առջևը: Հարճը, ընդհակառակը, սաստիկ գրգռված, դեմքի և ուսերու հանկարծական ցնցումներով, քանի մը անգամ կանգ կառնէ հոգնածի պէս, տեղ-տեղ վախով ետ կքաշվի իր դեմ եղած սպառնալիքներէն, և աչքերը կատաղի ու ահռելի նայվածքով կթափառին շուրջի աղմկոտ, հայհոյող և սպառնացող բազմության վրա:

Առանձին խոսողները անոնք են, որոնց առջևէն որ այդ միջոցին անցնելու վրա է հանցավոր գույգը:

ԲԱԶՄՈՒԹՅՈՒՆԸ – (Միահամուռ) Հո՛ւ... հո՛ւ... հո՛ւ...

ԿՆՈՋ ՉԱՅՆ ՄԸ – Թուք ու մուրս ձեր երեսին, գետին պատռի մտէք մեջը:

ԽՈՇՈՐ ՄԱՐԴ ՄԸ — (Շուրջինները հրելով և առաջ անցնելու ճիգով) Թողե՛ք ես ցույց տամ ատոնց, ես ցո՛ւյց կուտամ... (Պոռալով և բռունցքները օդին մեջ) Դո՛ւն, դո՛ւն մեր հանգիստը վրդովող, մեր քաղաքը ավերող, մեր...

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՄԸ — (Ծաղրով) Խնդրեմ, չանպատվես մեր հարսն ու փեսան: Նայե՛, նայե՛, սա ի՛նչ գույգ է, ի՛նչ անամոթ, ի՛նչ գեղեցիկ, ո՞վ է տեսեր այսպէս հարսնիք. ուղտերու պէս իրար կապած, շներու պէս իրար պոչի:

ԲԱԶՄՈՒԹՅՈՒՆԸ – Կորչի՛... կորչի՛...

ՊԱՌԱՎ ԿԻՆ ՄԸ — (Մուր տալով Հարճին) Կրո՛ղս վրան, վրա՛ն նայեցէք, հովին տված մազերը, կցատկոտեն ծծերը...

ՊԱՇՏՈՆՅԱ ՄԸ – Իշխանություն ճանչնալ չե՞ս ուզեր, մեծ ու փոքր գիտնալ չե՞ս ուզեր. ա՛ս է վերջը:

ՉԱՅՆ ՄԸ – Մոխիրներու վրա նստեցուցիր մեզի:

ԿՆՈՋ ՉԱՅՆ ՄԸ – Զավա՛կս տուր ինձի, կտրիճ գավա՛կս տուր ինձի:

ՄԵԿԸ – Չխոսի՛ս: Ո՞ւր է լեզուդ: Պապանձեր ես, հա՞:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՉԱՅՆԵՐ — (Խառն) Խաբեբա... կեղծավոր... խարդախ սրիկա...

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԿԻՆ ՄԸ — (Գրկի երեխան առաջ երկարելով) Թուք, գառն՝ լկս, թո՛ւք երեսին, թո՛ւք իր երեսին:

ՏԱՐԻՔՈՏ ԿԻՆ ՄԸ — (Վրա վազելով Հարճին) Ճատուկին, վիուկին, ցախավել մը վիուկին, տըվեք հեծնի, տըվեք թոչի խարույկին մեջեն, հա՛, հա՛, հա՛, հա՛, մուխերուն մեջեն, բոցերուն մեջեն...

ՀԱՐՃԸ — (Հանկարծ կանգ կառնե, աչքերը կհառե կնոջ ու խորին ոգևորությամբ) Հա՛, քուրա՛կ, հա՛, մուխերուն մեջեն, բոցերուն մեջեն, մի՛շտ, մի՛շտ: (Բուռն թափով ու ձեռքերը երկինք տարածած) Մայրի՛կ, մայրի՛կ, մուխերուն մեջեն, է՛ս ալ, էս ալ քեզի պես բոցերուն մեջեն: Ա՛, ամենքը, ամենքը բոցերուն մեջեն:

ԽՈՒՄԲ ՄԸ — (Ծաղրով) Բոցերուն մեջեն... բոցերուն մեջեն...

ՄԵԿԸ — Հա՛, հա՛, հա՛, հա՛, թոչի պիտի, փախչի պիտի բոցերուն մեջեն...

ՈՒՐԻՇ ՄԸ – Բռնեցե՛ք, հա՛, պինդ բռնեցեք շապիկին փեշեն:

ԴԵՌԱՏԻ ԱՂՋԻԿ ՄԸ — (Խնդալով) Երթա՛նք, քա՛, երթանք, որ լավ տեղ բռնենք:

ԽՈՒՄԲԸ — Բոցերուն մեջեն... Հա՛, հա՛, հա՛, հա՛, բոցերուն մեջեն...

5

Բազմությունը թափորին հետ կքաշվի, բայց կլսվի դեռ աղմուկն ու ժխորը, որ աննկատելի կերպով կվերածվի թզուկներու երգին: Մութ է:

ԹՉՈՒԿՆԵՐԸ — Հա՛, հա՛, հա՛, հա՛,

զարկե՛ք մուրճն ու կռանը

մեծ բնագդին դռանը

մարդը մարդուն ճիրանը,

մարդը մարդուն բերանը,

հա՛, հա՛, հա՛, հա՛...

Երգի միջոցին ճակտի դարպասներուն մեջեն կպլպլան թզուկներուն լապտերները և անոնց անթիվ բազմությունը կուգա, կլեցընե դարպասներուն ներսն ու դուրսը:

Ու ճիշտ դարպասի սեմին տակեն հանկարծ դուրս կպոռթկա կարմիր լույսը, որուն մեջ կեցած է անշարժ ու հպարտ Կյանքի դեր:

ԿՅԱՆՔԻ ԴԵՎԸ – Ես եմ տերը: Ես եմ միակ տերը կյանքին, անասունին և ասունին: Օղի ոլորտներուն մեջ, ծովուն հատակը, գեճ հողին վրա, խոր գետնին տակը.ամեն, ամեն տեղ, ուր որ կյանքը կթռչի, ուր որ կյանքը կլողա, ուր որ կյանքը կքալե, ուր որ կյանքը կսողա, ուր որ մարդը կվազե, ուր որ մարդը կհեա... Ես եմ տերը: Ես եմ միակ տերը կյանքին:

Քար լռություն:

Եվ հանգիստ կգոցվի տեսարանն ու խաղը: